

Geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Meesterstuk naar de kwaliteit en effectiviteit van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining voor de brugklas.

S.J.H.C. Bekkers

Studentnummer 1411855

Master SEN Zorgcoördinatie Fontys Hogeschool

Begeleider: H. Geldof

Nijmegen, april 2010

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Hoofdstuk 1 Positionering en algemene doel- en vraagstelling van het onderzoek	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Aanleiding en probleemstelling	5
1.3 Onderzoeksvragen	8
 Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing	 13
2.1 Sociale vaardigheden	13
2.2 Opzet geïntegreerde sociale vaardigheidstraining	14
2.3 Kennismaking en introductie	15
2.4 Onderzoeksgroepen	16
2.5 Ondersteuning mentoren	18
 Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	 20
3.1 Inleiding	20
3.2 De SVL	20
3.3 Vragenlijst ondersteuning	22
3.4 Vragenlijst kwaliteit en effectiviteit	23
3.5 Triangulatie	24
 Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten	 25
4.1 Gemiddelden en standaarddeviaties somscores per klas	25
4.2 Gemiddelden en standaarddeviaties stanines per klas	27
4.3 Gemiddelden en standaarddeviaties somscores per niveau	28
4.4 Gemiddelden en standaarddeviaties stanines per niveau	30
4.5 Ondersteuning van de mentor	31
4.6 Kwaliteit en effectiviteit van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining	33

Hoofdstuk 5 Conclusies	35
Hoofdstuk 6 Evaluatie	42
Hoofdstuk 7 Reflectie	44
Literatuur	46
Bijlagen	49
Bijlage I. Geïntegreerde sociale vaardigheidstraining	49
Bijlage II. Introductieprogramma en inhoud van de mentorlessen op de locatie Nijmegen West	112
Bijlage III. Vragenlijst ondersteuning	114
Bijlage IV. Vragenlijst kwaliteit en effectiviteit	117
Bijlage V. Somscores op de schalen van de SVL per klas	120
Bijlage VI. Stanines op de schalen van de SVL per klas	124
Bijlage VII. Resultaten van de vragenlijst over de ondersteuning	127
Bijlage VIII. Resultaten van de vragenlijst over de kwaliteit en de effectiviteit van de programma's	129

Hoofdstuk 1

Positionering en algemene doel- en vraagstelling van het onderzoek.

1.1 Inleiding

Naast vaardigheden als lezen en schrijven, bestaan er ook sociale vaardigheden die sommige kinderen niet goed beheersen. Sociale vaardigheden die we nodig hebben als we in contact komen met mensen die we niet kennen, een gesprek willen beginnen, kennissen en vrienden willen maken en aansluiting bij een groep willen vinden (Herbert, 1999). Probleemgedrag ontstaat door een tekort aan sociale vaardigheden (Slot en Spanjaard, 2000). Kinderen met een tekort aan sociale vaardigheden of sociale competentie kunnen op latere leeftijd extreem afhankelijk of teruggetrokken worden, anderen worden juist agressief (Collot d'Escury-Koenigs, Engelen-Snaterse & Mackaay-Cramer, 1995). Een groot en duurzaam gebrek aan sociale vaardigheden heeft veel negatieve effecten: op de leerprestaties, de psychische gezondheid en het gevoel van welbevinden van een kind, op zijn gedrag op school, zijn relaties met leeftijdsgenoten en volwassenen en het maakt hem vatbaar voor delinquent gedrag (Herbert, 1999). Tot de concrete doelen van een sociale vaardigheidstraining (sova) behoort het wegwerken van gedragstekorten, met het oog op acceptatie van leeftijdsgenoten (Herbert, 1999). Het is voldoende bewezen dat men met een sova-training kinderen allerlei sociale vaardigheden kan aanleren. Moeilijker is het om met een sova-training te bereiken dat wat kinderen hebben aangeleerd generaliseert naar hun dagelijkse omgeving (Prins, 1995). Schuurman (1995) stelt dat generalisatie zelfs één van de grootste problemen is die optreedt bij het aanleren van sociale vaardigheden. Generalisatie van de behandelingseffecten over tijd en naar het dagelijks leven zijn volgens Prins (1995) al van oudsher het kwetsbare punt van psychologische interventies. Het oefenen van sociale vaardigheden binnen de klas vergemakkelijkt de generalisatie van het geleerde naar andere situaties, het sociaal vaardige gedrag wordt geoefend in dezelfde situatie als waar veel problemen zich voordoen en een klassikale aanpak van sociaal onvaardig gedrag heeft zowel een curatief als een preventief karakter (Kempers, 1995). Ook zou het vaak herhalen en oefenen van het nieuwe sociale

gedrag een belangrijke voorwaarde zijn om generalisatie te kunnen realiseren (Schuurman, 1995).

Voorliggend onderzoek maakt deel uit van de Master SEN Zorgcoördinatie Fontys Hogeschool. Het is een vervolg op oriënterend onderzoek naar de houding van onderbouwmentoren van het Mondial College locatie Streekweg ten opzichte van geïntegreerde sociale vaardigheidstraining (Bekkers, 2009).

1.2 Aanleiding en probleemstelling

Mondial College locatie Streekweg is een VMBO locatie met ± 450 leerlingen.

De locatie biedt onderwijs aan op theoretische, gemengde, kader beroepsgerichte en basis beroepsgerichte leerweg niveau. Verder wordt ook het leerwerktraject aangeboden. Binnen de genoemde beroepsgerichte leerwegen kan gekozen worden voor de sectoren economie, techniek en zorg & welzijn breed. De leerling-zorg loopt volgens het drie-lijnen-model (Expertgroep Kwaliteit van Zorg, 2003). Hierin vormen de vakdocenten en de mentor de eerste lijn, de interne specialisten de tweede lijn en de externe specialisten de derde lijn. De zorg wordt overgedragen naar een volgende lijn, zodra zorg moet worden geboden die buiten de taak van de huidige lijn ligt.

Iedere klas heeft een eigen mentor. De mentor begeleidt de aan hem toevertrouwde leerlingen bij sociaal-emotionele ontwikkeling en gedragsaspecten. Hij is de aanspreekbare persoon voor ouders, collega's en bijvoorbeeld externe specialisten.

De gemiddelde klassengrootte in de huidige onderbouw is 15 leerlingen. Dit wordt financieel mogelijk gemaakt door het percentage leerlingen met een leerwegondersteunendonderwijs-beschikking (lwoo), praktijkonderwijs-beschikking (pro in lwoo) of zorgbudget A. Het huidige percentage leerlingen met een lwoo of pro in lwoo-beschikking in leerjaar 1 van de locatie Streekweg is 90 %. Er zullen 6 zorgbudgetten A worden aangevraagd (tabel 2-2). Deze zullen ingezet worden zoals een lwoo-beschikking. Het Mondial College behoort verder tot het 'armoedeprobleem-cumulatiegebied', het Leerplusarrangement. Scholen krijgen extra geld voor personeel als gedurende twee jaar meer dan 30% van de leerlingen in praktijkonderwijs, vmbo, havo of vwo uit een door CBS aangemerkt 'armoedeprobleem-cumulatiegebied' komt, zo bepaalt het Leerplusarrangement. Met dit geld kunnen scholen voortijdig schoolverlaten tegengaan, en individuele

leerlingen intensiever begeleiden waardoor hun schoolprestaties verbeteren (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2009).

In de tweede lijn wordt zorg geboden door het intern zorgteam (IZT). Het team bestaat uit een schoolmaatschappelijk werker, een opvangfunctionaris, een orthopedagoog en een psycholoog. De taken van de zorgcoördinatie worden gedeeld door de orthopedagoog en psycholoog. Officieel is de psycholoog echter de zorgcoördinator. De zorg in de derde lijn wordt door externen geboden. Sommige leerlingen hebben bij binnenkomst al te maken met externe hulpverleningsinstanties, anderen worden via het zorgadviesteam (ZAT) doorverwezen naar externen.

Het organiseren en verzorgen van de sociale vaardigheidstraining is op dit moment een van de gedeelde taken van de orthopedagoog en de psycholoog. De leerlingen uit leerjaar 1, die hiervoor in aanmerking zouden moeten komen, worden aangedragen door de mentoren. In een enkel geval heeft de basisschool van afkomst in de overdracht aangegeven dat het volgen van een sociale vaardigheidstraining aanbevolen wordt. De deelname aan de training is op basis van vrijwilligheid. De mentor gaat voor aanvang van de training in gesprek met de leerling, om aan te geven waarom hij denkt dat deelname van belang is. De huidige sociale vaardigheidstraining kan dus niet preventief werken. De training wordt momenteel buiten de reguliere lessen aangeboden. Wanneer mogelijk wordt een tussenuur gebruikt, maar aangezien leerlingen uit verschillende klassen deelnemen is dit meestal niet mogelijk. De leerlingen die deelnemen aan de sociale vaardigheidstraining worden uit de klassensituatie gehaald. De sociale vaardigheidstraining wordt momenteel niet geïntegreerd in de lessen, waardoor geen transfer plaatsvindt. De training wordt momenteel gegeven door de tweede-lijns leerlingzorg. De expertise blijft hierdoor beperkt tot specialisten. De eerste-lijns zorg, de mentor, kan het geleerde door de huidige opzet niet op een ander moment terug laten komen in de klassensituatie. Veel leerlingen die opgegeven worden door de mentor nemen uiteindelijk geen deel aan de training. Door de huidige aanpak bereik je dus niet alle leerlingen. Anders gezegd; de huidige zorg is niet geïntegreerd binnen de school. De zorg ligt momenteel niet op groepsniveau, maar blijft bij specialisten ondergebracht. Graag zou ik de sociale vaardigheden van de leerlingen verbeteren door de sociale vaardigheidstraining geïntegreerd aan te bieden in de klas. Om ervoor te zorgen dat transfer plaats kan vinden zal de training gegeven

moeten worden door een docent die veel lessen geeft aan de betreffende leerlingen. In leerjaar 1 op de locatie Streekweg worden gemiddeld 16 lessen van 36 lessen gegeven door de mentor, $\pm 44\%$. De mentor zou het geleerde dus kunnen herhalen in veel andere lessen. In het rooster van leerlingen in leerjaar 1 zijn naast reguliere lessen ook een mentoruur en studielesuur opgenomen. Door tijdens deze lessen de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining aan te bieden wordt voorkomen dat leerlingen achterstanden oplopen in de vakken die getoetst worden. Het oefenen van sociale vaardigheden binnen de klas vergemakkelijkt de generalisatie van het geleerde naar andere situaties, het sociaal vaardige gedrag wordt geoefend in dezelfde situatie als waar veel problemen zich voordoen en een klassikale aanpak van sociaal onvaardig gedrag heeft zowel een curatief als een preventief karakter (Kempers, 1995). Deze klassikale aanpak past in een pro-actieve manier van benadering. In plaats van de zorg te richten op uitvallende leerlingen is het volgens Schölvinck & Meijer (2008) ook effectiever om vroegtijdig aandacht te besteden aan 'risicoleerlingen'. Ang en Hughes (2001) concluderen op basis van hun meta-analyse naar sociale vaardigheidstrainingen dat trainingen in heterogene groepen, zoals in een klassikale aanpak, meer effect sorteren dan trainingen die in homogene groepen worden gegeven, zoals de huidige sociale vaardigheidstraining wordt aangeboden op de locatie Streekweg. Door het preventieve karakter van de aangeboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining kan aan bovenstaande worden voldaan.

Het leren van sociale en samenwerkingsvaardigheden heeft pas effect als ze in de dagelijkse lessen worden ondersteund en zich in concrete situaties voordoen (Lagerwerf & Korthagen, 2006). Geïntegreerde zorg vraagt dus om inzet van de mentor. De mentoren van leerjaar 1 en 2 en de afdelingsleider onderbouw van de locatie Streekweg geven aan positief te staan ten opzichte van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining (Bekkers, 2009). Uit interviews met de genoemde mentoren en afdelingsleider blijkt verder dat er een duidelijke behoefte is een nieuw programma te ontwikkelen voor de kennismakingsmiddag en de introductie. Kennismaking is het eerste thema in een sociale vaardigheidstraining, zoals die van de KPC Groep (Prinsen, Spaling, & Terpstra, 1999), die momenteel gebruikt wordt op het Mondial College locatie Streekweg. Aangezien kennismaking in de brugklas al begint bij de kennismakingsmiddag en de introductie zijn beiden meegenomen in dit actieonderzoek (Ponte, 2002) en de ontwikkelde sociale vaardigheidstraining.

Het doel van dit onderzoek is drieledig. Het eerste doel is na te gaan of een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining effect heeft. Het tweede doel is na te gaan of de betrokken mentoren en onderzoekers tevreden zijn over de kwaliteit en effectiviteit van het programma en het derde doel betreft de geboden ondersteuning tijdens de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

1.3 Onderzoeksvragen

Onderzoeksvraag 1 luidt:

Wat is het effect van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in een introductie en mentorlessen gegeven door de mentor en een lid van het intern zorgteam bij brugklassers op de opvatting van de leerling over zijn sociale vaardigheden?

De deelvragen, die uit deze onderzoeksvraag voortkomen zijn:

1.1. Is er een verschil in de opvatting over plezier op school, sociaal aanvaard voelen, uitdrukkingsvaardigheid, relatie met leerkrachten en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, bij de vijf verschillende groepen brugklasleerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen.

1.2. Wat is het verschil in het effect op de opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf klassen leerlingen en erna, bij een groep brugklasleerlingen klas 300, 400 en 500, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, en een groep leerlingen, klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen heeft gekregen.

1.3. Wat is het verschil in het effect op de opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale

vaardigheidstraining, bij een groep lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200, en bij een groep hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die beide een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen.

De hypothesen bij deze deelvragen zijn:

1.1. De opvatting over plezier op school, sociaal aanvaard voelen, uitdrukkingsvaardigheid, relatie met leerkrachten en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, van de vijf verschillende groepen brugklasleerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen, laat bij alle vijf de groepen een positievere houding zien, een gemiddeld hogere somscore en een gemiddeld hogere normscore weergegeven in stanines op de betreffende schaal .

1.2. De opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf groepen leerlingen en erna, van een groep brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, en van twee groepen leerlingen, klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen heeft gekregen, laat bij de groep leerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining hebben aangeboden gekregen, een grotere toename in de positieve houding zien, een gemiddeld grotere toename in de somscore en een gemiddeld grotere toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schaal, dan bij de groep leerlingen, die de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining niet aangeboden heeft gekregen.

1.3. De opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf groepen leerlingen en erna, van een groep cognitief lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200, en van een groep cognitief hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die beide een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben

gekregen, laat bij de groep lager cognitief niveau leerlingen en de hoger cognitief niveau leerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining hebben aangeboden gekregen, een gemiddeld gelijke toename in de positieve houding zien, een gemiddeld gelijke toename in de somscore en een gemiddeld gelijke toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schaal.

Onderzoeksvraag 2 luidt:

Wat is de mening van de mentoren van het eerste leerjaar over de kwaliteit van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining en over de bijdrage, die het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining levert aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden bij de brugklasleerlingen uit hun mentorklas.

De deelvragen, die uit deze onderzoeksvraag voortkomen zijn:

2.1. Zijn de sociale vaardigheden naar de mening van de mentoren vergroot of ontwikkeld door de leerlingen uit hun mentorklas met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

2.2. Zijn de activiteiten en werkvormen naar de mening van de mentor geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

De hypothesen bij deze deelvragen zijn:

2.1. De mentoren zijn van de mening dat de sociale vaardigheden zijn vergroot of ontwikkeld bij de leerlingen uit hun mentorklas met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

2.2. Naar de mening van de mentoren zijn de gebruikte werkvormen geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Onderzoeksvraag 3 luidt:

Wat is de mening van de mentor over de ondersteuning van de mentor door een lid van het intern zorgteam bij de uitvoering van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

De deelvragen, die uit deze onderzoeksvraag voortkomen:

3.1. Heeft ondersteuning tijdens het programma voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

3.2. Vinden de mentoren deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

De hypothesen bij deze deelvragen.

3.1. De ondersteuning tijdens het programma heeft voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

3.2. De mentoren vinden deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Onderzoeksvraag 4 luidt:

Wat is de mening van de onderzoekers, ondersteuners over de kwaliteit van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining en over de bijdrage, die het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining levert aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden bij de brugklasleerlingen?

De deelvragen, die uit deze onderzoeksvraag voortkomen zijn:

4.1. Zijn de sociale vaardigheden, naar de mening van de onderzoekers vergroot of ontwikkeld door de leerlingen met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

4.2. Zijn de activiteiten en werkvormen naar de mening van de onderzoekers geschikt voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

De hypothesen bij deze deelvragen zijn:

4.1. De onderzoekers zijn van de mening, dat de sociale vaardigheden zijn vergroot of ontwikkeld door de leerlingen met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

4.2. Naar de mening van de onderzoekers zijn de gebruikte werkvormen geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Onderzoeksvraag 5 luidt:

Wat is de mening van de onderzoekers, ondersteuners, over de ondersteuning van de mentor door een lid van het intern zorgteam bij de uitvoering van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

De deelvragen, die uit deze onderzoeksvraag voortkomen:

5.1. Heeft ondersteuning tijdens het programma voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

5.2. Vinden de onderzoekers deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

De hypothesen bij deze deelvragen.

5.1. De ondersteuning tijdens het programma heeft voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

5.2. De onderzoekers vinden deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Hoofdstuk 2

Theoretische onderbouwing

2.1 Sociale vaardigheden

Sociale vaardigheidstraining is het door oefening stelselmatig ontwikkelen van gedrag dat betrekking heeft op de menselijke samenleving (Prinsen, Spaling & Terpstra, 1999). De sociale vaardigheidstraining is bedoeld voor leerlingen die sociaal onhandig zijn. We spreken van sociale onhandigheid wanneer sprake is van onvoldoende reflectie en/of onvermogen tot het uitvoeren van adequaat sociaal gedrag (Prinsen, Spaling & Terpstra, 1999).

Als uitgangspunt van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining wordt de Sociale vaardigheidstraining van de KPC Groep gebruikt (Prinsen, Spaling, & Terpstra, 1999). Deze socia training is, in tegenstelling tot anderen, bestemd voor het voortgezet onderwijs. Deze training is ontwikkeld om leerlingen te begeleiden in het aanleren van en oefenen in sociale vaardigheden. De doelen van deze training voor de leerling zijn: bewust worden van het feit dat hij niet de enige is die worstelt met deze vaardigheden en dat hij geen uitzondering is; vergroten van de zelfredzaamheid; aanleren van sociale vaardigheden; vergroten van het besef invloed te hebben op de eigen ontwikkeling en vergroten van het zelfvertrouwen (Prinsen, Spaling, & Terpstra, 1999). Het programma is enkel gericht op sociale vaardigheden. De onderzoeksgroep betreft een niet klinische groep in een niet therapeutische setting. Bij de leerlingen zijn geen problemen gesignaleerd en zal daarom een preventief programma betreffen. Andere methodes die gebruikt worden ter bevordering van sociale competentie zijn echter vaak gericht op jongeren met gedragproblemen en vinden plaats binnen de jeugdzorg (onder andere Brezinka, 2002).

Een veel gebruikte methode die ook geschikt is voor het voortgezet onderwijs is de Kanjertraining (Weide, 2004). De methode Kanjertraining vraagt echter om de medewerking en inzet van ouders en dit is niet mogelijk in de betreffende schoolsituatie. Kanjertraining werkt verder niet alleen aan sociale vaardigheidstraining, maar is een breed schoolplan. Dit sluit niet aan bij de vraag die er ligt vanuit school. Tot slot kan een Kanjertraining enkel gegeven worden door een

mentor na het volgen van een opleiding van drie dagen (Instituut voor Kanjertrainingen B.V., 2009).

2.2 Opzet geïntegreerde sociale vaardigheidstraining

Het doel van de ontwikkelde geïntegreerde sociale vaardigheidstraining is het vaardiger laten worden van de brugklasleerlingen op sociaal gebied. Het bij kunnen sturen van leerlingen in het begin van het schooljaar op het gebied van hun sociaal gedrag in de klas. De basis te leggen voor het kunnen werken op school in het kader van samenwerken, leiding geven en met collega leerlingen werken bij de beroepsgerichte vakken. De ontwikkelde geïntegreerde sociale vaardigheidstraining is opgenomen in bijlage I.

Uitgangspunten bij de ontwikkelde geïntegreerde sociale vaardigheidstraining zijn:

- De mentor werkt samen met een lid van het intern zorgteam.
- Alle leerlingen uit de klas werken met elkaar tijdens de training.
- De sociale vaardigheden worden geoefend door middel van spelvormen. Er wordt gebruik gemaakt van praktische werkvormen en gesprek over deze werkvormen.
- De onderwerpen van de training komen terug in de andere lessen van de leerling, de klas. De transfer van het geleerde.

De training bestaat uit 8 mentorlessen met de thema's: kennismaking, complimenten maken, contact leggen, samenwerken, leiding geven, iets moeilijks zeggen/ontvangen, opkomen voor jezelf en afronding van de cursus. Iedere week worden twee trainingslessen gegeven in de mentorlessen. Voor elke bijeenkomst is een programma gemaakt. Na het programma volgt een beschrijving van de activiteiten uit het programma. In het programma staat na de activiteit aangegeven uit welk boek de activiteit is gekozen en op welke bladzijde de activiteit staat.

Het leren van sociale en samenwerkingsvaardigheden heeft pas effect als ze in de dagelijkse lessen worden ondersteund en zich in concrete situaties voordoen (Lagerwerf & Korthagen, 2006). Om concrete situaties te laten ontstaan worden de

sociale vaardigheden in de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining geoefend door middel van spelvormen. Er wordt gebruik gemaakt van praktische werkvormen en gesprekken over deze werkvormen. Deze activiteiten zijn gekozen uit Energize! (Apacki, 1999), Energize II (Tielemans, 2004) en Energize III (Tielemans, 2007). De gekozen activiteiten, Energizers, zijn gericht op het scheppen van een goede sfeer in de klas, het bevorderen van sociale vaardigheden, het stimuleren van samenwerking en het op gang brengen van een klassengesprek (Apacki, 1999).

2.3 Kennismaking en introductie.

Kennismaking is het eerste thema van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining. Aangezien kennismaking in de brugklas al begint bij de kennismakingsmiddag en de introductie zijn beiden meegenomen in dit actieonderzoek en de ontwikkelde geïntegreerde sociale vaardigheidstraining. De geïntegreerde sociale vaardigheidstraining sluit aan op het programma van de kennismakingsmiddag en de introductie van de brugklassers. In deze programma's zijn ook onderdelen van de sociale vaardigheidstraining verwerkt.

De kennismakingsmiddag is bedoeld voor leerlingen van groep 8 die aangenomen zijn op het Mondial College locatie Streekweg. Het bestaat uit één woensdagmiddag in juni van 14.00-16.00 uur, waarin praktische zaken worden geregeld. Aan bod komt: welke boeken dienen te worden aangeschaft en hoe, brief 1e schoolweek wordt meegegeven en er worden foto's gemaakt van de individuele leerling. De kennismakingsmiddag zal niet afzonderlijk meegenomen worden in de effectmeting aangezien het een zeer korte activiteit betreft waarvan het effect niet afzonderlijk te meten is.

De introductie op de locatie Streekweg vindt plaats op de eerste twee en een halve dag na de zomervakantie. Centraal staan activiteiten gericht op groepsvorming en kennismaking met de school. Mensen worden lid van een groep omdat ze de groep zien als plek die tegemoet komt aan eigen belangen en behoeften. Op de belangen sluiten vooral taakgerichte factoren aan, zoals de mogelijkheid om te werken aan doelen die men in zijn eentje niet kan realiseren. Met de behoeften komen vooral sociaal-emotionele factoren overeen, zoals vriendschap, sympathie en nabijheid en

contact (Remmerswaal, 2008). Uit het E-MOVO onderzoek van de GgD Regio Nijmegen (2008) blijkt dat de meeste leerlingen hun vrienden op school ontmoeten (75% van alle leerlingen uit klas 2 en 4 van het Mondial College locatie Streekweg). Binnen een school wordt men ook lid van een groep om een eigen doel zoals een bepaalde beroepskwalificatie te bereiken, waardoor deelname aan die groep een middel is (Remmerswaal, 2008). Tijdens de introductie staan activiteiten gericht op groepsvorming centraal. Met het introductieprogramma wordt het introductieprogramma van leerjaar 1 bedoeld.

2.4 Onderzoeksgroepen

Om antwoorden te krijgen op de gestelde onderzoeksvraag 1 en de deelvragen 1.1 tot en met 1.3 worden verschillende groepen leerlingen met elkaar vergeleken. In deze paragraaf is een uitwerking van het begrippenkader onderzoeksgroepen beschreven.

De klassen 100 tot en met 500 zitten op de locatie Streekweg, de klassen 600 en 700 op de locatie Nijmegen West van het Mondial College. In de klassen 100, 500 en 700 zitten meer jongens dan meisjes. In de overige klassen zijn de meisjes in de meerderheid. De klas 500 bestaat uit bijna het dubbele aantal jongens dan meisjes. In klas 600 is sprake van het omgekeerde; bijna het dubbele aantal meisjes dan jongens. In totaal is het percentage meisjes op locatie Streekweg 46,25 %. Op de locatie Nijmegen West ligt het percentage meisjes op 59,52%. In totaal zitten 49 leerlingen in de klassen 300 tot en met 500 en 42 leerlingen in de klassen 600 en 700. In klas 100 en 200 samen zitten in totaal 31 leerlingen. Het totale aantal leerlingen betrokken bij dit onderzoek is 122. Het gemiddelde IQ per klas is uiteenlopend van 82,88 in klas 100 tot 92,80 in klas 700 (tabel 2-1). Het gemiddelde IQ van de klassen 100 en 200 samen is 83,74. De gemiddelde Cito Eindscore voor deze klassen samen is 518,44. De klassen 300 tot en met 500 hebben een gemiddeld IQ van 92,76. De gemiddelde Cito Eindscore voor deze klassen samen is 524,57. De klassen van de locatie Nijmegen West (klas 600 en 700) hebben een gemiddeld IQ van 89,59 en de gemiddelde Cito Eindscore van deze klassen samen is 527,42 (tabel 2-1). De hoger niveau klassen van de Streekweg (klas 300 t/m 500) scoren gemiddeld dus een hogere IQ score en een lagere gemiddelde Cito

Eindscore dan de klassen van de locatie Nijmegen West. De gemiddelde leerachterstanden op begrijpend lezen in de klassen 300 tot en met 500 is 0,34. De gemiddelde leerachterstanden op begrijpend lezen in klassen van de locatie Nijmegen West ligt lager, 0,295.

Tabel 2-1. Het gemiddelde cognitieve niveau per klas.

Het gemiddelde IQ, de gemiddelde CITO-Eindtoetsscore en de gemiddelde leerachterstand bij het begrijpend lezen per klas.

leerlingen	M/V	IQ	CITO eind	Lln.cito/ tot. klas	la - begr.
101 - 116	9/7	82,88	518,78	9/16	0,36
201 – 215	7/8	84,60	518,10	10/15	0,37
301 – 317	8/9	87,52	523,00	15/17	0,34
401 – 415	8/7	94,70	524,21	14/15	0,32
501 – 517	11/6	96,05	526,50	14/17	0,36
601 – 626	8/18	86,38	529,54	24/26	0,24
701 - 716	9/7	92,80	525,29	14/16	0,35

Leerlingen = leerlingnummers uit een klas. M/V = het aantal leerlingen van het vrouwelijke en mannelijke geslacht. IQ = het gemiddelde IQ van de leerlingen uit de klas. Lln.cito/tot. klas = het aantal leerlingen dat de CITO – Eindtoets heeft gemaakt uit de klas ten opzichte van het totaal aantal leerlingen uit de klas. La – begr. = de gemiddelde leerachterstand bij het begrijpend lezen bij de leerlingen uit de klas.

In klas 200 zijn alle leerlingen in het bezit van een lwoo-beschikking (tabel 2-2). In klas 100 is één leerling in het bezit van een pro-beschikking in lwoo, de overige 15 leerlingen hebben allen een lwoo-beschikking. In klas 300 zit één reguliere leerling, de overige 16 leerlingen bezitten een lwoo-beschikking. In klas 400 en 500 heeft een gedeelte een lwoo-beschikking, worden een aantal zorgbudgetten A aangevraagd en zitten ook reguliere leerlingen. Het huidige percentage leerlingen met een lwoo of pro in lwoo-beschikking in leerjaar 1 van de locatie Streekweg is 90 %. Er zullen in totaal 6 zorgbudgetten A worden aangevraagd (tabel 2-2). Deze zorgbudgetten zullen ingezet worden zoals een lwoo-beschikking. In de klassen van Nijmegen West (600 en 700) zijn eveneens leerlingen geplaatst met een lwoo-beschikking. Het huidige percentage leerlingen met een lwoo-beschikking in leerjaar 1 van de locatie Nijmegen West is 64,29 %. In de beide klassen worden in totaal 9 zorgbudgetten aangevraagd (tabel 2-2).

Tabel 2-2. Aantal leerlingen met een lwoo - beschikking per klas.

Klas	100	200	300	400	500	600	700
leerlingen	16	15	17	15	17	26	16
lwoo	16*	15	16	12	13	13	14
zorgbudget				3	3	7	2
regulier			1		1	6	

* Een leerling met een pro-beschikking. Leerlingen = aantal leerlingen per klas. LWOO = aantal leerlingen met een lwoo - beschikking in de klas. Zorgbudget = aantal leerlingen, waar een zorgbudget voor aangevraagd gaat worden. Regulier = het aantal leerlingen dat niet voor een lwoo-beschikking of een zorgbudget in aanmerking komt.

Van de locatie Streekweg komt er 1 leerling van 12 basisscholen, die geen leerlingen toeleveren aan de locatie Nijmegen West. Van de locatie Nijmegen West komt er 1 leerling van 7 basisscholen, die geen leerlingen toeleveren aan de locatie Streekweg (tabel 2-3). Op de locatie Streekweg komen 49 leerlingen van basisscholen, die ook aan de locatie Nijmegen West toeleveren. Dit is 61% van de leerlingen van deze locatie. Op de locatie Nijmegen West komen 27 leerlingen van basisscholen, die ook aan de locatie Streekweg toeleveren. Dit is 64% van de leerlingen van de locatie (tabel 2-3). Meer dan 50% van het totaal aantal leerlingen van beide locaties komt van dezelfde toeleverende basisscholen.

Tabel 2-3. Herkomst van de brugklasleerlingen naar basisschool.

Aantal ingestroomde leerlingen van een basisschool per locatie.

bs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
s w	1	5	2	6	8	1	3	3	4	13	2	1	0	0	2	4	4	4	3	2
n w	6	2	1	1	3	5	1	4	1	1	1	1	4	3	0	0	0	0	0	0

bs = basisschool, sw = locatie Streekweg, nw = locatie Nijmegen West.

2.5 Ondersteuning mentoren

Het leren van sociale en samenwerkingsvaardigheden heeft pas effect als ze in de dagelijkse lessen worden ondersteund en zich in concrete situaties voordoen

(Lagerwerf & Korthagen, 2006). Geïntegreerde zorg vraagt om inzet van de mentor. De mentoren van leerjaar 1 en 2 en de afdelingsleider onderbouw van de locatie Streekweg geven aan positief te staan ten opzichte van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining (Bekkers, 2009). Het uitvoeren van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining is echter nieuw voor betrokken mentoren leerjaar 1. Mensen die aan een nieuwe functie of taak gaan beginnen, krijgen met een aantal vragen te maken en hebben behoefte aan informatie, oefensituaties met ondersteunende feedback, instructie en sturing (van Beek & Tijmes, 2009). Het is volgens van Beek en Tijmes (2009) ook belangrijk hem te laten praten over wat hij aan plezier en problemen ervaart. Deze vorm van ondersteuning is functiegericht. Ondersteuning kan ook via coaching gegeven worden, maar dan neemt de persoon verantwoordelijkheid voor zijn eigen leren en bepaald hij samen met een coach wat de resultaten aan het einde van het coachingstraject zullen zijn (van Beek & Tijmes, 2009). Hiervan is in dit onderzoek geen sprake. Het gaat om het functioneel ondersteunen van de mentor bij de uitvoering van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in 8 mentorlessen. Er is geen sprake van persoonsgebonden doelen die de mentor stelt. In dit onderzoek zal dus gesproken worden over ondersteuning in plaats van coaching van de mentoren.

Voorafgaand aan iedere mentorles zal het thema van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining mondeling besproken worden met de mentor. Doel van de voorbespreking is de mentor gelegenheid te geven vragen te stellen. Om zicht te krijgen op het succes van de ondersteuning zal evaluatie plaatsvinden. Het evalueren van het traject van de gevolgde werkwijze draagt volgens Visser en Butter (2005) bij aan het succes. Door te evalueren krijgt men meer inzicht in wat goed heeft gewerkt en wat niet (Visser & Butter, 2005). Aan het einde van iedere mentorles vindt een korte mondelinge evaluatie plaats. Doel van deze evaluaties is de mentor de gelegenheid te geven vragen te stellen en opmerkingen te maken. Om zicht te krijgen op wat goed heeft gewerkt en wat niet wordt na het ondersteuningstraject een tweetal vragenlijsten afgenomen. Deze evaluatie zal zich richten op de ondersteuning enerzijds en de inhoud van de aangeboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining anderzijds.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksmethodologie

3.1 Inleiding

Om het effect van een geïntegreerde sova training bij brugklassers, gegeven door een mentor en een lid van het intern zorgteam, te bepalen zal gebruik worden gemaakt van een quasi experimentele onderzoeksmethode. De experimentele groep bestaat uit vijf brugklassen, klas 100 tot en met 500, die allen een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen. De klas 100 tot en met 500 komen van de locatie Streekweg. De controlegroep bestaat uit twee brugklassen, klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen. De klas 600 en 700 bestaat uit alle brugklasleerlingen van de locatie Nijmegen West. De locatie Nijmegen West is gekozen als controlegroep enkel op basis van leerlingen aantallen en het gemiddelde cognitieve niveau. Als introductie wordt op de locatie Nijmegen West een tweedaags kamp gebruikt. In de mentorlessen wordt de methode Tumult (van de Berg & Wendel, 2009) gebruikt. Een korte beschrijving van de introductie en de inhoud van de mentorlessen van de locatie Nijmegen West is te vinden in bijlage II.

Het betreft een quasi experiment aangezien de controlegroep niet representatief is voor de gehele onderzoeksgroep.

3.2 De SVL

Om na te gaan wat het effect is van een geïntegreerde SOVA training bij leerlingen, wordt de SchoolVragen Lijst (SVL) afgenomen bij vijf brugklassen van de locatie Streekweg en twee brugklassen van de locatie Nijmegen West. De SVL heeft tot doel opvattingen en houdingen van leerlingen van 9-16 jaar te inventariseren, die van belang zijn voor het onderwijs-leerproces op school. De inhoud van de SVL is zodanig gekozen dat de uitslag inzicht kan geven in drie groepen verhoudingen: 1. De werkhouding of de motivationele houding ten opzichte van het schoolwerk, 2. Het

welbevinden of de sociaal-emotionele houding ten opzichte van het schoolleven en

3. Het zelfvertrouwen, het zelfconcept of de houding ten opzichte van eigen mogelijkheden (Vorst, 1990). Het betreft een niet klinische vragenlijst die schoolgericht is. De SVL vraagt, in tegenstelling tot andere vragenlijsten, naar de mening van de leerling zelf.

De SVL kan gezien worden als een evaluatie-instrument, een signaleringsinstrument en als een adviseringsinstrument. Als evaluatie-instrument kan de uitslag van de SVL gebruikt worden om het onderwijsleerproces te evalueren en zo nodig aan te passen. Als signaleringsinstrument kan de uitslag van de SVL gebruikt worden om leerlingen met relatief negatieve houdingen op te sporen en zo nodig te begeleiden. Als adviseringsinstrument kan de uitslag van de SVL gebruikt worden bij beslissingen over of met leerlingen met betrekking tot school- en beroepsloopbaan (Vorst, 1990). Het voert te ver het instrument voor alle genoemde gebruiksmogelijkheden te bespreken in dit onderzoek. In het kader van dit onderzoek zal de SVL gebruikt worden als evaluatie-instrument. De verkregen gegevens van de leerlingen zullen echter intern op school gebruikt worden als signalerings- en adviseringsinstrument.

De SVL is in twee versies uitgevoerd. Een voor leerlingen uit groep 6, 7 en 8 van het basisonderwijs en een voor leerlingen uit klas 1, 2 en 3 van het voortgezet onderwijs. De versie voor het voortgezet onderwijs is geschikt bevonden voor alle schooltypen: IBO/IVO, LBO, MAVO en HAVO/VWO (Vorst, 1990). In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de SVL voortgezet onderwijs versie. Voor de handscoreing is bij alle groepen gebruik gemaakt van de LBO normgroep. Dit gezien het cognitieve gemiddelden van de leerlingen. Beide genoemde versies van de SVL bestaan uit twee verkorte parallelle vormen A en B. De verkorte vormen (A of B) zijn afzonderlijk af te nemen ten behoeve van evaluatie of signalering (Vorst, 1990). Afname van de SVL deel A zal dienen als voormeting in dit actieonderzoek (Ponte, 2002) en de SVL deel B als nameting. De voormeting zal afgenomen worden op de eerste schooldag van alle brugklasleerlingen. Voor de locatie Streekweg (experimentele groep) betreft dit de kennismakingsmiddag. Voor de locatie Nijmegen West (controle groep) de dag waarop het rooster zal worden opgehaald. De nameting zal op beide locaties worden afgenomen in week 50 2009.

De verkorte vormen (A of B) bestaan elk uit 80 stellingen of uitspraken. De stellingen betreffen tien basisschalen betreffende school of de leerling zelf. Elke schaal is door acht stellingen gerepresenteerd; vier positief geformuleerde stellingen waarin positieve houdingen zijn verwoord en vier negatief geformuleerde stellingen waarin negatieve verhoudingen zijn verwoord. De leerlingen geven hun antwoorden op een speciaal antwoordblad dat geschikt is voor een snelle berekening van de uitslagen met de hand (Vorst, 1990). De SVL is samengesteld uit tien basisschalen en vier samengestelde schalen: 1. Motivatie (Leertaakgerichtheid, Concentratie in de klas, Huiswerk attitude), 2. Welbevinden (Plezier op school, Sociaal aanvaard voelen, Relatie met leerkrachten), 3. Zelfconcept (Uitdrukkingsvaardigheid, Zelfvertrouwen bij proefwerken, Sociale vaardigheid), 4. SVL-totaal (Motivatie, Welbevinden, Zelfconcept). De tiende basisschaal is Sociale wenselijkheid (Evers, van Vliet-Mulder, Resing, Starren, van Alphen de Veer & van Boxtel, 2002). Sociale wenselijkheid zal in dit onderzoek meegenomen worden als controleschaal.

De SVL heeft een voldoende tot goede COTAN beoordeling. De uitgangspunten bij de testconstructie en betrouwbaarheid scoren voldoende. Kwaliteit van het testmateriaal, kwaliteit van de handleiding, normen en begripsvaliditeit scoren goed (Evers, van Vliet-Mulder, Resing, Starren, van Alphen de Veer & van Boxtel, 2002).

3.3 Vragenlijst ondersteuning

Om na te gaan wat de mening van de mentor en de onderzoeker is over de ondersteuning van de mentor door een lid van het intern zorgteam bij de uitvoering van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, is een 'vragenlijst ondersteuning' ontwikkeld (bijlage III). De vragenlijst ondersteuning is ontwikkeld uit de vragenlijst Effectiviteit coaching en advisering (Visser & Butter, 2005, 2005, 2006) en de vragenlijst Effectief Coachen: checklists (Move! Organizational Learning, 2009). Verder is gebruik gemaakt van de aanbevelingen van Harinck (2009) ten aanzien van het verkrijgen van gegevens. Het betreft een vragenlijst bestaande uit 20 vragen met ieder vier antwoordmogelijkheden. De antwoordmogelijkheden zijn; zelden, soms, vaak en vrijwel altijd. De vragenlijst ondersteuning (bijlage III) is afgenomen bij de mentoren van de vijf brugklassen van de locatie Streekweg. Verder is deze vragenlijst over ondersteuning afgenomen bij de twee betrokken leden van het intern

zorgteam. Aangezien zij ondersteuning hebben geboden aan verschillende mentoren en de ondersteuning mogelijk verschillend hebben ervaren is de vragenlijst voor de ondersteuning van iedere mentor apart ingevuld. De naam van de betreffende mentor is niet genoemd, noch opgeschreven tijdens de afname. De vragenlijst ondersteuning (bijlage III) is mondeling afgenomen door een secretariael medewerker die op geen enkele manier betrokken is geweest bij de tot stand komen en/of uitvoering van het geboden programma. Voor een onafhankelijk persoon is gekozen om te voorkomen dat richting gegeven wordt in de gestelde vragen en een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen. De vragen en antwoordmogelijkheden zijn allen voorgelezen. Verder zijn de antwoordmogelijkheden op papier voor de ondervraagden neergelegd. Er wordt geen toelichting gevraagd aan de ondervraagden. Afname geschiedt geheel anoniem.

3.4 Vragenlijst kwaliteit en effectiviteit

Om na te gaan wat de mening van de mentoren van het eerste leerjaar en de onderzoekers is over de kwaliteit van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining en over de bijdrage, die het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining levert aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden bij de brugklasleerlingen uit hun mentorklas, is een 'vragenlijst kwaliteit en effectiviteit' ontwikkeld (bijlage IV). Er is gekozen voor een opzet gelijkwaardig aan de vragenlijst ondersteuning (bijlage III). Het betreft een vragenlijst bestaande uit 10 vragen met ieder vier antwoordmogelijkheden. De antwoordmogelijkheden zijn; zelden, soms, vaak en vrijwel altijd. De vragenlijst kwaliteit en effectiviteit (bijlage IV) is afgenomen bij de mentoren van de vijf brugklassen van de locatie Streekweg. Verder is deze vragenlijst over kwaliteit en effectiviteit afgenomen bij de twee betrokken leden van het intern zorgteam. De vragenlijst is mondeling afgenomen door een secretariael medewerker die op geen enkele manier betrokken is geweest bij de tot stand komen en/of uitvoering van het geboden programma. Voor een onafhankelijk persoon is gekozen om te voorkomen dat richting gegeven wordt in de gestelde vragen en een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen. De vragen en antwoordmogelijkheden zijn allen voorgelezen. Verder zijn de antwoordmogelijkheden op papier voor de ondervraagden neergelegd. Er wordt geen toelichting gevraagd aan de

ondervraagden. De vragen 1 tot en met 5 hebben betrekking op zowel de kennismakingsmiddag, de introductie en de mentorlessen/sova lessen. Deze vragen worden uitgesplitst in de drie genoemde onderdelen. De vragen 6, 7 en 9 zijn algemeen en zijn dus niet uitgesplitst. Vraag 8 heeft betrekking op de thema's die aangeboden worden in de mentorlessen. Deze vraag is daarom opgesplitst in de zeven thema's die behandeld worden in de mentorlessen/sova lessen; kennismaking, complimenten maken, contact leggen, samenwerken, leiding geven, iets moeilijks zeggen/ontvangen en opkomen voor jezelf. Vraag 10 biedt de ondervraagden de gelegenheid nog eventuele opmerkingen of tips te geven. Afname geschiedt geheel anoniem.

3.5 Triangulatie

Om te kunnen omgaan met triangulatie (Harinck, 2009) zal informatie bij verschillende bronnen dienen te worden gehaald. In dit actieonderzoek zal informatie worden ingewonnen bij leerlingen leerjaar 1 locatie Nijmegen West en Streekweg, mentoren leerjaar 1 locatie Streekweg en alle betrokken leden van het intern zorgteam. De gegevens worden enerzijds verkregen door een gestandaardiseerde vragenlijst, de SVL, en anderzijds door middel van een tweetal vragenlijsten (bijlage III en IV). Verder is gebruik gemaakt van een drietal 'critical friends' die kritisch hebben meegedacht over de ontwikkelde instrumenten en andere facetten van het onderzoek (Harinck, 2009). Voor aanvang van het onderzoek en afname van de SVL en vragenlijsten is schriftelijk akkoord verkregen van het Locatie ManagementTeam (LMT).

Hoofdstuk 4

Data analyse en resultaten

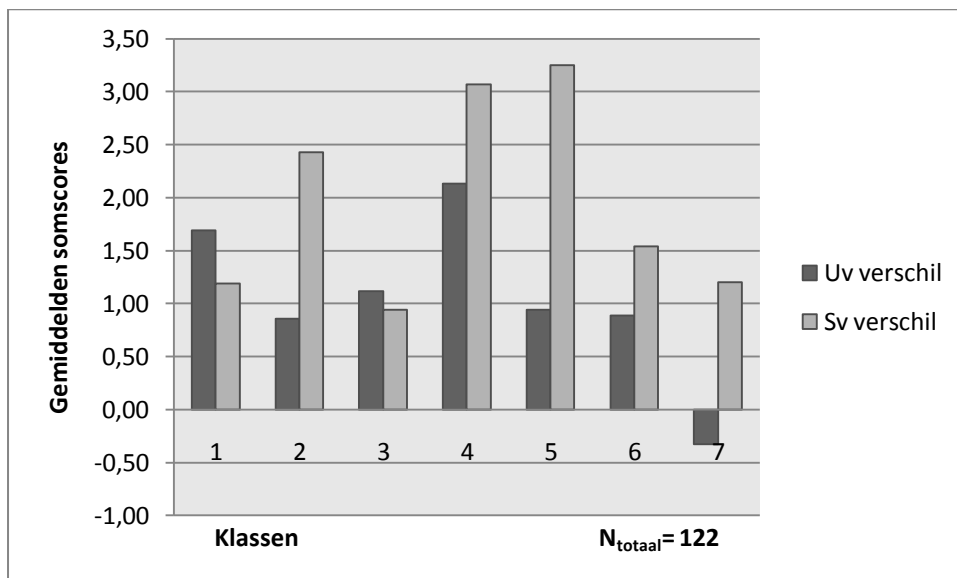
4.1 Gemiddelden en standaarddeviaties somscores per klas

De somscores per klas op de schalen van de SVL zijn opgenomen in tabel 5.1 tot en met 5.7 (bijlage V). Een overzicht van de gemiddelden van de somscores op de schalen van de SVL per klas zijn opgenomen in tabel 5.8 (bijlage V). Een overzicht van de standaarddeviaties van de somscores op de schalen van de SVL per klas zijn te vinden in tabel 5.9 (bijlage V). Voor de SVL schalen uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid zijn de gemiddelden van de somscores per klas ook weergegeven in figuur 4-1. De klassen 1, 2, 3 en 5 van de locatie Streekweg laten een positievere houding zien ten opzichte van de schaal plezier op school na het volgen van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining. Het verschil in de gemiddelden van de somscores op de schaal plezier op school voor en na de training loopt uiteen van 0,71 tot 2,31. In klas 4 is het verschil van de voor- en nameting op de schaal plezier op school negatief, -1,00 (tabel 5.8 bijlage V). Klas 7 van de locatie Nijmegen West laat een positievere houding zien ten opzichte van de schaal plezier op school na het volgen van het standaard programma van de introductie en de mentorlessen, verschil is 1,87 (tabel 5.8 bijlage V). Klas 6 van de locatie Nijmegen West scoort echter gemiddeld een klein negatief verschil, -0,07, op de genoemde schaal. De standaarddeviaties van het verschil van de somscores ligt in een range tussen 2,37 in klas 1 tot 3,47 in klas 2.

De verschillen in de gemiddelden van de somscores op de schalen sociaal aanvaard voelen, relatie leerkracht en sociale vaardigheid zijn bij alle klassen van beide locatie positief. Klas 4 scoort gemiddeld het kleinste verschil, 0,67 (tabel 5.8 bijlage V) in de gemiddelde somscore op de schaal sociaal aanvaard voelen, klas 5 het grootste verschil, 3,63 (tabel 5.8 bijlage V). Voor de schaal relatie leerkracht scoort klas 3 het gemiddeld het kleinste verschil (0,18 tabel 5.8 bijlage V) in de gemiddelde somscore, klas 5 het grootste (3,75 tabel 5.8 bijlage V). Voor de schaal sociale vaardigheid scoort klas 3 gemiddeld het kleinste verschil (0,94 tabel 5.8 bijlage V en figuur 4-1) in de gemiddelde somscore, klas 5 het grootste (3,25 tabel 5.8 bijlage V en figuur 4-1). Op de schaal uitdrukkingsvaardigheid laten alle klassen van de locatie Streekweg

een positievere houding zien na het volgen van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining (range 0,86 – 2,13 tabel 5.8 bijlage V en figuur 4-1). Van de beide klassen van de locatie Nijmegen West laat één klas een klein positief verschil zien (0,89 tabel 5.8 bijlage V) en één klas een negatief verschil zien (-0,33 tabel 5.8 bijlage V en figuur 4-1).

Figuur 4-1 Schalen SVL gemiddelden somscores per klas. $N_{\text{totaal}}=122$

Klas 1 N= 16, klas 2 N= 15, klas 3 N= 17, klas 4 N= 15, klas 5 N= 17, klas 6 N= 26, klas 7 N= 16.
Uv= schaal uitdrukingsvaardigheid, Sv= schaal sociale vaardigheid.

De schaal sociale wenselijkheid is in dit onderzoek meegenomen als controleschaal. Het laat de mate zien waarin de leerling geneigd is zichzelf in een (onrealistisch) gunstig daglicht te stellen bij zelfbeschrijving (Vorst, 1990). Met uitzondering van klas 5 zijn alle leerlingen geneigd minder sociaal wenselijk te antwoorden op de nameting dan op de voormeting. Het verschil op deze schaal is voor de klassen 1 t/m 4 van de locatie Streekweg en beide klassen van de locatie Nijmegen West dus negatief. De verschillen zijn op de locatie Nijmegen West wel kleiner dan de verschillen op deze schaal op de locatie Streekweg. Klas 5 laat in tegenstelling tot de andere klassen een toename zien van sociale wenselijkheid. De leerlingen in deze klas geven in de nameting dus meer sociaal wenselijke antwoorden dan in de voormeting. Opvallend is ook dat de standaarddeviaties van het verschil van de somscores op de schaal sociale wenselijkheid bij klas 5 het grootst zijn (4,05 tabel 5.9 bijlage V). Dit wil

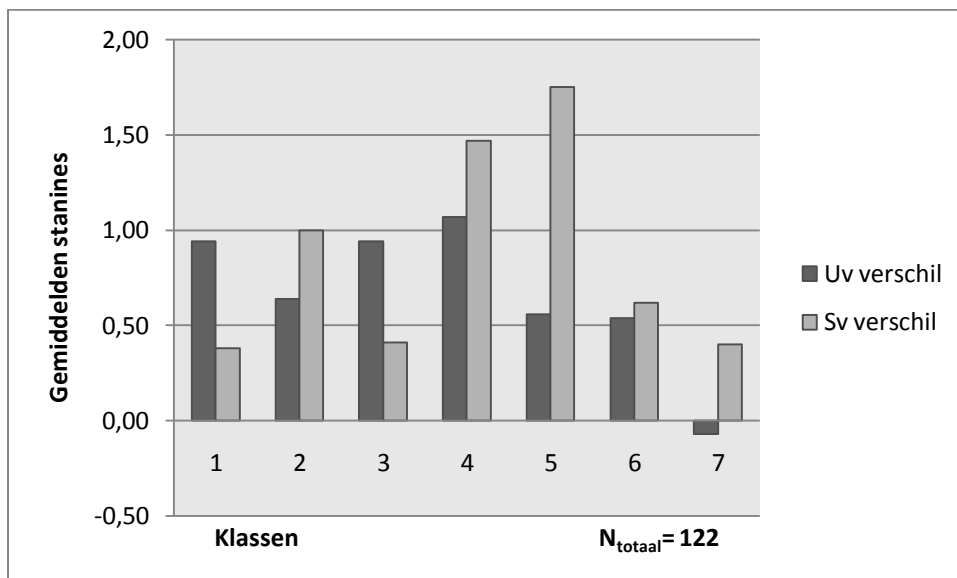
zeggen dat er sprake is van veel spreiding in deze klas. Sommige leerlingen zullen zeer sociaal wenselijk geantwoord hebben en sommige juist niet. De standaarddeviaties van het verschil van de somscores in de andere klassen ligt bij de genoemde schaal rond de drie.

4.2 Gemiddelden en standaarddeviaties stanines per klas

Door ruwe schaalwaarden (somscores) van individuele leerlingen te vergelijken met die van andere leerlingen kan een zinvolle interpretatie worden bereikt (Vorst, 1990). De somscores van vergelijkbare leerlingen worden als norm gebruikt. Nauwkeuriger informatie kan verkregen worden indien men rekening houdt met de verdeling van ruwe schaalwaarden van een grote groep leerlingen. Wanneer men de beschikking heeft over frequentieverdelingen van schalen is een precieze vergelijking van de ruwe schaalwaarden van een individuele leerling met die van anderen mogelijk. De ruwe schaalwaarden geven dan aan welke positie een leerling inneemt tussen anderen. Bij de SVL wordt van dit principe van normgroepen gebruik gemaakt teneinde ruwe schaalwaarden of ruwe (som)scores om te zetten in normwaarden of normscores. Er wordt verondersteld dat de ware houdingen van leerlingen normaal verdeeld zijn: de meeste leerlingen nemen een midden-positie in, relatief weinig leerlingen hebben zeer positieve/negatieve houdingen. De ruwe schaalwaarden worden daarom omgezet tot genormeerde schaalwaarden, gebaseerd op somscores van normgroepen. Daartoe zijn de verkregen somscores van normgroepen omgezet tot een normaalverdeelde schaal. Voor de SVL is gekozen voor de zogenaamde stanine-verdeling die bestaat uit negen stanines. Stanine 5 wordt geïnterpreteerd als een gemiddelde score, stanine 1 als de laagste score en stanine 9 als de hoogste (Vorst, 1990). De stanines per klas op de schalen van de SVL zijn opgenomen in tabel 6.1 tot en met 6.7 (bijlage VI). Een overzicht van de gemiddelden van de stanines op de schalen van de SVL per klas zijn opgenomen in tabel 6.8 (bijlage VI). Een overzicht van de standaarddeviaties van de stanines op de schalen van de SVL per klas zijn te vinden in tabel 6.9 (bijlage VI). Voor de SVL schalen uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid zijn de gemiddelden van de stanines per klas ook weergegeven in figuur 4-2.

Het eerste wat opvalt, is dat de gemiddelden niet allemaal uitkomen op 5. Wanneer de onderzochte groep leerlingen normaal verdeeld zou zijn zou dit betekenen dat alle gemiddelden hierop uit zouden moeten komen. De onderzochte groep leerlingen is dus niet normaal verdeeld. Wanneer we desondanks toch kijken naar de stanines zien we dat op de schalen sociaal aanvaard voelen, relatie leerkracht en sociale vaardigheid sprake is van een positieve gemiddeld verschil. Op de schaal plezier op school is in klas 4 een negatief verschil te zien (-0,70), de overige klassen laten een positief verschil zien. Ook de schaal uitdrukkingsvaardigheid laat een negatief verschil zien op de gemiddelden stanines, klas 7 -0,07 (figuur 4-2). De overige klassen laten een positief verschil zien (figuur 4-2).

Figuur 4-2 Schalen SVL gemiddelden stanines per klas. $N_{\text{totaal}} = 122$

Klas 1 N= 16, klas 2 N= 15, klas 3 N= 17, klas 4 N= 15, klas 5 N= 17, klas 6 N= 26, klas 7 N= 16.
Uv= schaal uitdrukkingsvaardigheid, Sv= schaal sociale vaardigheid.

4.3 Gemiddelden en standaarddeviaties somscores per niveau

Tabel 4-1 en figuur 4-3 laten de gemiddelden van de somscores zien van de experimentele en controlegroepen per niveau voor de schalen uitdrukkingvaardigheid en sociale vaardigheid van de SVL. De gegevens zijn verkregen uit bijlage V. Zowel de experimentele groep laag niveau als experimentele groep hoog niveau scoren een groter positief verschil op de beide genoemde schalen dan de controlegroep. De experimentele groepen denken dus positiever, dan de controlegroep, over de

mate waarin ze hun gedachten schriftelijk en mondeling onder woorden kunnen brengen na het volgen van de geboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining dan daarvoor. Ook denken de experimentele groepen positiever over de mate waarin men moeilijke sociale situaties denkt aan te durven na het volgen van de training, in verhouding tot daarvoor en in verhouding tot de controlegroep. De experimentele groep laag niveau scoort een minder groot gemiddeld verschil op beide schalen dan de experimentele groep hoog niveau. De controlegroep laat na het volgen van het standaard programma van de introductie en de mentorlessen (bijlage II) op beide schalen een positief verschil zien. Toch scoort de experimentele groep laag niveau op beide schalen hoger dan de controlegroep.

Tabel 4-1. Schalen SVL gemiddelden somscores. Experimentele en controle groepen.

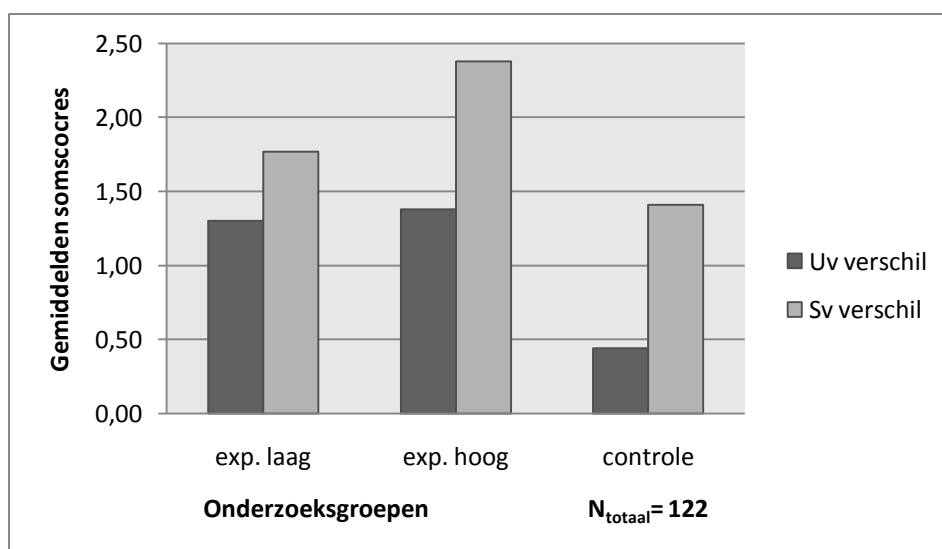
Groep	Uv na	Uv voor	Uv verschil	Sv na	Sv voor	Sv verschil
Exp. laag	18,50	17,20	1,30	20,03	18,27	1,77
Exp. hoog	19,40	18,00	1,38	20,19	17,81	2,38
Controle	19,50	19,00	0,44	20,78	19,37	1,41

Groep = onderzoeksgroepen. Exp. laag = klas 100 en 200, laag niveau. Exp. hoog = klas 300, 400 en 500, hoog niveau.

Controle = klas 600 en 700. Uv = schaal uitdrukingsvaardigheid. Sv = schaal sociale vaardigheid.

Figuur 4-3 Schalen SVL gemiddelden somscores.

Experimentele en controle groepen. $N_{\text{totaal}}=122$

Exp. laag = klas 100 en 200, laag niveau, $N=31$. Exp. hoog = klas 300, 400 en 500, hoog niveau, $N=49$.

Controle = klas 600 en 700, $N=42$. Uv = schaal uitdrukingsvaardigheid, Sv = schaal sociale vaardigheid.

4.4 Gemiddelden en standaarddeviaties stanines per niveau

Tabel 4-2 en figuur 4-4 laten de gemiddelden van de stanines zien van de experimentele en controlegroepen per niveau voor de schalen uitdrukkingvaardigheid en sociale vaardigheid van de SVL. De gegevens zijn verkregen uit bijlage VI. Nogmaals blijkt dat er geen sprake is van een normaal verdeelde groep leerlingen. Enkel op de schaal sociale vaardigheid voorafgaand aan de geboden training scoort de experimentele groep laag niveau een gemiddeld stanine van 5,00. Alle drie de groepen scoren een positief verschil op de schalen uitdrukkingvaardigheid en sociale vaardigheid. De controlegroep scoort echter gemiddeld het kleinste verschil op de beide schalen (0,32 en 0,54). Zij worden gevolgd door de experimentele groep laag niveau (0,80 en 0,67). De experimentele groep hoog niveau laat de grootste positieve toename zien in de scores op deze schalen. Op de schaal uitdrukkingvaardigheid scoort deze groep gemiddeld een verschil van 0,85 en op de schaal sociale vaardigheid 1,19 (tabel 4-2).

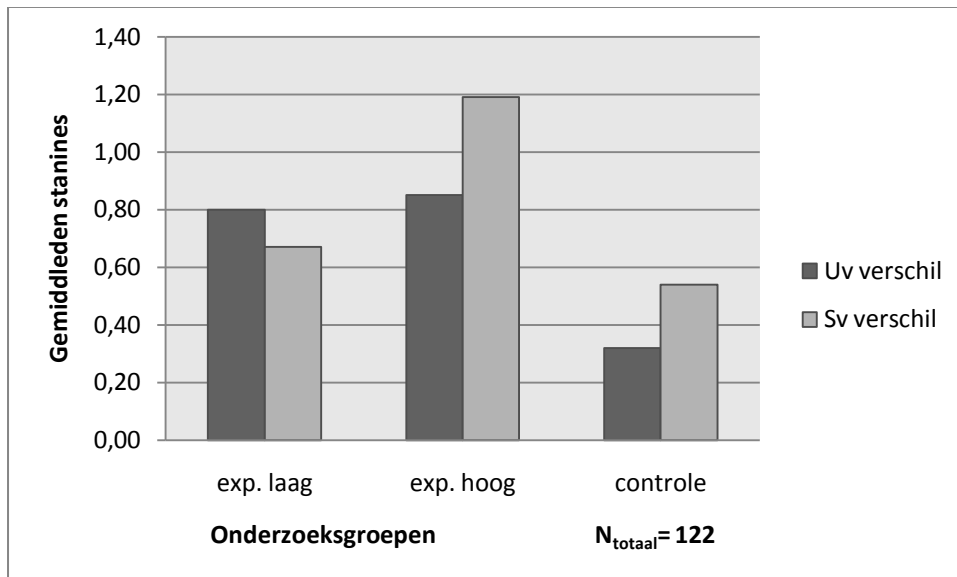
Tabel 4-2. Schalen SVL gemiddelden stanines. Experimentele en controle groepen.

Groep	Uv na	Uv voor	Uv verschil	Sv na	Sv voor	Sv verschil
Exp. laag	5,63	4,83	0,80	5,67	5,00	0,67
Exp. hoog	6,15	5,29	0,85	5,65	4,46	1,19
Controle	6,20	5,88	0,32	6,10	5,56	0,54

Groep = onderzoeksgroepen. Exp. laag = klas 100 en 200, laag niveau. Exp. hoog = klas 300, 400 en 500, hoog niveau. Controle = klas 600 en 700. Uv = schaal uitdrukkingvaardigheid. Sv = schaal sociale vaardigheid.

Figuur 4-4 Schalen SVL gemiddelden stanines.

Experimentele en controle groepen. $N_{\text{totaal}}=122$

Exp. laag = klas 100 en 200, laag niveau, N= 31. Exp. hoog = klas 300, 400 en 500, hoog niveau, N= 49. Controle = klas 600 en 700, N=42. Uv= schaal uitdrukkingsvaardigheid, Sv= schaal sociale vaardigheid.

4.5 Ondersteuning van de mentor

De antwoorden van de mentoren en ondersteuners op de vragenlijst ondersteuning zijn opgenomen in tabel 7.1 en 7.2 (bijlage VII). De antwoordmogelijkheden zijn allen voorzien van een waarde, oplopend van 1 tot en met 4. De totale waarde op een antwoord kan hiermee dus minimaal uitkomen op 5 en maximaal op 20, wanneer alle mentoren geantwoord hebben. De maximale waarde op één vraag kan enkel behaald worden wanneer de vijf mentoren allen de vraag beantwoorden met 'vrijwel altijd' (waarde 4). De vragenlijst is bij vijf mentoren afgenomen. Vraag 12 en 19 zijn echter door vier van de vijf mentoren beantwoord. De betreffende mentor heeft mondeling aangegeven geen antwoord te willen geven op de vragen betreffende de evaluatie en mogelijke ondersteuning volgend schooljaar. De overige vragen zijn door alle mentoren beantwoord. Alle ondervraagde mentoren zijn positief over de inbreng van de ondersteuner en de ruimte die de mentor heeft voor eigen inbreng. Ook is men positief over de voorbespreking, de samenwerking en ondersteuning. De mentoren geven allen aan voordelen te ervaren aan de geboden ondersteuning tijdens het programma en de doelen van de ondersteuning zijn voor de mentor helder. Op de hierboven genoemde onderdelen wordt de maximale totale waarde

van 20 gescoord. Wat betreft de voorbereiding geven de mentoren aan vaak, dan wel vrijwel altijd de bijeenkomsten voorbereid te hebben. Zij zijn van mening dat dit ook geldt voor de ondersteuners. De nadruk heeft bij de ondersteuning vaak, dan wel vrijwel altijd gelegen op wat goed gaat en in de nabespreking kon de mentor zijn opmerkingen kwijt bij de ondersteuner. De ondersteuning wordt vaak, dan wel vrijwel altijd nuttig geacht door de mentor. Over de gegeven feedback en evaluatie heerst verdeeldheid onder de mentoren. Antwoorden variëren van zelden tot vrijwel altijd. Op de vraag of de mentor ruimte heeft gekregen flexibel om te gaan met het programma antwoord één mentor soms, de overige vier met vrijwel altijd. Op de vraag of deze vorm van ondersteuning volgend jaar wenselijk is antwoorden vier van de vijf mentoren positief. Één mentor geeft geen antwoord op deze vraag.

Over het algemeen scoren de ondersteuners lagere totale waarden op de vragen dan de mentoren. De ondersteuners zijn dus minder tevreden of kritischer over de geboden ondersteuning dan de mentoren. Dit kan ook uitgelegd worden als; de ondersteuners schatten in dat de mentoren minder positief staan ten opzichte van de geboden ondersteuning dan in werkelijkheid het geval is. Op 11 van de 19 vragen is de totale waarde van de antwoorden van de ondersteuners lager dan die van de mentoren op de betreffende vraag. Uit de antwoorden van de ondersteuners blijkt dat verwacht wordt dat één mentor op verschillende vragen afwijkend antwoord ten opzichte van de andere mentoren in negatieve zin. Uit de antwoorden van de mentoren blijkt dit vooral uit vraag 15 en 19 (tabel 7.1 bijlage VII). Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde mentor betreft die op de betreffende vragen negatiever antwoord. Over de feedback aan de mentor op wat hij doet zijn de ondersteuners positiever dan de mentoren. Ook zijn de ondersteuners zelf van mening de bijeenkomsten beter voorbereid te hebben dan de mentoren denken. De grootste verschillen zitten in de antwoorden op vraag 12. Hier wordt gevraagd of evaluatie plaatsvindt, die leidt tot aanpassing van het programma. Het verschil in scores tussen de mentoren is deels te wijten aan het feit dat één mentor geen antwoord heeft gegeven op deze betreffende vraag. Verder zijn de antwoorden van de vier mentoren verdeeld, in tegenstelling tot wat de ondersteuners denken.

4.6 Kwaliteit en effectiviteit van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining

De antwoorden van de mentoren en ondersteuners op de vragenlijst kwaliteit en effectiviteit zijn opgenomen in tabel 8.1 en 8.2 (bijlage VIII).

De antwoordmogelijkheden zijn allen voorzien van een waarde, oplopend van 1 tot en met 4. De totale waarde op een antwoord kan hiermee dus minimaal uitkomen op 5 en maximaal op 20, wanneer alle mentoren geantwoord hebben. De totale waarde op een antwoord kan bij de ondersteuners dus minimaal uitkomen op 2 en maximaal op 8, wanneer alle mentoren geantwoord hebben. De maximale waarde op één vraag kan enkel behaald worden wanneer de vijf mentoren of de twee ondersteuners allen de vraag beantwoorden met 'vrijwel altijd' (waarde 4). De vragenlijst is bij vijf mentoren en twee ondersteuners afgenomen. Vraag 8 is voor een deel echter door vier van de vijf mentoren beantwoord. De overige vragen zijn door alle mentoren beantwoord. De vragen 6 en 7 betreffen lesoverstijgende zaken. Deze beide vragen zijn dus niet van toepassing voor de ondersteuners. Zij hebben dan ook niet geantwoord op beide vragen. De mentoren en ondersteuners vinden de thema's passen binnen de mentorlessen. Op het hierboven genoemde onderdeel van vraag 2 wordt door beide groepen ondervraagd de maximale totale waarde gescoord. Zowel de mentoren als ondersteuners vinden dat de activiteiten tijdens de introductie en mentorlessen de leerlingen vaak tot vrijwel altijd uitnodigen tot bezig zijn met sociale vaardigheden. Ook zijn beide ondervraagde groepen van mening dat de doelen van de programma's tijdens de introductie vaak tot vrijwel altijd passend zijn. Zowel de mentoren als ondersteuners vinden dat de sociale vaardigheden tijdens het thema opkomen voor jezelf soms dan wel vaak zijn vergroot. Ook zijn beide ondervraagde groepen van mening dat de leerlingen soms of vaak meer zicht hebben gekregen over de functie en inhoud van sociale vaardigheden.

Op de overige vragen wordt wisselend gereageerd. Eén mentor geeft aan dat de lesdoelen tijdens de kennismakingsmiddag zelden worden behaald en de kennismakingsmiddag zelden aansluit bij de verwachtingen. Eén mentor geeft ook aan de thema's, lesdoelen zelden te gebruiken tijdens andere lessen en zelden effect te zien van de aangeboden programma's tijdens andere lessen. Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde mentor betreft die op de betreffende vragen negatiever antwoord. Bij de gecombineerde vraag 8 wordt overwegend positief gereageerd door de mentoren op

de thema's kennismaking, contact leggen en samenwerken. Men denkt dat de sociale vaardigheden tijdens deze thema's vaak dan wel vrijwel altijd zijn vergroot. De thema's complimenten, leiding geven, iets moeilijks zeggen en opkomen voor jezelf worden overwegend met soms beantwoord. Ook de ondersteuners zijn deze mening toegedaan. Mogelijk zullen deze thema's moeten worden aanpast. De opmerkingen die bij vraag 10 worden gegeven door de mentoren zijn positief geformuleerd. Alle opmerkingen suggereren dat men uitgaat van een vervolg of vragen om een vervolg. Een drietal opmerkingen zijn constructief van aard en vragen om aanpassingen in de opzet van de geboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining. Een persoon doet het verzoek de training volgend jaar te spreiden. Eén mentor zou per les graag een vastgesteld programma hebben en voor de kennismaking wil één mentor juist liever tips dan een vastgesteld programma. Dit zou kunnen wijzen op verschillende behoeften van mentoren. Echter kan het ook te maken hebben met de houding van een mentor ten opzichten van een 'vastgesteld' programma. Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde mentor betreft die op verschillende vragen negatiever antwoord.

Hoofdstuk 5

Conclusies

Het doel van dit onderzoek is tweeledig. Het eerste doel is na te gaan of de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining effect heeft. Het tweede doel is na te gaan of de betrokken mentoren en onderzoekers tevreden zijn over de kwaliteit en effectiviteit van het programma en de geboden ondersteuning tijdens de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining. In voorgaand hoofdstuk worden de resultaten beschreven die gevonden zijn. In dit hoofdstuk zullen de gevonden resultaten worden samengevat en worden conclusies geformuleerd aan de hand van de deelonderzoeksvragen en hypothesen, zoals eerder beschreven in hoofdstuk 1 §1.3.

1.1. Is er een verschil in de opvatting over plezier op school, sociaal aanvaard voelen, uitdrukkingsvaardigheid, relatie met leerkrachten en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, bij de vijf verschillende groepen brugklasleerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen.

Hypothese 1.1. De opvatting over plezier op school, sociaal aanvaard voelen, uitdrukkingsvaardigheid, relatie met leerkrachten en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, van de vijf verschillende groepen brugklasleerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen, laat bij alle vijf de groepen een positievere houding zien, een gemiddeld hogere somscore en een gemiddeld hogere normscore weergegeven in stanines op de betreffende schaal.

Conclusie 1.1 De vijf verschillende groepen brugklasleerlingen, laten allen een positievere houding zien op de schalen sociaal aanvaard voelen, uitdrukkingsvaardigheid, relatie leerkracht en sociale vaardigheid nadat ze de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen. Echter op de schaal plezier op school laat één klas

(klas 4) een negatievere houding zien. Hypothese 1.1 zal daarom moeten worden verworpen.

1.2. Wat is het verschil in het effect op de opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf klassen leerlingen en erna, bij een groep brugklasleerlingen klas 300, 400 en 500, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, en een groep leerlingen, klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen heeft gekregen.

Hypothese 1.2. De opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf groepen leerlingen en erna, van een groep brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, en van twee groepen leerlingen, klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen heeft gekregen, laat bij de groep leerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining hebben aangeboden gekregen, een grotere toename in de positieve houding zien, een gemiddeld grotere toename in de somscore en een gemiddeld grotere toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schaal, dan bij de groep leerlingen, die de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining niet aangeboden heeft gekregen.

Conclusie 1.2 Zowel klas 300, 400 en 500, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, als klas 600 en 700, die geen geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden heeft gekregen, maar het standaard programma van de introductie en de mentorlessen heeft gekregen, scoren een positief verschil op de schalen uitdrukkingvaardigheid en sociale vaardigheid. De

groep leerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining hebben aangeboden gekregen, laten echter een grotere toename in de positieve houding zien, een gemiddeld grotere toename in de somscore en een gemiddeld grotere toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schalen, dan bij de groep leerlingen, die de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining niet aangeboden heeft gekregen. Hypothese 1.2 kan daarom worden aangenomen.

1.3. Wat is het verschil in het effect op de opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL voor en na de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining, bij een groep lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200, en bij een groep hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die beide een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen.

Hypothese 1.3. De opvatting over uitdrukkingsvaardigheid en sociale vaardigheid, gemeten met de SVL op het moment voordat de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining startte bij vijf groepen leerlingen en erna, van een groep cognitief lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200, en van een groep cognitief hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, die beide een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in de introductie en 8 mentorlessen aangeboden hebben gekregen, laat bij de groep lager cognitief niveau leerlingen en de hoger cognitief niveau leerlingen, die een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining hebben aangeboden gekregen, een gemiddeld gelijke toename in de positieve houding zien, een gemiddeld gelijke toename in de somscore en een gemiddeld gelijke toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schaal.

Conclusie 1.3 Zowel de groep cognitief lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200, als de groep cognitief hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, scoren een positief verschil op de schalen uitdrukkingvaardigheid en sociale vaardigheid. De groep cognitief hoger niveau brugklasleerlingen, klas 300, 400 en 500, laat echter een grotere toename in de positieve houding zien, een gemiddeld grotere toename in de somscore en een gemiddeld grotere toename in de normscores weergegeven in stanines op de betreffende schalen, dan de groep

cognitief lager niveau brugklasleerlingen, klas 100 en 200. De aangeboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining heeft dus meer effect bij de leerlingen met een cognitief hoger niveau. Hypothese 1.3 zal daarom moeten worden verworpen.

2.1. Zijn de sociale vaardigheden naar de mening van de mentoren vergroot of ontwikkeld door de leerlingen uit hun mentorklas met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 2.1. De mentoren zijn van de mening dat de sociale vaardigheden zijn vergroot of ontwikkeld bij de leerlingen uit hun mentorklas met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 2.1 Op vijf van de zeven thema's hebben vier van de vijf mentoren antwoord gegeven op de vraag of de sociale vaardigheden zijn vergroot tijdens de thema's (activiteiten). Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde mentor betreft. Wat betreft de kennismaking geven alle vijf de mentoren aan dat de sociale vaardigheden vaak, dan wel vrijwel altijd zijn vergroot. Wat betreft het thema complimenten zijn de meningen van de vijf mentoren uiteenlopend van soms tot vrijwel altijd. Wat betreft de overige thema's hebben vier van de vijf antwoord gegeven. De thema's contact leggen en samenwerken worden overwegend positief beantwoord (vaak dan wel vrijwel altijd) en de thema's iets moeilijks zeggen en opkomen voor jezelf gematigd positief (soms dan wel vaak). Ook met het antwoord soms geeft de mentor aan dat de sociale vaardigheden vergroot worden, zij het mogelijk minder vaak dan de mentor verwacht of wenst. Geen enkele keer wordt aangegeven dat de sociale vaardigheden zelden vergroot worden tijdens de thema's. Hypothese 2.1 kan daarom worden aangenomen, echter niet overtuigend.

2.2. Zijn de activiteiten en werkvormen naar de mening van de mentor geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Hypothese 2.2. Naar de mening van de mentoren zijn de gebruikte werkvormen geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 2.2 Volgens de mentoren nodigen de activiteiten vaak dan wel vrijwel altijd uit tot bezig zijn met sociale vaardigheden en zijn de thema's en doelen vaak dan wel vrijwel altijd passend wat betreft de introductie en de mentorlessen. Over de kennismakingsmiddag is telkens één mentor minder te spreken. Eén mentor geeft voor de kennismakingsmiddag aan dat de activiteiten soms uitnodigen tot bezig zijn met sociale vaardigheden en de thema's en doelen soms passend zijn. Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde mentor betreft die op de betreffende vragen negatiever antwoord. De mentoren zijn het dus positief betreffende de introductie en mentorlessen, maar zijn niet allemaal te spreken over de kennismakingsmiddag. De gebruikte werkvormen zullen dus moeten worden aangepast. Hypothese 2.2 zal daarom moeten worden verworpen.

3.1. Heeft ondersteuning tijdens het programma voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 3.1. De ondersteuning tijdens het programma heeft voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 3.1 Alle vijf mentoren geven aan dat ondersteuning tijdens het programma vrijwel altijd voordelen heeft. De maximale waarde wordt hiermee behaald op deze vraag van de vragenlijst over ondersteuning. Hypothese 3.1 kan daarom worden aangenomen.

3.2. Vinden de mentoren deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 3.2. De mentoren vinden deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 3.2 Vier van de vijf mentoren heeft antwoord gegeven op de vraag of men deze vorm van ondersteuning volgend jaar wenselijk vindt. Zij beantwoorden de vraag allen met “ja”. Hypothese 3.2 kan daarom worden aangenomen.

4.1. Zijn de sociale vaardigheden, naar de mening van de onderzoekers vergroot of ontwikkeld door de leerlingen met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 4.1. De onderzoekers zijn van de mening, dat de sociale vaardigheden zijn vergroot of ontwikkeld door de leerlingen met behulp van de activiteiten, die gebruikt zijn in het programma voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 4.1 De onderzoekers zijn van mening dat sociale vaardigheden tijdens het thema samenwerken vrijwel altijd is vergroot. De maximale totale waarde wordt hiermee behaald. Bij de thema's kennismaking, complimenten, contact leggen en opkomen voor jezelf zijn de onderzoekers gematigd positief (soms dan wel vaak). Over het thema leiding geven zijn de onderzoekers het niet eens. Een onderzoeker zegt dat sociale vaardigheden zelden worden vergroot in dit thema, de ander zegt vrijwel altijd. Over het thema iets moeilijks zeggen is men niet echt tevreden. Men geeft aan dat binnen dit thema de sociale vaardigheden zelden of soms worden vergroot. De onderzoekers zijn dus van mening dat de sociale vaardigheden niet binnen alle thema's wordt vergroot of ontwikkeld door de leerlingen. Hypothese 4.1 zal daarom moeten worden verworpen.

4.2. Zijn de activiteiten en werkvormen naar de mening van de onderzoekers geschikt voor de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 4.2. Naar de mening van de onderzoekers zijn de gebruikte werkvormen geschikt voor een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 4.2 Volgens de onderzoekers nodigen de activiteiten vaak dan wel vrijwel altijd uit tot bezig zijn met sociale vaardigheden en zijn de thema's en doelen vaak dan wel vrijwel altijd passend wat betreft de introductie en de mentorlessen. Over de kennismakingsmiddag is telkens één ondersteuner minder te spreken. Eén

ondersteuner geeft voor de kennismakingsmiddag aan dat de activiteiten soms uitnodigen tot bezig zijn met sociale vaardigheden en de thema's en doelen soms passend zijn. Aangezien de vragenlijst anoniem is ingevuld is het echter niet mogelijk aan te tonen dat het dezelfde ondersteuner betreft die op de betreffende vragen negatiever antwoord. De ondersteuners zijn het dus positief betreffende de introductie en mentorlessen, maar zijn niet allemaal te spreken over de kennismakingsmiddag. De gebruikte werkvormen zullen dus moeten worden aangepast. Hypothese 4.2 zal daarom moeten worden verworpen.

5.1. Heeft ondersteuning tijdens het programma voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 5.1. De ondersteuning tijdens het programma heeft voordelen voor de mentor bij het uitvoeren van het programma van de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 5.1 De onderzoekers, ondersteuners, geven aan dat ondersteuning tijdens het programma vrijwel altijd voordelen heeft voor de mentor. Bij de ondersteuning van één mentor verwacht één onderzoeker dat de ondersteuning vaak voordelen heeft. Allen zijn dus positief over de voordelen van ondersteuning voor de mentor. Hypothese 5.1 kan daarom worden aangenomen.

5.2. Vinden de onderzoekers deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining?

Hypothese 5.2. De onderzoekers vinden deze vorm van ondersteuning in schooljaar 2010-2011 wenselijk voor het uitvoeren van het programma van een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Conclusie 5.2 Voor alle vijf de mentoren denken de onderzoekers dat deze vorm van ondersteuning volgend jaar wenselijk is. Zij beantwoorden de vraag voor allen met "ja". Hypothese 5.2 kan daarom worden aangenomen.

Hoofdstuk 6

Evaluatie

De opzet van dit onderzoek, een quasi experiment met voormeting en nameting, kent een aantal bedreigingen van de interne validiteit (Cook & Cambell, 1979). Anders gezegd; bepaalde elementen kunnen een rol hebben gespeeld tijdens de meting, waardoor we mogelijk een ander beeld krijgen van het effect van de training dan in werkelijkheid het geval is. Kort wil ik ingaan op een drietal mogelijke bedreigingen (Cook & Cambell, 1979): 1. Rijping; dat kan ontstaan doordat de ene groep een andere ontwikkeling doormaakt dan de andere. Doordat in dit onderzoek de ene groep afkomstig is van de locatie Streekweg en de andere van de locatie Nijmegen West is het mogelijk dat zij een andere ontwikkeling doorgemaakt hebben.

2. Instrumentatie-effecten; deze ontstaan wanneer er verschillen zijn in de condities tussen de verschillende metingen, zoals het gebruik van een andere vragenlijst, afname door een andere onderzoeker of een afwijkende wijze van dataverzameling. Daar de condities bij de twee meetmomenten van de SVL allen gelijk geweest zijn, kan een bedreiging van de interne validiteit door instrumentatie bij de SVL uitgesloten worden. Instrumentatie-effecten zijn wel mogelijk bij de vragenlijsten die afgenomen zijn bij de mentoren en ondersteuners. De vragen kunnen immers op verschillende manieren geïnterpreteerd worden door de ondervraagden. Bijvoorbeeld vraag 12 van de vragenlijst ondersteuning; het is de vraag of men antwoord geeft op de vraag of evaluatie volgens ondervraagden plaatsvindt of dat men antwoord geeft op de vraag of men vindt dat de evaluatie leidt tot aanpassing van het programma. Verder kunnen de antwoordmogelijkheden verschillend worden uitgelegd. Waarom kiest een ondervraagde voor het antwoord 'zelden'? Wanneer we bijvoorbeeld weer kijken naar vraag 12 van de vragenlijst ondersteuning zou 'zelden' als antwoord kunnen worden gekozen, omdat men nog niet weet of er volgend schooljaar aanpassing plaatsvindt en daar aan getwijfeld wordt of bijvoorbeeld omdat men de evaluatie niet voldoende vond. Aangezien de vragen en antwoorden op de vragenlijsten ondersteuning en kwaliteit en effectiviteit ruimte laten voor verschillende interpretaties is er sprake van bedreiging van interne validiteit door instrumentatie.

3. Selectie en geschiedenis; deze bedreiging ontstaat doordat nooit helemaal zeker is of de experimentele groep op alle variabelen gelijk is aan de controlegroep. Een verschil in de voormeting en nameting zou daarmee toe te schrijven kunnen zijn aan

de verschillen in groepssamenstelling. Naarmate een onderzoeksgroep groter is, kan op meer effecten gecontroleerd worden. Daar het in dit onderzoek kleine groepen betreft, is nauwelijks controle mogelijk en vormt selectie en geschiedenis een bedreiging voor de interne validiteit.

De kennismakingsmiddag en de introductie zijn in dit onderzoek gekoppeld aan de geïntegreerde sociale vaardigheidstraining in 8 mentorlessen. De intentie was de training direct te laten starten na de introductie. Door werkdruk en organisatie is dit echter niet mogelijk gebleken. De geïntegreerde sociale vaardigheidstraining heeft plaats gevonden tussen de herfstvakantie en kerstvakantie (week 45 t/m 50). Ook dit kan mogelijk van invloed zijn op het gemeten effect van de geboden training. De leerlingen hebben een periode tussen de introductie en de start van de training niet expliciet gewerkt aan sociale vaardigheden, echter de groepsvorming en dagelijkse gang van zaken in de klas zijn doorgelopen. Het is aan te bevelen volgend schooljaar te zorgen voor een directe start van de sociale vaardigheidstraining in de mentorlessen na de introductie.

De aangeboden geïntegreerde sociale vaardigheidstraining blijkt meer effect te hebben bij de leerlingen met een cognitief hoger niveau. Dit wijst er dus op dat de aangeboden programmaonderdelen niet voldoende aansluiten bij de groep leerlingen met een cognitief lager niveau. Om ook deze groep te laten profiteren zou aanpassing van het programma voor deze groep nodig zijn. Door de opzet van dit onderzoek is niet duidelijk op welke onderdelen van het programma afstemming moet komen op de groep cognitief lager niveau leerlingen. Overleg met de betrokken mentoren kan mogelijk meer inzicht geven in de aansluiting van het programma op de betreffende groep leerlingen. Het strekt in ieder geval tot de aanbevelingen het programma aan te passen naar het niveau van de leerling. Dit zal moeten resulteren in twee verschillende versies van de ontwikkelde geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Hoofdstuk 7

Reflectie

Literatuur

Ang, R., & Hughes, J. (2002). Differential benefits of skills training with antisocial youth based on group composition: a meta-analytic investigation. *School Psychology Review*, 31, 164.

Apacki, C. (1999). *Energize!* Amstelveen: Quest International.

Beek, M. van, & Tijmes, I. (2009). *Leren coachen. Basisboek theorie en methode*. Barneveld: HNB/Uitgeverij Nelissen.

Bekkers, S.J.H.C. (2009). '*Sociale vaardigheidstraining?*'. Actieonderzoek leerjaar 1. Opleiding zorgcoördinatie Fontys. Nijmegen.

Berg, C. van de, & Wendel, H. (2009). *Tumult*. Amsterdam. Geraadpleegd 14 december 2009, via <http://www.tumult.nl> [On-line].

Brezinka, V. (2002). Effectonderzoek naar preventieprogramma's voor kinderen met gedragsproblemen. *Kind en Adolescent*, 23, 4-23.

Collot d'Escury-Koenigs, A., Engelen-Snaterse, T., & Mackaay-Cramer, E. (1995). '*Sociale vaardigheidstrainingen. Indicaties, contra-indicaties en knelpunten*'. In: A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & E. Mackaay-Cramer (Ed.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten & Knelpunten*, (pp. 7-14). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). *Quasi-experimentation. Design and analysis issues for field settings*. Chicago: Rand McNally College Publishing Company.

E-MOVO onderzoek (2008). Gezondheid, welzijn en leefstijl van leerlingen op het Mondial College, locatie Streekweg. Nijmegen: GgD Regio Nijmegen

Evers, A., Vliet-Mulder, J. C. van, Resing, W. C. M., Starren, J. C. M. G., Alphen de Veer, R. J. van, & Boxtel, H. van (2002). *COTAN. Testboek voor het onderwijs*. NDC – Boom.

Expertgroep Kwaliteit van Zorg (2003). *Denken over leerlingenzorg. Het conceptueel kader van de expertgroep*. 's-Hertogenbosch: Expertgroep Kwaliteit van Zorg.

Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Apeldoorn: Garant.

Herbert, M. (1999). *Sociale vaardigheidstraining voor kinderen*. Baarn: Intro.

Instituut voor Kanjertrainingen B.V. (2009). *Studiedagen voor het onderwijs*. Geraadpleegd 18 december 2009, via http://www.kanjertraining.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=30 [On-line].

Kempers, H. (1995). '*Een sociale vaardigheidstraining in de klas, gekoppeld aan een taalmethode voor het speciaal onderwijs*'. In: A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & E. Mackaay-Cramer (Ed.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten & Knelpunten*, (pp. 163-176). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Lagerwerf, B., & Korthagen, F. (2006). *Een leraar van klasse. Een goede docent worden en blijven*. Soest: Uitgeverij Nelissen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). *Regeling Leerplusarrangement VO, Nieuwkomers VO en eerste opvang Vreemdelingen 2009*. Geraadpleegd 28 december 2009, via http://www.cfi.nl/Public/WebsiteCFI/Default.aspx?actor=tvtp&action=menuItemClick&data=&tab=1&site=http%3a%2f%2fwww.cfi.nl%2fPublic%2fCFI-Online%2fSearch%2fsearch_results.asp%3filter%3dZoek&QueryText=leerplus§or= [On-line].

Ponte, P. (2002). *Onderwijs van eigen makelij. Procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*. Soest: Uitgeverij Nelissen.

Prins, P. (1995). 'Sociale vaardigheidstraining bij kinderen in de basisschoolleeftijd: programma's, effectiviteit en indicatiestelling'. In: A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & E. Mackaay-Cramer (Ed.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten & Knelpunten*, (pp. 65-82). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Prinsen, H., Spaling, C., & Terpstra, A. (1999). *Sociale vaardigheidstraining*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep. Geraadpleegd 28 december 2009, via <http://www.kpcgroep.nl/Publicaties/Sociale-vaardigheidstraining.aspx> [On-line].

Remmerswaal, J. (2008). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. 9^e Herziene druk. Soest: Nelissen.

Schölvinck, M., & Meijer, W. (2008). *Effectieve gesprekken voeren over zorgleerlingen in het voortgezet onderwijs. Werkboek met vuistregels, handreikingen en oefeningen voor zorgcoördinatoren*. Amersfoort: CPS.

Schuurman, C. M. A. (1995). 'Het aanleren, consolideren en generaliseren van sociale vaardigheden. Knelpunten en oplossingen'. In: A. Collot d'Escury-Koenigs, T. Engelen-Snaterse & E. Mackaay-Cramer (Ed.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten & Knelpunten*, (pp. 83-101). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Slot N. W., & Spanjaard, H. J. M. (2000). 'Competentievergroting'. In: *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg. Hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen*. (pp. 35-57). Duivendrecht: PI Research BV.

Stokes en Osnes (1989). An operant pursuit of generalization. *Behavior Therapy*, 20, (pp. 337-355).

Tielemans, E. (2004). *Energize II*. Amstelveen: Stichting Lions Quest Nederland.

Tielemans, E. (2007). *Energize III*. Amstelveen: Stichting Lions Quest Nederland.

Visser, C. F., & Butter, R. (2005). *Effectiviteit van coaching en advisering*. Geraadpleegd 27 november 2009, via http://www.mcc.nl/effectiviteit_van_coaching_en_advisering.htm [On-line].

Visser, C. F., & Butter, R. (2005). *Vragenlijst effectiviteit coaching en advisering*. Geraadpleegd 27 november 2009, via http://193.79.6.36/onderzoek_effectief_coachen_en_adviseren.htm [On-line].

Visser, C. F., & Butter, R. (2006). *Wat maakt coaching en advisering effectief? Een aanzet tot systematische kennisontwikkeling*. Geraadpleegd 27 november 2009, via <http://artikelencoertvisser.blogspot.com/2007/12/wat-maakt-coaching-en-advisering.html> [On-line].

Vorst, H. C. M. (1990). *Schoolvragenlijst voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Handleiding en verantwoording bij de SVL*. Nijmegen: Berkhout Nijmegen BV.

Weide, G. (2004). *Kanjer werkboek voor het voortgezet onderwijs*. Instituut voor Kanjertrainingen, Almere.

Move! Organizational Learning (2009). *Effectief Coachen: checklists*. Geraadpleegd 27 november 2009, via http://www.movelearning.com/index.php?option=com_content&view=article&id=15&Itemid=16 (=nl en via <http://www.hrnetwerk.nl/uploads/knowledge/1258714851.pdf> [On-line].

Bijlage I.

Geïntegreerde sociale vaardigheidstraining

Programma Kennismakingsmiddag.

Programma Introductie brugklasleerlingen.

Programma sova-training in 8 mentorlessen.

Deze programma's zijn gemaakt door:

Sanne Bekkers en Margreet Versteeg,

Intern Zorgteam Mondial College, locatie Streekweg en Nijmegen West.

De programma's zijn ontwikkeld in het kader van een onderzoek naar een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Nijmegen, december 2009.

Programma Kennismakingsmiddag.

Dit programma is gemaakt door:

Sanne Bekkers en Margreet Versteeg,

Intern Zorgteam Mondial College, locatie Streekweg en Nijmegen West.

De programma's zijn ontwikkeld in het kader van een onderzoek naar een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Nijmegen, juni 2009.

Het programma kennismakingsmiddag 0910.

Kennismakingsmiddag Woensdag 3 juni 2009

Doelen:

- Kennismaking leerlingen onderling met elkaar
- Kennismaking met de mentor
- Informatievoorziening

Algemene zaken:

- Medewerkers en mentoren zijn aanwezig van 13.30 uur tot 17.00 uur.
- Maken gebruik van 3 computerlokalen: s104, s123 en de mediatheek s131.
- Maken gebruik van 5 leslokalen: s130, s129, s128, s127 en s126.
- Evaluatie met alle betrokken medewerkers en mentoren om 16.15 uur.
- Per klas gedurende de hele kennismakingsmiddag begeleiding van mentor en een medewerker.
- Een medewerker gedurende de hele kennismakingsmiddag aanwezig in mediatheek.
- Start kennismaking gezamenlijk in mediatheek.
- Toegang school via ingang bouwtechniek.
- Route naar mediatheek via trap bij verzorgingslokaal.
- Algemene leiding: afdelingsleider onderbouw.
- Fotograaf: gedurende de gehele kennismakingsmiddag aanwezig voor informele foto's i.v.m. fotoverslag voor ouderavond.

Programma:

13.45 uur Presentaties van school met beamer. Doorlopend.

Klassenindeling: Stickers op kleur met naam uitdelen aan binnenkomende leerlingen.

Start programma

14.00 uur Presentatie van LMT en mentoren, persoonlijk of met beamer.

14.15 uur Klassen gaan onder begeleiding van mentor naar lokaal.

Leerling-gegevens en aanwezigheid leerlingen controleren.

Doorlopend: foto's maken van de leerlingen in het lokaal van Handel&Verkoop lokaal s101 (± 20 min. per klas).

14.20 uur Kennismakingsactiviteiten volgens schema.

	Klas 1 s126	Klas 2 s129	Klas 3 s130	Klas 4 s128	Klas 5 s127
14.20 uur	Foto's s101	Ken. spel klas	Ken. spel klas	Ken. spel klas	Ken. spel klas
14.55 uur	Ken. spel klas	Foto's s101	Eten&drinken	Poster maken	Poster maken
15.15 uur	Eten&drinken	Eten&drinken	Foto's s101	Eten&drinken	Eten&drinken
15.40 uur	Poster maken	Poster maken	Website s131	Foto's s101	Website s104
16.05 uur	Website s131	Website s123	Poster maken	Website s104	Foto's s101

16.25 uur Kringgesprek en thermometer in lokaal van laatste activiteit.

16.30 uur Einde kennismakingsmiddag leerlingen.

16.45 uur Evaluatie kennismakingsmiddag.

Programmaonderdelen Kennismakingsmiddag

Presentatie van school met beamer.

Activiteit: leerlingen die binnenkomen kunnen op scherm kijken naar een presentatie van de school.

Benodigdheden:

- Beamer
- Scherm
- Film met beelden van school
- Mediatheek ruimte
- Stoelen voor leerlingen

Klassenindeling: Stickers op kleur met naam uitdelen aan binnenkomende leerlingen.

Activiteit: leerlingen die binnenkomen worden opgevangen door de mentoren. Iedere mentor is herkenbaar door een item in kleur. Dit kan bijvoorbeeld een petje, vlag of sjaal zijn. Iedere mentor heeft een eigen kleur. Iedere leerling krijgt een sticker op kleur met naam. De kleur van de sticker correspondeert met de betreffende mentor van zijn klas. Na ontvangst gaat de leerling zitten op een stoel bij de beamer.

Benodigdheden:

- Herkenbare items voor mentoren (5xkleur)
- Naamstickers op kleur voor de leerlingen (20x5 kleuren)
- Namenlijsten op alfabetische volgorde en op klas
- Pennen

Presentatie van LMT en mentoren, persoonlijk of met beamer.

Leden van het LMT en de mentoren stellen zich voor aan de leerlingen. De mentoren doen dit met het herkenbare item. De klassen worden aangeduid met de kleur, dus niet met nummer.

Controleren leerling-gegevens en aanwezigheid.

Activiteit: Na de presentatie gaat de mentor van klas 1 direct naar het lokaal van handel & verkoop voor het maken van de foto's. De overige klassen gaan met de mentor naar het klaslokaal. De klassen 2 t/m 5 starten met het controleren van de leerling-gegevens en aanwezigheid. Klas 1 doet dit na het maken van de foto's.

Benodigdheden:

- Namenlijsten met NAW gegevens op alfabetische volgorde en op klas
- Pen

Foto's maken.

Activiteit: foto's maken van individuele leerlingen voor de schoolpas door fotograaf. Per klas ± 20 min. in lokaal s101, handel & verkoop.

Benodigdheden:

- Fotograaf
- Zitplaatsen voor wachtende leerlingen
- Spiegel

Kennismakingsspellen in de klas.

Activiteit: spelletjes ten behoeve van de eerste kennismaking en het leren van de namen.

Doel: de leerlingen leren elkaar kennen.

Mogelijkheden activiteiten:

- Voorstellen van elkaar in tweetallen: Twee leerlingen die elkaar niet kennen interviewen elkaar gedurende 2 minuten per leerling en stellen elkaar voor in de kring.
- Line up: De leerlingen stellen zichzelf, zonder hulp van de mentor, naast elkaar op op alfabetische volgorde van voornaam, achternaam, op leeftijd, op lengte, op geboortemaand enz. Wanneer de line up klaar is noemen de leerlingen zelf een voor een de voornaam, achternaam, leeftijd enz. op ter controle.
- Namenspel in de kring: leerlingen zitten in een kring op een stoel en maken gebruik van een foambal om elkaars namen te leren. 1. De leerling gooit de bal naar een medeleerling en zegt zijn eigen naam. 2. De leerling gooit de bal naar een medeleerling en zegt de naam van de medeleerling.

Benodigdheden:

- Zitplaatsen
- Foambal

Eten en drinken.

Activiteit: de leerlingen en de mentor eten en drinken gezamenlijk in de klas.

Benodigdheden:

- Limonade en sap/ prikloze drank
- Koek

Poster maken.

Activiteit: de leerling maakt een poster van zichzelf op gekleurd A4 papier, in de kleur van zijn klas. In het midden van het A4 papier staat een kader waarin de pasfoto van de betreffende leerling later wordt geplakt. De gemaakte posters worden als decoratie gebruikt tijdens de ouderavond.

Alle posters moeten aan het eind van de dag centraal ingeleverd worden bij de afdelingsleider onderbouw. De afdelingsleider zorgt dat alle posters per klas bij elkaar hangen in de aula voor de ouderavond.

Benodigdheden:

- A4 papier in de klassenkleuren (5x kleuren)
- Tijdschriften om uit te scheuren
- Gekleurd papier om mee te plakken
- Viltstiften
- Scharen
- Lijm

Opdrachtenspel Website.

Activiteit: de leerlingen gaan met de mentor naar het aangewezen computerlokaal voor het opdrachtenspel op de website van het Mondial College.

Benodigdheden:

- Computerlokaal
- Antwoordenvel per leerling
- Antwoordvel voor docent
- Pennen

Kringgesprek en thermometer.

Activiteit: de leerlingen gaan met de mentor in de klas afsluiten door een kringgesprek. Op een thermometer op papier kunnen de leerlingen aangeven hoe ze de middag gevonden hebben.

Benodigdheden:

- Stoelen in de kring
- Papieren thermometer
- Stift

Programma Introductie brugklasleerlingen.

Dit programma is gemaakt door:

Sanne Bekkers en Margreet Versteeg,

Intern Zorgteam Mondial College, locatie Streekweg en Nijmegen West.

De programma's zijn ontwikkeld in het kader van een onderzoek naar een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Nijmegen, september 2009.

Het programma introductie 0910.

Introductieprogramma brugklassen 2009-2010.

De introductie is: Maandag 7-9-2009 van 14.00 tot 15.00 uur.

 Dinsdag 8-9-2009 van 8.30 tot 12.00 uur.

 Woensdag 9-9-2009 van 8.30 tot 12.00 uur.

Algemene opmerkingen over het programma:

- Op de maandag heeft elke klas hetzelfde programma in het eigen lokaal met de mentor en evt. assistent van izt. Kennismaking met de klas, de mentor, informatie i.v.m. de eerste periode op school en het maken van deel A van de SVL.
- Op dinsdag en woensdag is er een wisselend programma per klas. Het programma bestaat uit vier onderdelen.
- Deze zijn:
 1. Fototocht door het gebouw. Het kennismaken met personeel en het gebouw.
 2. High Tea. Samen de High Tea klaarmaken en samen aan tafel de klaargemaakte gerechten opeten. Hoe doe je dat samen eten?
 3. Nadere kennismaking. Spellen en dramawerkvormen, waarin de mentor en de leerlingen elkaar beter leren kennen.
 4. Samen werken. Een handvaardigheidopdracht, waarbij de leerlingen samen moeten werken en samen tot een groot werkstuk komen.
- Bij de verschillende programmaonderdelen werken de leerlingen steeds met andere leerlingen uit hun klas.
- De pauzes zijn in het eigen lokaal. De leerlingen krijgen te drinken van school. Gelegenheid tot vrij contact van leerlingen en met de mentor.

Indeling assistenten:

Klas	Lokaal	Docent	Assistent
1	S126	Mentor 1	Lid intern zorgteam
2	S129	Mentor 2	Lid intern zorgteam
3	S107	Mentor 3	Lid intern zorgteam
4	S128	Mentor 4	Lid intern zorgteam
5	S127	Mentor 5	Mediatheek medewerker

De programmaonderdelen:

1. Informatieverstrekking door de mentor.

Doel : Informatie geven over praktische schoolzaken.

Plaats : Het eigen lokaal.

Tijd : Maandag 14.00 tot 15.00 uur.

Bezetting personeel : De mentor evt. Assistent.

Kennismakingsspel : 1. Line-up op voornaam. De leerlingen stellen zichzelf, zonder hulp van de mentor, naast elkaar op op alfabetische volgorde van voornaam. Wanneer de line up klaar is noemen de leerlingen zelf een voor een de voornaam op ter controle. Ook mogelijk op achternaam, op leeftijd, op lengte, op geboortemaand enz.

2. Advertentiespel. De leerling schrijft in het kort iets over zichzelf (leeftijd, karaktereigenschap, hobby's, woonplaats, lievelingseten, huisdieren) op een stukje papier. Uiteraard zonder de voor- of achternaam te benoemen. Alle advertenties worden bij elkaar gelegd en de groep moet raden van wie de voorgelezen advertentie is.

Informatie over : Het rooster, wat kun je vinden op de Mondialsite, het kluisje, de boeken, de pasjes etc . De informatie wordt aangeleverd door de afdelingsleider.

Invullen SVL deel A. : Invullen van de SVL deel A. Doel kunnen evalueren van de introductie en geïntegreerde sova-training. Voor de herfstvakantie wordt deel B afgenomen van de SVL. Vragenlijst en antwoordformulier aanleveren door de onderzoekers.

2. High Tea.

Doel : Samenwerken, iets voor elkaar doen, kennismaken met bepaalde omgangsvormen.

Plaats : Lokaal Verzorging 012, 1 klas, of het lokaal Zorg & Welzijn 211, 2 klassen.

Tijd : Dinsdag of woensdag van 10.30 tot 12.00 uur.

Bezetting personeel : Mentor, assistent, onderwijsassistent lokaal 211, --- lokaal 012.

Activiteit : De leerlingen maken met de mentor en assistent de high tea klaar. Programma en materiaal worden verzorgd door docenten verzorging. Het algemene idee is dat de leerlingen sandwiches, versierde cakes, verschillende

soorten thee, een cocktail van sapjes etc. klaar maken. De leerlingen dekken de tafel en vouwen servetten. Samen gaan ze de gerechten opeten aan tafel. Samen ruimen de leerlingen alles weer op.

Materiaal : zie programma docent verz.

Gerechten : zie programma docent verz.

Extra hulp in 211 : Onderwijsassistent . Onderwijsassistent kan in het tweede blok assisteren bij de high tea. Verder is het de bedoeling dat de onderwijsassistent de groepjes leerlingen in het lokaal begeleidt, die de fototocht lopen door het lokaal. Dit is de hele ochtend van 8.45 tot 12.00 uur.

3. Fototocht door het gebouw.

Doel : Kennismaken met personeel en het gebouw.

Plaats : Het gehele gebouw en ook de verschillende lokalen van de beroepsrichtingen.

Tijd : Dinsdag of woensdagochtend van 8.45 tot 10.15 uur of 10.30 tot 12.00 uur.

Bezetting personeel : Lokaal de mentor.

Wegbrengen naar de startpunten: de assistent.

Personeel bij de opdrachten: Baliemedewerker opdracht balie 'zoek de 6 verschillen', Kantinemedewerker uitgifte loket opdracht 'rebus', ICT_medewerker ICT opdracht 'doolhof', contactpersoon leerlingen opdracht 'dubbele letters', mediatheekmedewerker opdracht 'punten verbinden', locatiedirecteur opdracht lmt 'Mondial puzzel', administratieloket opdracht 'doolhof met woord'.

Personeel in de lokalen beroepsgericht: lokalen CT docent consumptief, lokaal Z&W onderwijsassistent, lokalen Et/Mt dinsdag docent metaal, woensdag docent natuurkunde, lokalen BT docent bouwtechniek zorgt dat er een docent aanwezig is.

Activiteit : De leerlingen lopen in een groepje van 4 leerlingen aan de hand van foto's door het gebouw. Bij de opdrachtplaatsen moeten zij zich voorstellen, vragen wat degene voor de leerlingen doet op school en de opdracht uitvoeren. Alle leerlingen van het groepje maken de opdrachten. Hebben ze deze gedaan, dan krijgen ze een stempel op hun groepskaart. Ze leveren de gemaakte opdrachten in bij de opdrachtgever.
Er zijn vier startpunten de kamer van de contactpersoon leerlingen foto 33, de trap naar bouwtechniek foto 17, de uitgifte balie van de aula foto 1, de vitrine kast op de

tweede verdieping foto 53. De mentor en de assistent lopen de route om te kijken hoe het gaat bij de groepjes. Wanneer de leerlingen bij een lokaal beroepsgericht aankomen, worden zij opgevangen door een docent van het lokaal en door de docent door het lokaal geleid. De leerlingen mogen hier niet alleen lopen. Aan het eind van de fototocht gaat het groepje naar het lokaal van de mentor en levert de stempelkaart in.

Materiaal : Fototocht – 30 x

7x een opdracht: zoek de 6 verschillen, rebus, doolhof, dubbele letters, punten verbinden, Mondial puzzel, doolhof met woord. Stempelkaart.

4. Samenwerkopdracht handvaardigheid.

Doel : Samenwerken, samen het product presenteren.

Plaats : lokaal handvaardigheid 004 en lokaal techniek 005

Tijd : dinsdag- of woensdagochtend 8.45 tot 10.15 of 10.30 tot 12.00 uur.

Bezetting personeel : Mentor, assistent, docent handvaardigheid
dinsdag, woensdag.

Activiteit : Ontwerp een vloer of zitmeubilair voor de aula.
Een gesprek over het nieuwe gebouw en dat er een inrichting komt. Wat willen deze brugklassers in de aula?
Hoe moet de vloer eruit zien en welk alternatief zitmeubilair. Groepjes kunnen zelf kiezen voor een vloer of zitmeubilair. Ontwerp zitmeubilair ter grootte van een A4tje. Er wordt een driehoek als vloer aangeleverd.

Materiaal : Vloer.

- Een kartonnen driehoek ondergrond 1m bij 1m.
- Materiaal voor op de vloer. Stoffen, vloerbedekking, kunststof etc.
- Lijm, scharen.
- Papier, potloden.

: Zitmeubilair.

- Lijm, scharen, nieltangen.
- Piepschuim, broodzaag
- Verpakkingsmaterialen.
- Stoffen, kunststof,
- Karton.
- Gekleurd papier.
- Verf, kwasten.
- Papier, potloden.

5. Kennismakingsopdrachten, drama en spel.

Doelen : kennismaken, samenwerken en kijken naar elkaar en luisteren naar elkaar/ jezelf presenteren.

Plaats : lokaal mentor.

Tijd : dinsdag- of woensdagochtend 8.45 tot 10.15 of 10.30 tot 12.00 uur.

Bezetting personeel : Mentor en assistent.

Activiteit : Deze activiteit bestaat uit een zestal onderdelen.

Materiaal : opdrachtkaartjes met sporten en beroepen voor het uitbeelden en pennen, papier en groepsindeling voor galgje.

1. Namentrein

Doel: Kennismaking

Duur: 10 min.

Als 'ik ga op reis en neem mee'. Eerste leerling in de kring noemt zijn naam. Volgende noemt de naam van de eerste leerling en vervolgens zijn eigen naam Enz.

2. Amerikaans liften

Doel: kennismaking/warming-up

Duur: 10 min.

Klap op je schoot, klap in je handen, rechterduim over je schouder: noem je eigen naam, linkerduim over je schouder: noem een naam van een medeleerling. Dan pakt de medeleerling van de genoemde naam het over. Die klapt vervolgens ook op zijn schoot, klapt in de handen, rechterduim over de schouder: noemt zijn eigen naam, linkerduim over de schouder: noemt een andere naam van een medeleerling. Enz. Wanneer een foutje wordt gemaakt of een leerling het even niet meer weet wordt hij geholpen. De uitdaging zit in de snelheid waarmee het spel gespeeld wordt.

3. Kringgesprek

Doel: nadere kennismaking/ luisteren naar elkaar/ vragen stellen

Duur: 20 min.

Onderwerpen die aan bod kunnen komen kunnen door de mentor bepaald worden of aan de hand van de vragen die de leerlingen hebben.

4. Zie het verschil

Doel: kijken naar elkaar/ vragen stellen

Duur: 10 min.

De leerlingen zitten in een kring. Een leerling gaat naar de gang en verandert één ding aan zichzelf. Dit kan bijvoorbeeld een kledingstuk zijn of een bril. De leerling bepaalt zelf wat het is. Wanneer de leerling klaar is komt hij terug in de klas en blijft staan zodat iedereen hem goed kan zien. De medeleerlingen moeten raden wat veranderd is. Zij doen dit door hun vinger op te steken. De leerling die staat mag beurten geven. Wie het goed geraden heeft gaat vervolgens naar de gang om iets aan zichzelf te veranderen.

5. Uitbeelden van sporten en beroepen

Doel: kijken naar elkaar/ luisteren naar elkaar/ vragen stellen

Duur: 20 min.

De leerlingen zitten in een halve kring. Om beurten krijgen de leerlingen een kaartje met daarop een sport of een beroep. De leerling gaat voor de klas staan en beeld de sport of het beroep uit. Er mag geen geluid gemaakt worden. De medeleerlingen steken hun vinger op wanneer ze denken te weten wat uitgebeeld wordt. De leerling die staat geeft beurten. Wie het goed geraden heeft is vervolgens aan de beurt. Zorg dat iedereen aan de beurt is geweest, ook al heeft niet iedere leerling iets goed geraden. Het uitbeelden kan een aanleiding zijn om na te praten over de verschillende hobby's van de leerlingen, de beroepen van ouders of de beroepskeuze van leerlingen.

6. Galgje in groepjes

Doel: kennismaken

Duur: 20 min.

De leerlingen gaan in kleine groepjes uiteen aan tafelgroepjes zitten (± 4 leerlingen). Zij spelen galgje op papier. Na iedere ± 5 min. wisselt de samenstelling van de groepjes, zodat de leerlingen nader kennis met elkaar kunnen maken.

Programma sova-training in 8 mentorlessen.

Dit programma is gemaakt door:

Sanne Bekkers en Margreet Versteeg,

Intern Zorgteam Mondial College, locatie Streekweg en Nijmegen West.

De programma's zijn ontwikkeld in het kader van een onderzoek naar een geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

Nijmegen, oktober 2009.

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Geïntegreerde sociale vaardigheidstraining.

De geïntegreerde sociale vaardigheidstraining sluit aan op het programma van de kennismakingsmiddag en de introductie van de brugklassers. In deze programma's zijn ook onderdelen van de sociale vaardigheidstraining verwerkt.

Het doel van deze geïntegreerde sociale vaardigheidstraining is het vaardiger laten worden van de brugklasleerlingen op sociaal gebied. Het bij kunnen sturen van leerlingen in het begin van het schooljaar op het gebied van hun sociaal gedrag in de klas. De basis te leggen voor het kunnen werken op school in het kader van samenwerken, leiding geven en met collega leerlingen werken bij de beroepsgerichte vakken.

Uitgangspunten bij deze training zijn:

- De mentor werkt samen met een lid van het intern zorgteam.
- Alle leerlingen uit de klas werken met elkaar tijdens de training.
- De sociale vaardigheden worden geoefend door middel van spelvormen. Er wordt gebruik gemaakt van praktische werkvormen en gesprek over deze werkvormen.
- De onderwerpen van de training komen terug in de andere lessen van de leerling, de klas. De transfer van het geleerde.

De training bestaat uit 8 lessen met de thema's:

1. Kennismaking.
2. Complimenten maken.
3. Contact.
4. Samenwerken.
5. Leiding geven.
6. Iets moeilijks zeggen/ontvangen.
7. Opkomen voor jezelf.
8. Afronding cursus.

Voor elke bijeenkomst is een programma gemaakt.

Na het programma volgt een beschrijving van de activiteiten uit het programma. In het programma staat na de activiteit aangegeven uit welk boek de activiteit is gekozen en op welke bladzijde de activiteit staat.

De activiteiten zijn gekozen uit:

- Sociale vaardigheidstraining – Herberd Prinsen e.a. KPC groep 1999. - SOVA
- Energize! – Carol Apacki, Quest International 1999. - EI
- Energize II – Erwin Tielmans, Stichting Lions Quest Nederland 2004. - EII
- Energize III – Erwin Tielmans, Stichting Lions Quest Nederland 2007. - EIII

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 1

Bijeenkomst 1.

Thema: Kennismaking.

Doel:

- Verder kennismaken met de medeleerlingen uit de klas.
- Hoe gaan we met elkaar om tijdens de training!

Materiaal:

- Ansichtkaarten in drieën, vieren of vijven geknipt. Afhankelijk van het groepsaantal.
- Belletje of fluitje voor het wisselen van de gang tijdens Tafelen.

Activiteiten:

- Groepen maken met ansichtkaarten.	- EII 51
- Tafelen. Kennismaking.	- EIII 17/18
- Groepsregels.	- SOVA 1.3 26
- Oefening.	- SOVA 1.5 26/27
- Wie zijn jullie?	- EI 121
- Afsluiting.	

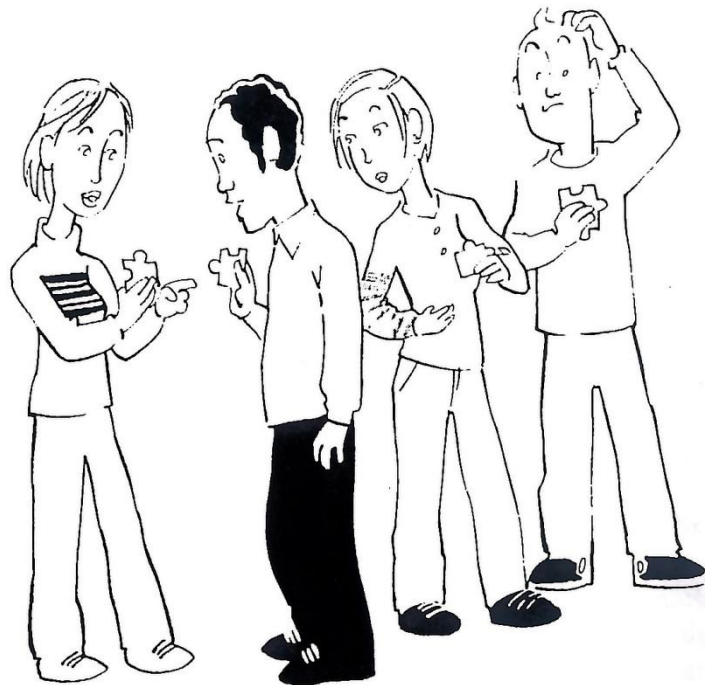
Activiteit: EII 51 Groepen verdelen.

De deelnemers worden verdeeld in willekeurige groepen aan de hand van korte spelvormen.

Materiaal:

- Ansichtkaarten in drieën, vieren of vijven geknipt. Afhankelijk van het groepsaantal.

Tijd: 10 min.

Puzzel.

De begeleider verknipt 4 ansichtkaarten (=goed voor 4 groepen) in telkens 4 stukken (=goed voor 4 personen per groep). Afhankelijk van het groepsaantal kunnen ook kaarten in 3 of 5 stukken geknipt worden. De stukken worden willekeurig verdeeld.

Maak een groep met de personen die de andere puzzelstukje hebben.

De deelnemers vinden de anderen personen door de puzzel weer heel te maken. De deelnemers maken de puzzel samen aan een tafel wanneer ze als groep compleet zijn.

Activiteit: EIII 17/18 Tafelen. Kennismaking.

Snel kennismakingsspel in de vorm van een viergangenmenu.

Materiaal:

- Belletje of fluitje voor het wisselen van de gang.

Tijd: 15 min.

De deelnemers staan in een kring.

Geef de volgende instructie:

Als kennismakingsoefening heb ik een viergangenmenu voor jullie klaargemaakt. Elke gang wordt aan een andere tafel opgediend. Aan elke tafel geef ik jullie een gespreksthema.

Loop door elkaar en vorm tafels (groepen) van vijf (of minder afhankelijk van het groepsaantal). De deelnemers gaan per vijf in een kring staan of aan tafels zitten.

Er kan ook voor gekozen worden de eerste groepjes te vormen door EII 51 Groepen verdelen met de ansichtkaarten.

Geef de volgende instructie:

Tijdens het voorgerecht spreken jullie over hobby's. Voor deze ronde hebben jullie één minuut. Iedereen zegt kort iets over wat hij doet in zijn vrije tijd. De persoon die het grootste is begint, daarna volgt de persoon links, enzovoort.

Na één minuut onderbreekt u de oefening, door middel van bijvoorbeeld een belletje, en geeft de volgende instructie:

Bedank elkaar voor het gesprek en maak met andere mensen groepen van 3/4/5, afhankelijk van het groepsaantal, voor de soep.

Geef de volgende instructie:

Tijdens de soep praten jullie over de vakantie. Vertel over de afgelopen vakantie of de vakantie die nog komt. De persoon met het donkerste haar begint te vertellen, daarna gaat de persoon aan de linkerkant verder. Voor de soep hebben jullie twee minuten tijd.

Herhaal deze werkwijze voor het hoofdgerecht en het dessert. Voor het hoofdgerecht maken de deelnemers groepen van 3/4/5, afhankelijk van het groepsaantal. Er kan voor gekozen worden het aantal deelnemers per groep te wisselen per gang. Het gespreksthema van het hoofdgerecht is: 'Wat ik prettig vind in de klas/ op school'. Degene die met het gesprek begint, is de persoon die het laagste huisnummer heeft.

Voor het dessert maken de deelnemers groepen van 3/4/5, afhankelijk van het groepsaantal. Het gespreksthema is: 'Welke verwachtingen heb ik bij de soles(sen)?'. Degene die het gesprek begint, is de persoon met de langste wijsvinger.

Na de oefening gaan de deelnemers zitten en bespreekt u de oefening na.

Verwerkingsvragen:

- Hoe vind je deze manier van kennismaken?
- Over welke thema's wil ik ook nog praten?
- Wat hebben jullie besproken in het laatste gesprek?

Er kan voor gekozen worden de verwachtingen en wensen van de deelnemers op het bord of op een groot vel te schrijven.

Tafelen kan ook worden gebruikt als aanleiding om te bespreken welke regels en afspraken er zijn wanneer je naar een restaurant gaat. Gedacht kan worden aan;

- Niet met volle mond praten, omdat je elkaar dan niet kunt verstaan.
- Communicatie: oogcontact maken wanneer je praat.
- Actief luisteren.

Activiteit: SOVA 1.3 26 Groepsregels.

Tijd: 5 min.

Door middel van een klassengesprek worden (spel)regels bepaald voor de sova lessen. Alle deelnemers/trainers moeten hiermee akkoord gaan.

Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld:

- In deze groep geef je aan als je het vervelend vindt dat iemand je aanraakt.
- In deze groep wordt niemand belachelijk gemaakt.
- In deze groep wordt niemand uitgelachen.
- In deze groep doet iedereen mee aan alle activiteiten.
- In deze groep mag er best wel iets mislukken.
- In deze groep luisteren we naar elkaar.

Activiteit: SOVA 1.5 26/27 Oefening.

Tijd: 15 min.

De trainers laten door middel van een rollenspel minimaal twee situaties van reageren zien. Het rollenspel kan ook door twee andere mensen (bijvoorbeeld stagiaires of collega's) gedaan worden om zo de trainers meer armslag te geven. Voor de oefening wordt van de gesloten kring een halve kring gemaakt, zodat het rollenspel voor de halve kring uitgevoerd kan worden.

De mentor geeft vooraf de volgende uitleg/opdracht en vragen die na elk rollenspel beantwoord kunnen worden. Eventueel kan er ook voor gekozen worden deze informatie juist achteraf te geven om het rollenspel meer kracht bij te zetten. Het is een nagespeelde situatie:

- Wat valt je bij elke situatie op;
- Hoe zou jij deze reactie vinden/ervaren/
- Hoe zou jij reageren;
- Kun je ook misschien al aangeven hoe je beter op de situatie kunt reageren?

Tijdens het rollenspel kan een deelnemer (of kunnen meerdere deelnemers) misschien heftig reageren omdat de situatie voor hem te actueel of te reëel is. Het kan ook zijn dat een deelnemer bang is om te reageren. Dit dient de trainer zich vooraf te realiseren en zich hierop voor te bereiden.

Casus 1

De ene persoon kijkt (eventueel verlegen) naar beneden en de ander vraagt iets aan hem over hobby, huiswerk, klassenfeest en dergelijke. De ander geeft weliswaar antwoord, maar kijkt niet of slechts heel af en toe omhoog.

Casus 2

De ene persoon vraagt aan de ander of hij naast hem mag gaan zitten, of een werkstuk met hem mag maken of 's middags met hem mee naar huis kan gaan. Kortom, hij vraagt of hij met hem wil samenwerken of bevriend wil worden. De ander reageert agressief. Dit kan verbaal (grove taal, schelden en dergelijke) dan wel non-verbaal (negeren, wegduwen of via een bepaalde gelaatsuitdrukking).

Casus 3

De ene persoon A zou iets voorbereiden; de ander (B) geeft kritiek omdat hij het niet af heeft of het helemaal niet gedaan heeft.

Twee mogelijke reacties van degene die iets niet voorbereid heeft.

1. Hij (A) probeert zich eruit te praten door bijvoorbeeld te zeggen dat dat niet zo afgesproken was of dat juist de ander dit zou doen (niet agressief);
B (de ander) reageert agressief. Bijvoorbeeld: "Wat ben jij toch een ...".
2. Hij (A) reageert agressief. Bijvoorbeeld: "Dat is helemaal niet waar, wat denk je wel, jij zou het doen".
B (de ander) reageert niet agressief. Bijvoorbeeld: "Ik kan mij best voorstellen dat je het vervelend vindt dat ik jou dit zeg, maar laten we er eens over praten".

Activiteit: EI 121 Wie zijn jullie?

Een raadspel waarin spelers als ploeg samenwerken.

Tijd: 10 min.

Vorbereiding: Zet een aantal tafels aan de kant, zodat in het midden van het lokaal ruimte ontstaat. In het midden van het klaslokaal loopt een denkbeeldige grens die eventueel aangegeven kan worden door een stuk tape op de grond.

Verdeel de klas in twee groepen: ploeg 1 en ploeg 2. De groepen staan ieder aan een andere kant van het klaslokaal. De spelers van ploeg 1 beslissen samen over twee zaken: welk dier ze zullen vertegenwoordigen en waar dat dier vandaan komt.

De twee ploegen komen naar de middenlijn. Ploeg 2 stelt vragen. Op de eerste vraag antwoordt ploeg 1 met de afgesproken herkomst, op de tweede en volgende vragen moet ploeg 1 antwoorden. Ploeg 2 mag vragen stellen totdat het dier geraden wordt. De ploegen moeten gezamenlijk overleggen en bepalen wie en hoe ze vragen stellen en antwoord geven. Het gaat erom met zo min mogelijk vragen het juiste dier te raden.

Ploeg 1: alle spelers lopen naar de middenlijn.

Ploeg 2: alle spelers lopen naar de middenlijn en vragen; 'Waar komen jullie vandaan?'

Ploeg 1: 'Uit bijvoorbeeld de jungle!'

Ploeg 2: overleggen en stellen vragen aan ploeg 1 totdat ze weten welk dier het is. Ze stellen dan de vraag; 'Is het een..... bijvoorbeeld leeuw?'

Keer de rollen om en begin opnieuw.

Bijeenkomst 2

Bijeenkomst 2.

Thema: Complimenten maken.

Doel:

- Weten wat voor een effect een compliment heeft.
- Een compliment kunnen maken.

Materiaal:

- Schildertape.
- Papier.
- Stiften.
- Rugbordjes.

Activiteiten:

- Kringgesprek. Wat is een compliment? Wat is er leuk aan een compliment? Wat heb je aan een compliment?
- Feedback geven. Onbekende vriend. - EIII 31
- Feedbackregels. - SOVA 1.4 26
- Ruggensteun. - EII 213
- Ik voel. - EIII 32

Activiteit: EIII 31 Feedback geven. Onbekende vriend.

Opdracht waarbij deelnemers stiekem voor elkaar iets doen.

Tijd: 15 min.

Geef elke deelnemer bij het begin van de bijeenkomst een papiertje.

Schrijf je naam op het blaadje. Schrijf minstens drie dingen op waarmee anderen je blij kunnen maken (op school, deze training ...).

Haal de briefjes op en stop ze in een doos.

Iedereen krijgt een papiertje van iemand anders. Deze persoon is je onbekende vriend gedurende de komende 2 a 3 weken. Het is de bedoeling dat je deze vriend gedurende deze weken dingen van het blaadje doet zonder dat hij weet dat jij dit doet. Je wordt zijn onbekende vriend. Op het eind van ...(de week, de training, 2 a 3 weken...) worden de onbekende vrienden bekend gemaakt.

Geef elke deelnemer een briefje. Zorg ervoor dat niemand zijn eigen briefje krijgt. Elke deelnemer bedenkt originele manieren om de dingen te doen die zijn onbekende vriend heeft opgeschreven. Na de afgesproken periode vraagt u aan elke deelnemer wie ze vermoeden dat hun onbekende vriend is. Daarna verklapt iedereen om de beurt wie zijn onbekende vriend was.

Om de communicatie met de onbekende vriend te stimuleren, kunt u een interne brievenbus plaatsen waarin deelnemers berichtjes naar elkaar kunnen sturen.

Alternatief voor de onbekende vriend.

Geef elke deelnemer bij het begin van de bijeenkomst een papiertje.

Schrijf géén naam op het blaadje. Schrijf minstens drie complimenten op die je zelf zou willen ontvangen. Schrijf netjes, zodat het gelezen kan worden.

Haal de briefjes op en stop ze in een doos.

Iedereen krijgt een papiertje van iemand anders. Zou jij dit ook als compliment willen ontvangen?

Bespreek waarom de een het als een compliment ervaart en een ander niet. Het kan zitten in taalgebruik, van wie je het compliment krijgt, maar ook of het gemeend is en of het bij je past.

Activiteit: SOVA 1.4 26 Feedbackregels.

Tijd: 2 min.

Tijdens de nabespreking van een oefening, bijvoorbeeld te gebruiken naar aanleiding van 'Onbekende vriend' of 'Ruggensteun', is het aan te raden om dit volgens een bepaald steeds terugkerend patroon te doen.

1. De deelnemer die de oefening gedaan of ondergaan heeft vertelt eerst wat hij goed vond van zichzelf.
2. De andere deelnemers zeggen rechtstreeks tegen hem wat ze goed vonden. Dit doen ze door hem aan te kijken en bijvoorbeeld te beginnen met: "Ik vond ... goed van jou" of iets dergelijks.
3. Daarna krijgen de andere deelnemers de kans om maximaal één tip te geven.

Bij punt 2 en 3 is het niet altijd noodzakelijk om alle andere deelnemers aan het woord te laten. Dit is soms omwille van de tijd niet mogelijk.

Activiteit: EII 213 Ruggensteun.

Ervaren hoe het is om een compliment te geven en om een compliment te krijgen.

Materiaal:

- Bordjes voor op de rug met papier erop.
- Pen of stift per leerling.

Tijd: 15 min.

Elke deelnemer krijgt een bordje op de rug. De deelnemers worden in twee groepen verdeeld. Bij een klein groepsaantal kan ervoor gekozen worden in een kring te gaan staan. De deelnemers staan achter elkaar zoals bij een polonaise.

Schrijf per persoon één compliment op elkaars rug. Schrijf op het bordje wat je goed aan deze persoon vindt, iets wat je waardevol vindt of apprecieert, of wat je positief is opgevallen. Wat je schrijft, moet je oprecht menen. Zorg dat je bij iedereen één compliment hebt opgeschreven.

Na 10 minuten vraagt de begeleider de deelnemers om terug in een kring te komen staan of op een stoel te gaan zitten.

Hoe is het om een compliment te geven? Neem het bordje van je rug en voel eens hoe het is om een compliment te krijgen.

Deelnemers lezen wat er op hun bordje staat.

Hoe is het om een compliment te krijgen? Wat is het grootste compliment wat je ooit gehad hebt? Wat ga je met het bordje doen?

Alternatief voor afspraken bij Ruggensteun.

Zet bij vijf verschillende leerlingen een compliment op de rug.

Een jongen zet bij 3 meisjes en 2 jongens een compliment neer.

Een meisje zet bij 3 jongens en 2 meisjes een compliment neer.

Activiteit: EIII 32 Ik voel.

Kennismaken via gevoel.

Tijd: 10 min.

Klas in twee groepen verdelen. De deelnemers staan in een kring. Geef de volgende opdracht:

Steek je rechterhand uit en sluit je ogen. Één persoon wordt aangetikt en die doet zijn ogen open en loopt naar het midden van de kring. Hij geeft iedereen in de kring een hand en gaat vervolgens weer in de kring staan. Alle deelnemers doen hun ogen open en raden welke handdruk bij welke naam hoort.

Om de beurt mag een deelnemer in de kring komen staan, geeft de anderen een hand en de deelnemers raden wie in de kring heeft gestaan.

Vooraf mag iedereen elkaar met ogen open een hand geven. Wanneer de leerlingen elkaar niet goed bij naam kennen zal tijdens het oefenrondje ook de naam nogmaals genoemd dienen te worden.

De nabespreking van deze activiteit wordt bepaald door het verloop van de oefening.

- Hoe vind je deze manier van kennismaken?
- Hoe is het om de oefening met het handen geven te doen?

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 3

Bijeenkomst 3.

Thema: Contact.

Doel:

- Weten hoe je contact kunt maken.
- Geoefend hebben met contact maken.

Materiaal:

- Stoffen bal.
- Pen of stift per leerling.
- Papier (half A4) één vel per leerling.

Activiteiten:

- Ik hoor.	- EIII 32
- Luisteren/ vertellen.	- SOVA 2.4 30
- Rollenspel contactleggen.	- SOVA 2.3 30
- Kringgesprek. Wat is belangrijk bij contact. Kijken. Luisteren.	
- Hoeveel staan er achter mij?	
- Afscheid nemen. Complimenten maken.	- SOVA 2.8 31

Activiteit: EIII 32 Ik hoor.

Kennismaken via gevoel.

Tijd: 10 min.

De deelnemers staan in een kring. Geef de volgende opdracht:

We doen een speciale kennismakingsoefening. Het is de bedoeling dat je de juiste naam met de juiste stem verbindt. Sluit je ogen. Spreek om de beurt je naam: Ik ben...

Elke deelnemer spreekt zijn naam uit.

Houd je ogen gesloten. Één persoon wordt aangetikt en die doet zijn ogen open en loopt naar het midden van de kring. Die persoon zegt in welke gemeente hij woont en gaat weer in de kring staan. Probeer te herkennen welke stem bij welke naam hoort.

De deelnemers raden elkaars namen.

Om de beurt mag een deelnemer in de kring komen staan, zegt in welke gemeente hij woont en gaat vervolgens weer in de kring staan. De deelnemers raden wie in de kring heeft gestaan.

De nabespreking van deze activiteit wordt bepaald door het verloop van de oefening.

- Hoe vind je deze manier van kennismaken?
- Hoe is het om iemand via de stem te leren kennen?
- Aan welke kenmerken in een stem kun je iemand herkennen?

Activiteit: SOVA 2.4 30 Luisteren/ vertellen.

Materiaal:

- Stoffen bal.
- Pen of stift per leerling.
- Papier (half A4) één vel per leerling.

Tijd: 25 min.

Deze oefening is bedoeld om erachter te komen in hoeverre de sociale vaardigheden 'iets zeggen' en 'luisteren' aanwezig zijn. De deelnemers gaan oefenen in iets vertellen, aandacht krijgen en luisteren.

De deelnemers en trainers zitten in een kring. De mentor legt eerst uit dat contact maken belangrijk is en vervolgens legt hij de opdracht uit.

Je wilt iets vertellen en je weet niet goed hoe je moet beginnen of je weet niet hoe je de aandacht van iemand of van een groep mensen moet krijgen. Het gaat hier om contact maken. Hoe doe je dat?

Je schrijft nu op je blad wat je straks wilt vertellen. Dit mag van alles zijn: iets vervelends, iets leuks, iets dat je gehoord of gezien hebt, iets dat je dwars zit enz.

De mentor geeft nu een deelnemer (A) de stoffen bal, de beurt, en deze vertelt een verhaaltje. De andere deelnemers luisteren goed. Nadat de verteller met zijn verhaal klaar is, geeft de trainer een van de andere deelnemers (B) de bal en deze vertelt nu in zijn eigen woorden het verhaal na. Vervolgens geeft de gehele groep feedback (kort en bondig, omwille van het strakke tijdschema).

Feedback.

- De verteller (A) geeft aan of de herhaling door (B) in grote lijnen klopt.
- (De verteller mag de herhaler niet beoordelen.) En hij zegt hoe hij het vond om iets te vertellen. Tenslotte zegt hij wat goed is gegaan.
- De herhaler (B) mag vertellen hoe hij het vond om te luisteren en vervolgens te herhalen. Ook zegt hij wat hij vindt dat goed is gegaan.
- Anderen uit de groep kunnen nu tegen de verteller (A) en de herhaler (B) zeggen wat zij goed vonden.
- De verteller en de herhaler krijgen nog eventueel tips van de groep.

Activiteit: SOVA 2.3 30 Rollenspel contactleggen.

Tijd: 3 min.

Door het rollenspel laten de trainers zien dat bepaalde reacties niet zo handig zijn of dat de deelnemer of een ander er niet zoveel aan heeft. De deelnemers geven achteraf aan wat hen is opgevallen.

Persoon A vertelt iets over zijn hobby, de klas, thuis (bijvoorbeeld nieuwe schoenen die hij gekocht heeft of een kaartje dat hij gekregen heeft voor zijn verjaardag). Persoon B kijkt tijdens het vertellen van A ongeïnteresseerd en blijft doorgaan waar hij mee bezig was. Aan het einde toont B enige interesse en vraagt aan A iets wat A net verteld heeft (bijvoorbeeld: “welke kleur hadden die nieuwe schoenen?”).

Activiteit: SOVA 2.8 31 Afscheid nemen. Complimenten maken.

Tijd: 1 min.

Het is uitermate belangrijk dat elke bijeenkomst op een duidelijke en een zelfde manier afgesloten wordt. Tijdens deze afsluiting ervaren de deelnemers dat afscheid nemen ook een belangrijke sociale vaardigheid is.

De deelnemer geeft de persoon rechts van hem een hand en bedankt hem voor iets dat hij in deze training heeft geleerd; de ontvanger zegt: “Graag gedaan” en hierbij kijken ze elkaar aan. Vervolgens doet de ontvanger hetzelfde naar de persoon rechts van hem.

Voorbeelden

- “Kevin, bedankt dat ik nu weet hoe ik een praatje moet beginnen.... “Graag gedaan, Anita”.
- “Nadia, bedankt voor je tips” ... “Graag gedaan, Lars”.
- “Kim, bedankt dat je meegedaan hebt” ... “Graag gedaan, Tom”.

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 4

Bijeenkomst 4.

Thema: Samenwerken.

Doel:

- Weten waarom samenwerken belangrijk is.
- Kunnen laten zien hoe je kunt samenwerken.

Materiaal:

- Touw.
- Krantenpapier.
- Plakband.
- Kaartjes met woord.

Activiteiten:

- In de knoop. In twee groepen. - EIII 130
- Kringgesprek samenwerken. Wat is samenwerken? Wat is de bedoeling van samenwerken? Hoe werk je samen?
- Papieren toren maken. - EIII 135
- Gedicht maken. - EIII 134
- Afsluiting met complimenten.

Activiteit: EIII 130 In de knoop. In twee groepen.

Een knoop ontwarren door overleg.

Materiaal:

- Touw.

Tijd: 10 min.

Klas in twee groepen verdelen. De deelnemers staan in een kring. Neem per leerling een touw. Neem de touwtjes bij het midden vast, zodat de eindjes naar beneden hangen. Houd de bundel in het midden van de kring. Deel de touwtjes uit. Elke deelnemer neemt met elke hand één eindje vast. Laat de bundel los en de deelnemers trekken de touwtjes strak. Er ontstaat een kluwen.

Probeer de knoop te ontwarren zonder de touwtjes los te laten.

Meestal heeft een groep ongeveer vijf minuten tijd nodig om de knoop te ontwarren. (En sommige knopen zijn helemaal niet te ontwarren.)

Om te voorkomen dat de kluwen niet te ontwarren is kan ervoor gekozen worden één touw weg te laten. Zo ontstaat een begin en een eindstuk. Deze optie is ook goed te gebruiken bij oneven groepen. Hoe groter de groep is, hoe moeilijker de knoop te ontwarren is. Om de moeilijkheidsgraat te verhogen kan de opdracht gegeven worden dat het touw de grond niet mag raken.

Nabespreking:

- Wat hadden jullie nodig om de knoop te ontwarren?
- Hoe is het overleg gegaan?

Activiteit: EIII 135 Papieren toren maken.

Een hoge toren maken van papier.

Materiaal:

- Papier.
- Plakband (één per groepje).
- Schaar (één per groepje).

Tijd: 30 min.

Verdeel de deelnemers in groepen van $\pm$ vijf. Geef elke groep een stapeltje papier, één rol plakband en één schaar. Geef de volgende opdracht:

Maak een zo hoog mogelijke, stevige toren. De toren bestaat uit papier en plakband en moet stevig staan zonder hulp van buitenaf.

Vertel de groepen hoeveel tijd ze hebben om de toren te maken. Als de deelnemers klaar zijn, kunt u de verschillende torens met elkaar vergelijken. In de nabespreking lichten de groepen hun constructie toe.

Laat de groepen reflecteren op de samenwerking aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vond je goed aan de samenwerking?
- Wat had je liever anders gehad?
- Welke rollen heb je in de groep waargenomen?
- Welke rol denk je dat jij had? Hoe hebben de anderen je gezien?
- Wat waardeer je aan de rol van de anderen in de groep?
- Welke vaardigheden zou je graag oefenen?

Activiteit: EIII 134 Gedicht maken.

Een gedicht maken en voorstellen met een groep.

Materiaal:

- Kaartje (één per leerling).
- Pen of stift per leerling.

Tijd: 30 min.

Geef elke deelnemer een kaartje en iets om te schrijven. Schrijf een thema op het bord, bijvoorbeeld: gevoelens, onze groep, conflicten oplossen, opkomen voor mezelf, gelukkig zijn.

Elke deelnemer noteert één woord op het kaartje. Het woord heeft betrekking op het woord dat op het bord staat. Verzamel alle kaartjes, bijvoorbeeld in een doos.

Verdeel de deelnemers in groepen van ± 5 leerlingen. Elke deelnemer neemt een kaartje. Geef de volgende opdracht:

Maak met jullie groep een gedicht waarin jullie de 5 woorden gebruiken. Bedenk ook een creatieve manier om het gedicht passend te presenteren. Voor het voorbereiden hebben jullie twaalf minuten tijd.

Als de groepen klaar zijn, presenteren ze hun gedicht aan de grote groep. Na elke voorstelling volgt een applaus.

Als u de oefening gebruikt voor het thema 'samenwerken in een groep' kunt u de volgende vragen stellen om de oefening na te bespreken:

- Wat vond je goed aan de presentaties?

- Hoe verliep de voorbereiding in jullie groep?
- Wat helpt je om onder tijdsdruk goed samen te werken?
- Wat zou je een volgende keer anders doen? Hoe?
- Wat vind je belangrijk als je met een groep goed wilt samenwerken?

De resultaten van de groepen zijn vaak verrassend goed. De combinatie van tijdsdruk, creativiteit en samenwerking geven bijzondere resultaten. In de nabespreking kunt u de deelnemers vragen welke factoren een positief effect hebben op het resultaat. U kunt ook reflecteren op wat er beter kan. De conclusies uit deze oefening kunt u met de deelnemers vertalen naar andere activiteiten. Deze oefening is bruikbaar als voorbereiding om afspraken bij projectwerk te maken.

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 5

Bijeenkomst 5.

Thema: Leiding geven.

Doel:

- Weten wat leidinggeven is.
- Wat doe je als leider.
- Geoefend hebben met de leider zijn.

Materiaal:

- Kaartjes voor groepsindeling 1-2-3-4.
- Papier.

Activiteiten:

- Groepen verdelen.
- EII 51

- Blind door de ruimte leiden.

Een leerling krijgt een blinddoek om, een leerling geeft aanwijzingen. De overige leerlingen vormen een parcours in de klas. Er kunnen ook tafels en stoelen gebruikt worden als obstakels. De gids zorgt ervoor dat de leerling met de blinddoek, door middel van duidelijke aanwijzingen, het parcours veilig doorkomt.

- Specialist vliegtuig bouwen.

- EIII 72/73

- Kringgesprek leidinggeven.

- Wat doet de leider.
- Waardoor is iemand leider.
- Leiding geven moet je leren.
- Hoe geef je prettig leiding.

- Doe wat ik zeg.

- EI 94

Activiteit: EII 51 Groepen verdelen.

De deelnemers worden verdeeld in willekeurige groepen aan de hand van korte spelvormen.

Materiaal:

- Kaartjes voor groepsverdeling 1-2-3-4.

Tijd: 10 min.

1-2-3-4

Elke deelnemer krijgt een kaartje met één cijfer van 1 tot 4 erop. Afhankelijk van het groepsaantal.

Maak een groep met andere deelnemers die hetzelfde cijfer hebben als jij. Zoek de andere van je groep door een hand te geven en zoveel keer te schudden als het cijfer op je kaartje. Ga bij elkaar zitten wanneer je groep compleet is.

Door elkaar de hand te schudden volgens het cijfer op het kaartje, vinden deelnemers de andere groepsleden.

Activiteit: EIII 72/73 Specialist vliegtuig bouwen.

Anderen helpen bij het vouwen van vliegtuigjes.

Materiaal:

- Papier (A4) twee vellen per deelnemer.
- Schilderstape voor de startlijn.
- Stiften in verschillende kleuren.

Tijd: 30 min.

Geef elke deelnemer een A4-blad.

We doen een wedstrijd 'om het verste vliegen' met papieren vliegtuigjes. Vouw een vliegtuigje zodat het ver kan vliegen. Je mag je vliegtuigje vooraf uitproberen je mag geen tips geven aan de anderen.

Elke deelnemer vouwt een vliegtuigje. Als de deelnemers klaar zijn, komen ze met hun vliegtuigje achter de startlijn staan. Op uw teken gooien de deelnemers hun vliegtuigje zo ver mogelijk. De drie vliegtuigjes die het verste landen, geeft u een stipje met viltstift op het vliegtuigje. Deze wedstrijd in zo ver mogelijk vliegen herhaalt u drie keer. Na elke vliegwedstrijd krijgen de drie verst vliegende vliegtuigjes een stipje met een viltstift. Tussen de beurten mogen de deelnemers hun vliegtuig

repareren en verbeteren. Na drie beurten kijkt u welke vliegtuigjes de meeste stipjes hebben.

Verdeel de deelnemers in drie even grote groepen. Er kan ook voor gekozen worden dit te doen d.m.v. een groepsverdelend spelletje (EII 51). Geef elke deelnemer een tweede A4-blad. De bouwers van de drie beste vliegtuigjes worden de groepsleiders. Neem de groepsleiders apart en geef de volgende opdracht.

Begeleid je groep bij het vouwen van een vliegtuigje dat ver kan vliegen. Het is de bedoeling dat elke deelnemer een vliegtuig maakt, behalve de groepsleider zelf. Het is de bedoeling dat je de anderen zo goed mogelijk begeleidt en ondersteunt. Je mag niet helpen door mee te gaan vouwen. Geef de vliegtuigen van je groep een herkenningsteken met een bepaalde kleur. (Geef elke groepsleider een stift in een andere kleur).

Gedurende een bepaalde tijd (tien minuten) geven de groepsleiders uitleg en vouwt elke deelnemer zelf een vliegtuigje. Let erop dat iedereen zijn eigen vliegtuigje maakt. Als de voorbereidingstijd voorbij is, houdt u een tweede wedstrijd. De groep die de best vliegende vliegtuigjes heeft, is de winnaar. De groepsleider van de groep die wint, krijgt een applaus als beste 'papierenvliegtuigjescoach'.

Er kan ook voor gekozen worden meerdere rondes te houden waarin iedereen mag gooien. Op het bord kan de score worden bijgehouden voor de verschillende teams. De drie vliegtuigjes die het verste landen zijn de winnaars van de ronde.

De deelnemers evalueren de oefening in hun eigen groep. Hiervoor geeft u de volgende vragen. De deelnemers noteren hun antwoorden op een A4 blad.

- Wat vond ik prettig aan de manier waarop de groepsleider ons begeleidde?
- Wat heeft me geholpen om een goed vliegtuig te vouwen?
- Wat had ik liever anders gehad?

Daarna kunt u de oefening plenair evalueren door de reflecties van de verschillende groepen te vergelijken.

In de nabespreking kunt u vragen stellen over de volgende thema's:

- Coachen
- Leidinggeven
- Teamcommunicatie
- Aerodynamica

Activiteit: EI 94 Doe wat ik zeg.

Vrijwilligers gaan na hoe goed ze instructies kunnen opvolgen.

Tijd: 5 min.

Vorbereiding: schrijf een reeks eenvoudige instructies op het bord, aangepast aan de leeftijd en het niveau van de spelers. Bijvoorbeeld: sta op en draai twee maal rond. Loop dan naar de deur, klop eenmaal, ga terug naar je stoel, klap in je handen, kruis je benen en zeg je naam hardop.

1. Lees de instructies eenmaal voor.
2. Vraag een vrijwilliger om de instructies zo nauwkeurig mogelijk op te volgen. De anderen kijken aandachtig toe.
3. Laat de toeschouwers daarna oordelen of de instructies al dan niet nauwkeurig werden uitgevoerd en verbeter indien nodig. Dit is ook een geschikt ogenblik om te praten over het verband tussen aandachtig luisteren, duidelijke instructies en het opvolgen van instructies.

Alternatief: de spelers kunnen een reeks instructies in groepjes bedenken en opvolgen.

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 6

Bijeenkomst 6.

Thema: Iets moeilijks zeggen, ontvangen.

Doel:

- Iets lastigs kunnen zeggen tegen een ander.
- Een lastige opmerking kunnen ontvangen.

Materiaal:

- Kaarten met tekst.
- Kaarten voor leerlingen.
- Pennen.

Activiteiten:

- Stieren en Gorilla's.	- EIII 82/83
- Rollenspel.	- SOVA 3.3 34
- Electro.	- SOVA 3.4 34
- Kringgesprek.	
- Feedback geven.- Iets moeilijks zeggen.- Iets moeilijks ontvangen.	
- Ja/Nee.	- EII 160/161

Activiteit: EIII 82/83 Stieren en Gorilla's.

Strategische keuzes maken tegen de andere groep.

Tijd: 15 min.

Voorbereiding: Noteer eventueel de spelregels op het bord.
Maak een scoretabel in drie kolommen op het bord.

A	B	C

Verdeel de deelnemers in drie gelijke groepen. Geef elke groep een letter: A, B en C.
Leg de oefening uit:

Het is de bedoeling dat je met je groep zo snel mogelijk tien punten haalt. Dit doe je door met je groep een dier uit te beelden. Jullie kunnen kiezen tussen gorilla's of stieren. Gorilla's beeld je zo uit: zak een beetje door de benen, trommel op de borst, trek een agressief apengezicht en roep luid 'Waaa!' Stieren beeld je zo uit: maak twee hoorns met uw vingers, schraap met één voet naar achteren zoals een stier dat doet en roep luid 'Boeoeoeoe!'

Elke twintig seconden tel ik tot drie. Beeld met je groep één van de twee dieren uit. De groep die een dier uitbeeldt dat anders is dan de andere groepen wint een punt.

Geef punten volgens de volgende regels. Er zijn vijf verschillende mogelijkheden:

- Twee groepen beelden gorilla's uit, één groep beeldt stieren uit: de groep met de stieren krijgt één punt, de anderen krijgen niets.

Of

- Twee groepen beelden stieren uit, één groep beeldt gorilla's uit: de groep met de gorilla's krijgt één punt, de anderen krijgen niets.

Of

- De drie groepen beelden hetzelfde dier uit: niemand krijgt een punt.

Of

- Één groep beeldt gorilla's uit, de andere groep beeldt stieren uit, de derde groep beeldt beide dieren uit of maakt zijn keuze niet kenbaar: de twee eerste groepen krijgen ieder één punt. De derde groep krijgt niets.

Of

- Als slechts één groep reageert, krijgt deze groep één punt, de anderen krijgen niets.

Elke twintig seconden telt u tot drie. Na elke ronde geeft u de winnende groep een punt op de scoretabel. De oefening is voorbij als een van de groepen tien punten haalt.

- Op welke manier hebben jullie overlegd? Tekens? Afspraken? Codetaal?
- Welke strategie heeft gewerkt voor de winnende groep?
- Waarvoor is dit type strategie bruikbaar?
- Wat leer je van deze oefening?

Bij deze oefening wint meestal de groep die zich het duidelijkste aan zijn keuzes houdt. Groepen worden aangemoedigd zelf een strategie te bedenken om met elkaar te communiceren op een manier die de andere groepen niet kunnen doorgronden.

Activiteit: SOVA 3.3 34 Rollenspel.

Tijd: 3 min.

Door het rollenspel laten de trainers zien dat bepaalde reacties niet zo handig zijn of dat de deelnemer of een ander er niet zoveel aan heeft. De deelnemers geven achteraf aan wat hen is opgevallen.

Persoon A heeft een boek geleend en zegt dat zijn kinderen (hijzelf of bijvoorbeeld de hond) het boek smerig en kapot gemaakt hebben. (Terwijl hij dit vertelt laat hij naar de persoon van wie hij het boek geleend had (B) heel duidelijk zien dat hij het eigenlijk helemaal niet zo erg vindt. Hij doet ook geen voorstellen hoe dit opgelost kan worden.)

Persoon B reageert verward, geschokt en boos, vooral omdat persoon A geen oplossing heeft voorgesteld.

Alternatief: De aangedragen alternatieve reacties kunnen ook door leerlingen zelf in een rollenspel worden uitgebeeld.

Activiteit: SOVA 3.4 34 Electro.

Materiaal:

- Kaarten met tekst.
- Kaarten voor de leerlingen.
- Pennen.

Tijd: 25 min.

De trainers leggen twee grote kaarten op de grond in de kring. De ene kaart is geel en de andere is blauw. Op de gele kaart staat de volgende situatie: iemand doet regelmatig vervelend tegen je en je wilt hier met iemand (ouder, vriend, mentor, docent) over praten.

De deelnemers krijgen ook een geel kaartje en zij schrijven op de kaart hoe ze dit gaan aanpakken. Vervolgens leggen de deelnemers de kaart met de onbeschreven kant naar boven op de grond.

De trainer leest de tekst nogmaals voor, een deelnemer pakt een antwoordkaart (dit kan zijn eigen kaart zijn) en leest de tekst daarvan hardop voor. Degene die voorleest geeft als eerst feedback en vervolgens de rest van de groep.

Feedback:

- Hoe voelt dit antwoord/ deze aanpak?
- Wat vind je goed aan deze aanpak?
- Ontbreekt er iets?
- Geef tips!

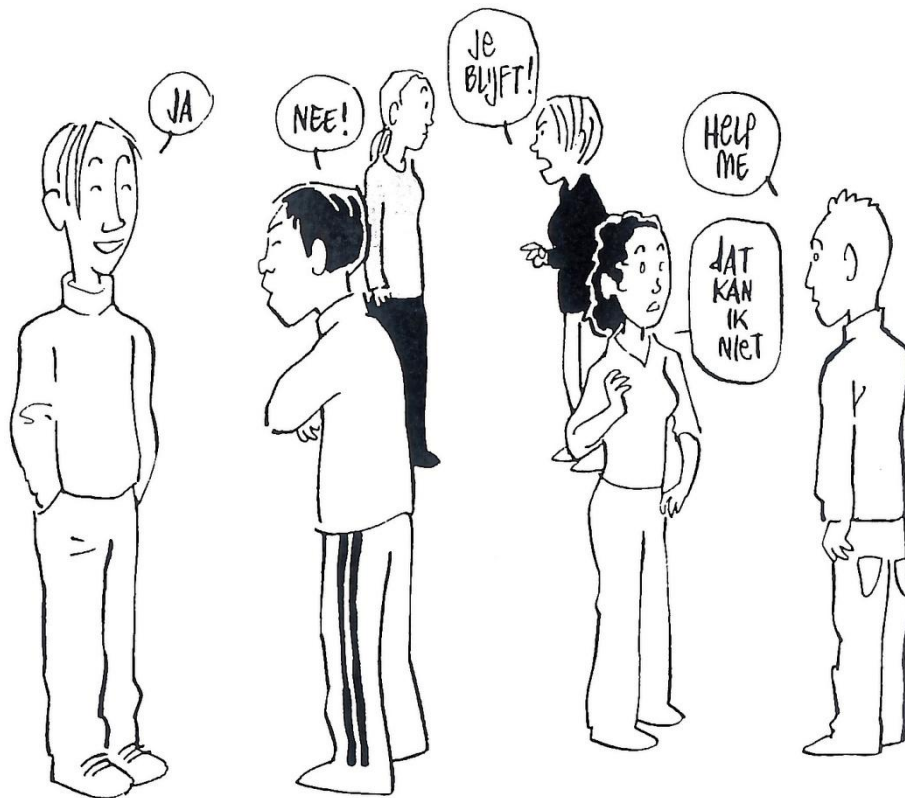
Wanneer er nog tijd over is nadat alle gele antwoordkaarten behandeld zijn, dan kan er nogmaals geoefend worden, nu met de blauwe kaart. Op de blauwe kaart staat de volgende situatie: je hebt iets afgesproken (bijvoorbeeld je gaat mee naar Ajax-PSV) en dit kan niet doorgaan.

Alternatief: de trainers kunnen natuurlijk altijd zelf andere situaties bedenken.

Activiteit: EII 160/161 Ja/Nee.

Ervaren hoe je de ander beïnvloedt door je houding.

Tijd: 20 min.

De deelnemers staan per twee.

We voeren één-minuut-gesprekken die uit twee zinnen bestaan. De ene persoon zegt: “Ja”, de ander antwoordt met: “Nee”. Begin gewoon rustig en verander daarna de toon, het volume, je lichaamshouding, de afstand tot elkaar. De persoon die begint met “Ja” is degene die het hoogste huisnummer heeft.

Deelnemers voeren de opdracht uit. Na één minuut worden de rollen gewisseld. De mentor geeft twee andere zinnen:

Ik wil
Ik ga
Help me
De melk kookt over
De telefoon gaat

Ik wil niet
Je blijft
Dat kan ik niet
Pak jij de pan van het fornuis
Neem jij maar op

Verwerkingsvragen:

- Wat gebeurt er als je de manier van uitspreken verandert?
- Wie bepaalt de sfeer in een gesprek?
- Wat herken je in deze oefening uit het dagelijks leven?

Variant 1: De deelnemers staan in twee rijen tegenover elkaar. De mentor geeft het thema op (opruimen, eerlijkheid, zuinig zijn, beleefdheid, zakgeld, ...). Beide groepen spelen een meningsverschil tussen twee personen (puber-ouder, puber-puber, broer-zus, man-vrouw). De ene rij speelt bijvoorbeeld de puber, de andere rij speelt de ouder. Elke persoon komt om de beurt aan het woord.

Verwerkingsvragen:

- Wat vond je van het rollenspel?
- Wat komt overeen met de realiteit?
- Welke reacties klopten niet?
- Wat zouden ouders beter kunnen doen?
- Wat zouden pubers beter kunnen doen?

Variant 2: Een variant om geslachtsspecifieke thema's te bespreken: in beide rijen staan jongens en meisjes. De mentor geeft een thema op (keuze van een mooie film, wat belangrijk is aan vriendschap, ...). De ene rij speelt de jongensrol, de andere de meisjesrol. Om de beurt mag er iemand van elke rij spreken, elke deelnemer komt aan het woord. De ene persoon reageert telkens op wat de persoon in de andere rij heeft gezegd.

Verwerkingsvragen:

- Welke reacties zijn typisch voor een jongen?
- Welke zijn typisch meisjesreacties?
- Welke reacties klopten niet bij de rol van jongen of meisje?
- Welke verschillen vallen je op?
- Wat leer je door dit spel?

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 7

Bijeenkomst 7.

Thema: Opkomen voor jezelf.

Doel:

- Weten wat opkomen voor jezelf is.
- Geoefend hebben met opkomen voor jezelf

Materiaal:

- Kaarten met teksten.
- Kranten.
- Schildertape.
- Eventueel papier en pen per leerling voor het kaartspel.

Activiteiten:

- Samen iets doen. - SOVA 4.4 38
- Draaimolen. - SOVA 4.5 38
- Kringgesprek.
 - Nee-zeggen.
 - Pesten.
 - Ander stoort zich

- Kaartspel - SOVA 5.4 41

- Geheime plaats - EII 159

- Geheim getal - EII 177

- Jij of ik - EIII 123

- Wie is het?

Een leerling op de gang en kiest een leerling van de klas uit. De andere leerlingen gaan bij hun plaats voor of op de stoel staan. De leerling van de gang komt voor de klas staan. De klas mag vragen stellen aan de leerling van de gang. Bijvoorbeeld; heeft de leerling een spijkerbroek aan? Is het antwoord 'ja' dan mogen alle leerlingen met een spijkerbroek aan gaan zitten. Deze leerlingen mogen wel vragen blijven stellen. De leerling voor de klas geeft de beurten. Wie over blijft is het en mag vervolgens zelf naar de gang om een leerling te kiezen.

Activiteit: SOVA 4.4 38 Samen iets doen.

Tijd: 25 min.

De deelnemers staan zonder stoelen in het midden van het lokaal (zij mogen niet praten!). De mentor schrijft drie à vier activiteiten op het bord (lezen, tv kijken, paardrijden, voetballen, fietsen, slapen enz.).

Iedereen bedenkt in stilte wat hij het liefst wil doen. Nadat de mentor een teken heeft gegeven nemen de deelnemers een houding aan waardoor het duidelijk is wat zij willen doen (uitbeelden). De deelnemers die dezelfde activiteit hebben gekozen gaan bij elkaar staan en overleggen hoe zij de andere groepjes ervan gaan overtuigen dat zij samen hun activiteit gaan doen (plan van aanpak). Dit mag met woorden en gebaren, maar géén lichamelijk contact. Het gaat om de overtuigingskracht en goede argumenten.

De groepen krijgen om beurten de gelegenheid de deelnemers van de andere groepen te overtuigen over te stappen naar hun activiteit. Pas nadat alle groepen geweest zijn mogen de deelnemers hun definitieve keuze maken en eventueel overstappen naar een andere activiteit.

Verwerkingsvragen:

- Welke leerlingen zijn overgestapt?
- Wat was de aanleiding om over te stappen naar een andere activiteit?
- Welke argumenten en gebaren waren overtuigend? Hoe kwam dit?

Activiteit: SOVA 4.5 38 Draaimolen.

Tijd: 15 min.

De deelnemers maken twee cirkels (een buitencirkel en een binnencirkel). De deelnemer in de buitenste cirkel gaat iets vragen aan de deelnemer in de binnenste cirkel. Afhankelijk van de vraag is de deelnemer aan wie iets gevraagd wordt zichzelf,

een ouder of een docent. De deelnemer aan wie iets gevraagd wordt denkt eerst na, laat de vraag op zich inwerken en geeft dan pas antwoord (dit is wel zijn eigen reactie). Indien het antwoord negatief is (in dit geval 'nee'), geeft hij aan waarom hij dit antwoord heeft gegeven, dus waar dit mee te maken heeft. Het antwoord 'ja' of 'nee' heeft te maken met de manier waarop de vraag gesteld wordt (de manier van contact maken) en is niet bedoeld als – positief of negatief - antwoord op de inhoud van de vraag. De vragensteller gaat proberen zijn vraag anders te formuleren en stelt nogmaals de vraag. De ontvanger van de vraag geeft nogmaals antwoord.

De deelnemers die even moeten wachten omdat iemand nogmaals een vraag moet stellen, kunnen nog eens oefenen met een andere vraag.

De buitenste cirkel draait nu één plaats door naar rechts (tegen de wijzers van de klok in) en stelt een nieuwe vraag aan de persoon in de binnenste cirkel enzovoort. Dan volgt de nabespreking.

Als de deelnemers in de buitenste cirkel een aantal deelnemers in de binnenste cirkel een vraag gesteld hebben, bijvoorbeeld drie, worden de deelnemers in de binnenste cirkel de vragenstellers en de deelnemers in de buitenste cirkel de ontvangers van de vraag. Dan volgt weer een nabespreking.

Onderwerpen waarover vragen gesteld kunnen worden zijn:

- Iemand wil elke keer zijn zin doordrijven; je hebt hem al zo vaak zijn zin gegeven, maar nu wil je hem zijn zin niet geven en dat zeg je dan ook.
- De persoon achter jou zit steeds tegen je stoel te tikken en je hebt hier last van want jij wilt rustig werken; dit zeg je tegen hem.
- Een medeleerling zit je vaak aan te kijken (te observeren) waardoor jij je ongemakkelijk voelt.
- Iemand zegt vervelende dingen tegen je.
- Er worden dingen van je afgepakt waaraan je gehecht bent.
- In de kantine kruipt iemand voor.
- Je bent met een vriend aan het praten en iemand komt ertussen en praat alleen met jouw vriend verder.

Nogmaals volgt een nabespreking (kort en bondig).

- Hoe was het of hoe voelde het om vragen te stellen?
- Hoe was het of hoe voelde het om ook eens een negatief antwoord te krijgen?
- Hoe was het of hoe voelde het om antwoord (positief of negatief) te geven?
- Tips (bijvoorbeeld erop wijzen dat de manier van vragen stellen het antwoord kan beïnvloeden).

Activiteit: SOVA 5.4 41 Kaartspel.

Materiaal:

- Kaarten met teksten.
- Eventueel papier en pen per leerling.

Tijd: 25 min.

De deelnemers zitten in een kring, met de mentor in het midden van deze kring. De mentor houdt de kaarten (met de teksten naar beneden) voor een van de deelnemers. Deze trekt een kaart en leest de kritische tekst voor.

Alle deelnemers bedenken of schrijven op hoe zij hier op gaan reageren. Wanneer iedereen zo ver is geeft de mentor de beurt aan iemand, de mentor leest de (kritische) tekst voor. De persoon die de beurt krijgt reageert zoals hij dit heeft bedacht of opgeschreven.

Na elke reactie wordt aan de hand van de feedbackregels nabesproken (bijeenkomst 2, SOVA 1.4 26 Feedbackregels).

Activiteit: EII 159 Geheime plaats.

Kan iedereen de hele groep naar haar/zijn geheime plek leiden?

Materiaal:

- Kranten.

Tijd: 10 min.

Bij deze oefening gaat om de thema's leiding geven en opkomen voor jezelf. De deelnemers zullen ervaren hoe het is om voor zichzelf op te komen.

De mentor verdeelt de deelnemers in groepen van ± 5 . Neem van iedere groep één deelnemer mee naar de gang en bespreek de opdracht.

Bedenk een plaats in de ruimte (mentor bakent een ruimte af). Dit is jouw geheime plaats. Zeg tegen niemand waar deze plek is.

Alle leden van de groep gaan bij elkaar staan. Elke groep krijgt een blad uit een krant.

Houd het blad allemaal samen met beide handen vast. Laat het pas los als de opdracht uitgevoerd is. Ga zonder praten met de groep naar jou geheime plaats. Blijf op de plek staan. Je mag niet praten en geen gebaren maken met je handen. Probeer de krant heel te houden (niet te scheuren).

Elke groep komt in beweging. Afhankelijk van de techniek van de deelnemers blijft de krant heel. Wanneer alle groepjes aangekomen zijn op de geheime plaats volgen verwerkingsvragen. Er kan ook voor gekozen worden andere leden van de groepjes mee te nemen naar de gang en de opdracht te herhalen.

Verwerkingsvragen:

- Welke groepen zijn erin geslaagd om de opdracht uit te voeren?
- Hoe hebben jullie gecommuniceerd?
- Hoe was het om initiatief te nemen en de groep naar jouw plek te leiden?
- Wat zou je gezegd hebben als je mocht praten in deze oefening?
- Welke verbanden zijn er tussen deze oefening en het oplossen van conflicten?

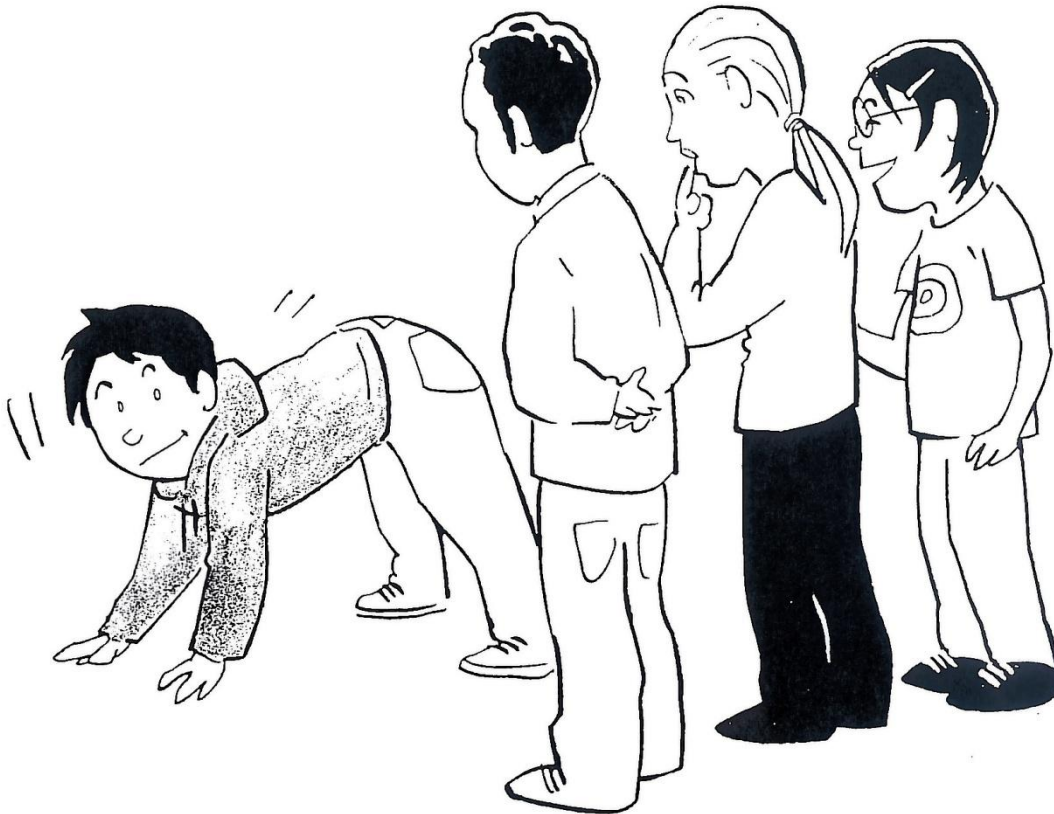
Alternatief 1: Er kan voor gekozen worden de opdracht te vereenvoudigen door de deelnemer op de gang geen vrije keuze te geven, maar een geheime plaats aan te wijzen. Bijvoorbeeld; zorg dat je met je groep uitkomt voor het bord of voor de deur naar de gang. De deelnemer en opdrachten worden gerouleerd, zodat iedereen aan de beurt komt. Bij de laatste ronde kan ervoor gekozen worden alle groepen de opdracht te geven uit te komen bij de geheime plaats 'de gang'. Het gaat er dan om op te komen voor je groepje om als eerste uit te komen op de gang.

Alternatief 2: Om de opdracht uitdagender te maken is het mogelijk alle deelnemers van een groep de opdracht te geven een plaats in de ruimte te bedenken, de geheime plaats. Onderling zal men dan non-verbaal moeten uitmaken wie gevolgd wordt naar zijn geheime plaats en wie daarna volgt. Tijdens dit alternatief zullen de deelnemers nog meer ervaren hoe het is voor zichzelf op te komen.

Activiteit: EII 177 Geheim getal.

Deelnemers zoeken elkaar zonder woorden.

Tijd: 10 min.

De deelnemers staan in een kring of bij het tafelgroepje.

Kies voor jezelf een getal van 1 tot 4. Beeld het getal uit zonder met je vingers het getal te tonen en zonder te praten. Zoek personen die hetzelfde getal uitbeelden en maak een groep met die personen.

Elke persoon beeldt een getal uit en zoekt de anderen die hetzelfde getal uitbeelden. De oefening kan enkele malen worden herhaald. De mentor verandert telkens het aantal getallen waaruit de deelnemers kunnen kiezen:

- Kiezen tussen 1 en 2.
- Kiezen van 1 tot 8.
- Kiezen van 1 tot 20.

Als deelnemers tussen meerdere getallen kunnen kiezen, is de kans groter dat ze alleen komen te staan. Dit gebeurt vast een aantal keren. Als dit niet gebeurt, kunt u

er zeker van zijn dat sommige deelnemers hun getal stiekem aanpassen aan dat van een groep. Dit zullen ze voor de grote groep uiteraard niet toegeven.

Verwerkingsvragen:

- Op welke manieren werd een getal uitgebeeld?
- Hoe was het als je zag dat anderen ook jouw getal gekozen hadden?
- Hoe was het om alleen te staan?

Toelichting: Het heeft geen zin om deelnemers die hun keuze aan hebben gepast te confronteren. Laat diegenen aan het woord die wel alleen durfden te staan. Vraag hen hoe het is om alleen te staan. Stiekem zullen ze opkijken en leren van degenen die vasthouden aan hun keuze ook al staan ze alleen.

Alternatief: Er kan voor gekozen worden de deelnemers naast een keuzemogelijkheid van getallen te beperken in mogelijkheden die ze mogen aanwenden om het getal uit te beelden. Bijvoorbeeld; kiezen van 1 tot 8 zonder gebruik te maken van de handen of alleen het hoofd te gebruiken. Mogelijkheden om getallen uit te beelden zullen dan creativiteit van de deelnemers vragen. Gedacht kan worden aan; wenkbrauwen omhoog en omlaag, met het hoofd knikken, stampvoeten of springen of het getal met je hele lichaam nadoen (uitbeelden).

Activiteit: EIII 123 Jij of ik.

De ander proberen over te halen.

Materiaal:

- Schildertape.

Tijd: 10 min.

Maak een lijn met schildertape in de lengte van het lokaal. De deelnemers staan per twee tegenover elkaar aan weerskanten van de lijn. Geef de volgende instructie:

Probeer de ander over te halen om aan jouw kant van de lijn te komen staan. Je mag niet praten en je mag elkaar niet aanraken. Als een van beiden aan de andere kant staat, gaan jullie meteen aan de kant zitten om naar de andere spelers te kijken.

Geef een startteken.

Bij sommige duo's laat een van de spelers zich overhalen om over de lijn te stappen. Bij sommige duo's duurt het een hele tijd en geeft geen van beiden toe. Sommige deelnemers komen zo ver dat ze tegelijk over de lijn stappen. Stop de oefening na maximaal 5 minuten.

Verwerkingsvragen:

- Bij welke duo's is er iemand over de lijn gestapt? Wat was de reden om over de lijn te stappen?
- Welke duo's zijn blijven staan zonder toe te geven aan de ander? Welke strategieën hebben jullie gebruikt?
- Welke andere oplossingen zijn er nog mogelijk?

Toelichting: Deze oefening is geschikt als opwarmer voor het thema 'conflicten oplossen'. Als een van de deelnemers er in slaagt om de ander te overtuigen is er sprake van een win-verlies-oplossing. Blijven beide spelers staan is er sprake van een verlies-verlies-oplossing. Als beide spelers te gelijk over de lijn stappen winnen ze allebei en hebben een win-win-oplossing. De handicap – niet mogen praten- in de oefening maakt het moeilijk om tot een win-win-oplossing te komen. Soms proberen deelnemers een win-win-strategie voor te stellen in gebarentaal. Als mentor kunt u de deelnemers vragen wat ze in het dagelijks leven nodig hebben om bij conflicten tot een (win-win) oplossingen te komen waar beide partijen mee tevreden zijn.

In praktijk zullen veel deelnemers elkaar proberen te overtuigen door materiële zaken aan te bieden (bijvoorbeeld telefoon, geld, snoep). Dit kan ook als aanleiding dienen voor een gesprek over het thema 'voor jezelf opkomen'.

Sociale vaardigheidstraining in de mentorles.

Bijeenkomst 8

Bijeenkomst 8.

Thema: Afronding cursus.

Doel:

- Afronding van de cursus.
- Verandering vaststellen d.m.v. de SVL.

Materiaal:

- Vragenboekjes SVL.
- Antwoordformulieren SVL.
- Potloden.

Activiteiten:

- Fruitmix.
Alle leerlingen zitten op een stoel in een kring. Iedere leerling is een fruitsoort (appel, ananas, banaan enz.). Docent bepaald hoeveel soorten fruit gebruikt worden. Docent of leerling noemt fruitsoort en alle leerlingen van die fruitsoort staan op en gaan op een andere plaats zitten. Docent of leerling kan ook meerdere fruitsoorten noemen. Alle genoemde fruitsoorten staan dan op en zoeken een andere stoel om op te zitten. Wanneer "fruitmix" als opdracht wordt gegeven moet iedereen opstaan en op een andere plaats gaan zitten.
- Afnemen SVL versie B.
- Kringgesprek.
 - Heb ik iets geleerd?
 - Wat heb ik geleerd.
 - Wat wil ik nog leren?
- Levend memory.
Een leerling op de gang. De andere leerlingen maken 4 rijtjes van 4. Deze leerlingen maken tweetallen. Per tweetal wordt een teken afgesproken. De tweetallen met eenzelfde herkenning moeten strategisch gaan zitten. De leerling van de gang moet de tweetallen bij elkaar vinden door twee namen te noemen. Beide laten hun teken zien. Wanneer ze gelijk zijn vormen ze een paar.
- Afscheid met complimenten/getuigschrift.

Bijlage II.

Introductie en inhoud van de mentorlessen op Nijmegen West

De controlegroep bestaat uit twee brugklassen, klas 600 en 700, van het Mondial College locatie Nijmegen West. Op deze locatie wordt een tweedaags kamp gebruikt als introductie. In de mentorlessen wordt de methode Tumult (Berg & Wendel, 2009) gebruikt. Van beide programma's wordt hieronder een korte beschrijving gegeven.

Het programma van het kamp:

Het programma van het kamp is samengesteld door de mentor van klas 700. Alle voorbereiding zijn ook door deze mentor uitgevoerd. Het kamp is begeleid door de twee mentoren, een klassenassistent en twee lio's. Het doel van het kamp is met elkaar kennismaken.

Woensdag 9 september 2009.

- 9.30 uur vertrek met de fiets vanaf school.
- 11.00 uur aankomst in Berg en Dal, Everbosch.
- Aansluitend kennismakingsspel.
- Lunch.
- Middagactiviteit: wandeling door het bos en excursie naar het Afrikamuseum.
De klassen zijn in meerdere groepen verdeeld. Elke groep doet beide activiteiten.
- Diner.
- Avondprogramma film en vrij programma.

Donderdag 10 september 2009.

- 9.00 uur ontbijt en ochtendgym.
- Zeskamp.
- Lunch.
- Middagactiviteit: gezelschapsspelletjes, zwemmen of vrij programma.
- 15.30 uur. Op de fiets naar school terug.

De methode voor de mentorlessen:

In de mentorlessen wordt de methode Tumult (Berg & Wendel, 2009) gebruikt.

De methode Tumult bestaat uit dossiers, gedrukt lesmateriaal per thema, en uit digitale pakketten. Van de dossiers worden op de locatie Nijmegen West in de brugklas het thema Keuzevaardigheden, Studievaardigheden en Sociaal emotionele vaardigheden gebruikt. In de eerste periode van het schooljaar is voornamelijk gewerkt in de dossiers Keuzevaardigheden en Studievaardigheden.

Als werkvormen worden gebruikt het werken in de dossier-boekjes en de onderwerpen in de klas bespreken. Er wordt niet gewerkt met het digitale pakket.

Bijlage III.

Vragenlijst ondersteuning

Vragenlijst ondersteuning van de mentoren bij het programma van de kennismakingsmiddag, de introductie, de mentorlessen, waarin geïntegreerd een sova-training uitgevoerd schooljaar 2009-2010.

Afgenomen door :

Instructie afname.

De vragen worden mondeling afgenomen. Zowel de vraag als de antwoordmogelijkheden worden voorgelezen. Er wordt geen toelichting gevraagd aan de ondervraagden. Mochten zij zelf iets toelichten, dan kan dit bij toelichting vermeldt worden. Er is per vraag maar een antwoord mogelijk.

Aankruisen of invullen wat van toepassing is.

Datum afname :

Stelling:	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
1. Bij de ondersteuning heeft de nadruk gelegen op wat goed gaat.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
2. Feedback is gegeven op wat de mentor doet.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
3. De nadruk van de ondersteuning ligt op de uitvoering.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				

4. De inbreng van de ondersteuner sluit aan.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
5. Tijdens de besprekingen is er ruimte voor de mentor voor eigen inbreng.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
6. De mentor heeft geleerd van de ondersteuner.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
7. De mentor heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
8. De ondersteuner heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
9. De voorbespreking van het programma voldeed.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
10. Het programma op papier maakte het mogelijk het programma goed uit te voeren.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
11. In de nabespreking kon de mentor zijn opmerkingen kwijt aan de ondersteuner.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
12. Er vindt evaluatie plaats, die leidt tot aanpassing van het programma.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				

13. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was prettig.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
14. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was nuttig.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
15. De mentor heeft ruimte gekregen voor het flexibel omgaan met het programma.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
16. Het doel van de ondersteuning is voor de mentor duidelijk.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
17. De mentor is tevreden over de ondersteuning.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
18. Ondersteuning heeft tijdens de programma's voordelen.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
19. Is deze vorm van ondersteuning bij de programma's kennismakingsmiddag, introductie en sova-training voor het komend schooljaar wenselijk?	Ja		nee	
Toelichting:				
20. Zijn er nog verdere opmerkingen of tips?				

Bijlage IV.

Vragenlijst Kwaliteit en effectiviteit

Vragenlijst over de kwaliteit van het programma van de kennismakingsmiddag, de introductie, de mentorlessen, waarin geïntegreerd een sova-training uitgevoerd schooljaar 2009-2010.

Afgenomen door :

Instructie afname.

De vragen worden mondeling afgenomen. Zowel de vraag als de antwoordmogelijkheden worden voorgelezen. Er wordt geen toelichting gevraagd aan de ondervraagden. Mochten zij zelf iets toelichten, dan kan dit bij toelichting vermeldt worden. Er is per vraag maar een antwoord mogelijk.

Aankruisen of invullen wat van toepassing is.

Datum afname :

1. De activiteiten uit de programma's nodigen de leerlingen voldoende uit tot bezig zijn met sociale vaardigheden. - Kennismakingsmiddag.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Introductie.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Mentorlessen/Sova.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
2. De thema's passen binnen: - Kennismakingsmiddag.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Introductie.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Mentorlessen/Sova.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				

3. De doelen van de programma's zijn passend. - Kennismakingsmiddag.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Introductie.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Mentorlessen/Sova.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
4. De lesdoelen worden behaald. - Kennismakingsmiddag.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Introductie.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Mentorlessen/Sova.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
5. Het programma sluit aan bij de verwachtingen. - Kennismakingsmiddag.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Introductie.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Mentorlessen/Sova.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
6. De thema's, lesdoelen zijn gebruikt tijdens andere lessen.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
7. Er is effect zichtbaar van de aangeboden programma's tijdens de andere lessen.	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
8. De sociale vaardigheden zijn tijdens de thema's vergroot: - Kennismaking	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd

- Complimenten maken	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Contact leggen	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Samenwerken	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Leiding geven	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Iets moeilijks zeggen/ontvangen	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
- Opkomen voor jezelf	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
9. Hebben de leerlingen meer zicht gekregen over de functie, inhoud van sociale vaardigheden?	zelden	soms	vaak	vrijwel altijd
Toelichting:				
10. Zijn er nog verdere opmerkingen of tips?				

Bijlage V.

Somscores op de schalen van de SVL per klas

Tabel 5.1. Somscores op de schalen van de SVL klas 1.

Schalen SVL Somscores. Klas 1.																														
							PS			SA			RL						UV			SV						SW		
Loc atie	Klas	il. cod	G	geb. datum	advi es bo	cito	nio	lwoo/ pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	
sw	1	101	v	31-03-97	b/k	522	83	lwoo	23	16	7	23	17	6	21	18	3	21	20	1	21	21	0	11	15	-4				
sw	1	102	m	1-02-97	b	516	n76	lwoo	24	23	1	21	23	-2	19	21	-2	22	14	8	22	23	-1	18	17	1				
sw	1	103	v	25-04-96	b	508	s81	pro	22	19	3	24	21	3	19	19	0	17	14	3	20	17	3	15	18	-3				
sw	1	104	m	9-01-97	b	516	79	lwoo	23	23	0	19	18	1	17	23	-6	13	13	0	19	19	0	15	13	2				
sw	1	105	m	16-02-96	b	522	n99	lwoo	21	22	-1	19	20	-1	23	22	1	13	16	-3	17	16	1	12	19	-7				
sw	1	106	m	28-10-96	b	516	82	lwoo	23	19	4	24	18	6	24	16	8	22	19	3	23	22	1	17	18	-1				
sw	1	107	m	6-09-96	b	524	83	lwoo	22	20	2	21	17	4	20	15	5	22	17	5	21	22	-1	15	15	0				
sw	1	108	v	9-05-96	b	522	nw80	lwoo	22	22	0	24	22	2	20	17	3	23	22	1	22	18	4	19	16	3				
sw	1	109	m	10-09-96	b	522	n83	lwoo	24	23	1	24	20	4	24	19	5	23	23	0	24	23	1	16	22	-6				
sw	1	110	v	22-03-97	b/k	520	87	lwoo	22	22	0	24	20	4	16	21	-5	12	12	0	18	11	7	13	19	-6				
sw	1	111	v	9-11-96	kt	523	83	lwoo	21	15	6	21	19	2	19	17	2	16	8	8	12	10	2	15	14	1				
sw	1	112	v	27-04-96	b	522	n80	lwoo	14	14	0	9	21	-12	14	14	0	18	13	5	16	15	1	13	16	-3				
sw	1	113	v	3-06-96	b	525	87	lwoo	21	20	1	21	19	2	21	16	5	21	23	-2	23	19	4	15	16	-1				
sw	1	114	m	24-02-96	k	522	n82	lwoo	22	17	5	24	16	8	24	18	6	20	19	1	21	20	1	13	15	-2				
sw	1	115	m	29-07-96	k	515	77	lwoo	22	21	1	24	16	8	24	17	7	13	14	-1	18	22	-4	9	11	-2				
sw	1	116	m	8-08-96	b	522	n84	lwoo	23	21	2	21	21	0	21	18	3	18	20	-2	18	18	0	10	13	-3				
std.									2,29	2,93	2,37	3,79	2,11	4,78	3,03	2,54	4,04	3,95	4,38	3,38	3,11	3,97	2,51	2,78	2,74	2,93				
som									349	317	32	343	308	35	326	291	35	294	267	27	315	296	19	226	257	-31				
gem.									21,81	19,81	2,00	21,44	19,25	2,19	20,38	18,19	2,19	18,38	16,69	1,69	19,69	18,50	1,19	14,13	16,06	-1,94				

Tabel 5.2. Somscores op de schalen van de SVL klas 2.

									Schalen SVL Somscores. Klas 2.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
									PS			SA						RL			UV						SV			SW																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
Loc	atie	Klas	Il.	cod	G	geb.	advi	es	bo																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			</

Tabel 5.3. Somscores op de schalen van de SVL klas 3.

									Schalen SVL Somscores. Klas 3.																		
									PS			SA			RL			UV			SV			SW			
Loc					geb.	advi																					
atie	Klas	Il.	cod	G	datum	bo	cito	nio	lwoo/ pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw	3	301	v		19-07-96	b/k	524	89	lwoo	22	23	-1	16	21	-5	23	22	1	14	16	-2	13	11	2	14	21	-7
sw	3	302	m		9-08-95	k	515	77	lwoo	23	18	5	24	22	2	20	23	-3	21	18	3	21	20	1	20	19	1
sw	3	303	m		9-06-96	k	521	90	lwoo	23	23	0	23	22	1	21	22	-1	19	16	3	22	19	3	14	17	-3
sw	3	304	v		24-04-96	k	529	94	lwoo	15	16	-1	16	20	-4	16	16	0	15	18	-3	16	18	-2	16	19	-3
sw	3	305	v		16-08-96	b	n88	lwoo	17	17	0	23	18	5	20	17	3	23	19	4	16	16	0	18	21	-3	
sw	3	306	m		3-05-97	k	526	88	lwoo	20	19	1	18	18	0	16	17	-1	19	18	1	23	16	7	11	15	-4
sw	3	307	m		14-11-96	b	522	88	lwoo	18	22	-4	23	20	3	21	22	-1	22	21	1	22	21	1	21	21	0
sw	3	308	m		25-01-97	b/k	520	85	lwoo	23	20	3	23	23	0	22	19	3	20	20	0	16	15	1	12	18	-6
sw	3	309	v		5-06-97	b/k	n88	lwoo	13	15	-2	23	21	2	15	18	-3	24	20	4	21	21	0	14	18	-4	
sw	3	310	v		27-07-96	b	513	90	lwoo	21	18	3	23	22	1	18	17	1	14	22	-8	18	19	-1	10	12	-2
sw	3	311	v		22-07-97	k/t	526	89	lwoo	22	16	6	23	21	2	18	18	0	24	23	1	22	23	-1	10	15	-5
sw	3	312	m		6-02-97	k	521	90	lwoo	17	15	2	17	16	1	19	22	-3	20	16	4	18	20	-2	21	17	4
sw	3	313	v		8-02-97	b/k	523	85	lwoo	23	23	0	22	20	2	23	20	3	21	18	3	20	19	1	22	21	1
sw	3	314	v		16-10-96	k	529	88	lwoo	19	20	-1	24	22	2	18	16	2	23	18	5	23	19	4	12	12	0
sw	3	315	v		6-06-97	t	527	83	lwoo	21	21	0	23	21	2	21	20	1	21	18	3	24	22	2	20	22	-2
sw	3	316	m		26-04-97	k/t	520	89	lwoo	24	20	4	23	19	4	20	20	0	18	18	0	22	20	2	10	10	0
sw	3	317	m		11-05-97	k/t	529	n87		20	23	-3	23	22	1	20	19	1	17	17	0	21	23	-2	18	17	1
									std.	3,15	2,89	2,78	2,83	1,84	2,47	2,37	2,31	2,01	3,24	2,03	3,24	3,14	3,07	2,36	4,32	3,57	2,91
									som	341	329	12	367	348	19	331	328	3	335	316	19	338	322	16	263	295	-32
									gem.	20,10	19,35	0,71	21,59	20,47	1,12	19,47	19,29	0,18	19,71	18,59	1,12	19,88	18,94	0,94	15,47	17,35	-1,88

Tabel 5.4. Somscores op de schalen van de SVL klas 4.

									Schalen SVL Somscores. Klas 4.																		
									PS			SA			RL			UV/SV						SW			
Loc		il. cod	geb.	advies				lwoo/pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio																				
sw	4	401	m	16-02-97	k/t	530	104	lwoo	20	20	0	21	16	5	24	22	2	20	11	9	21	14	7	16	15	1	
sw	4	402	m	1-11-96	b	522	87	lwoo	22	23	-1	23	22	1	23	23	0	21	24	-3	24	24	0	17	21	-4	
sw	4	403	v	4-12-96	k	522	91		19	24	-5	22	19	3	16	20	-4	23	20	3	21	16	5	10	14	-4	
sw	4	404	v	24-11-96	k	530	n92		22	24	-2	20	22	-2	22	24	-2	20	21	-1	21	22	-1	16	21	-5	
sw	4	405	v	13-09-96	b/k	522	97		23	22	1	24	22	2	23	23	0	23	20	3	22	19	3	16	20	-4	
sw	4	406	v	19-04-96	k	527	w60	lwoo	21	22	-1	17	24	-7	18	20	-2	22	20	2	14	14	0	19	17	2	
sw	4	407	v	10-08-97	k/t	529	w99	lwoo	24	20	4	20	18	2	23	17	6	11	11	0	14	10	4	19	22	-3	
sw	4	408	v	19-12-96	b/k	530	92	lwoo	22	23	-1	24	22	2	23	23	0	24	24	0	24	20	4	19	20	-1	
sw	4	409	m	17-09-96	k/t/l	512	98	lwoo	17	18	-1	22	19	3	19	18	1	15	14	1	17	14	3	11	14	-3	
sw	4	410	v	27-07-97	b/k	523	w78	lwoo	17	23	-6	21	22	-1	18	23	-5	22	23	-1	21	19	2	13	19	-6	
sw	4	411	m	3-03-96	g/t	517	n108	lwoo	18	20	-2	23	22	1	24	16	8	18	10	8	20	14	6	14	19	-5	
sw	4	412	m	14-06-96	b/k		n96	lwoo	16	21	-5	23	21	2	20	21	-1	21	21	0	20	22	-2	14	16	-2	
sw	4	413	m	14-10-96	k	525	102	lwoo	16	13	3	12	16	-4	19	17	2	23	18	5	21	16	5	16	12	4	
sw	4	414	m	7-08-96	k	523	93	lwoo	22	20	2	24	21	3	23	24	-1	17	15	2	19	12	7	13	17	-4	
sw	4	415	m	7-01-96	k/l	527	104	lwoo	21	22	-1	18	18	0	24	21	3	15	11	4	19	16	3	19	16	3	
								std.	2,65	2,80	2,85	3,26	2,43	3,09	2,66	2,70	3,44	3,74	5,07	3,34	2,97	4,04	2,81	2,92	3,02	3,15	
								som	300	315	-15	314	304	10	319	312	7	295	263	32	298	252	46	232	263	-31	
								gem.	20,00	21,00	-1,00	20,93	20,27	0,67	21,27	20,80	0,47	19,67	17,53	2,13	19,87	16,80	3,07	15,47	17,53	-2,07	

Tabel 5.5. Somscores op de schalen van de SVL klas 5.

Schalen SVL Somscores. Klas 5.																												
									PS			SA			RL			UV/SV						SW				
Loc		Il. cod		geb	adv			lwoo/		na	voor	verschil		na	voor	verschil		na	voor	verschil		na	voor	verschil		na	voor	verschil
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio	pro																				
sw	5	501	m	28-07-97	k/t	529	105	lwoo	22	24	-2		24	19	5	24	21	3	15	19	-4	24	19	5	11	11	0	
sw	5	502	m	27-03-96	b/k	531	102	lwoo	21	14	7		19	16	3	22	17	5	12	11	1	8	9	-1	16	11	5	
sw	5	503	m	24-05-97	k	524	84	lwoo	19	19	0		20	18	2	18	20	-2	20	17	3	22	19	3	8	12	-4	
sw	5	504	m	4-02-97	t	518	w93	lwoo	20	17	3		23	21	2	21	18	3	23	21	2	23	22	1	12	18	-6	
sw	5	505	v	24-06-97	k	529	w97		21	18	3		22	18	4	22	16	6	19	19	0	23	16	7	14	16	-2	
sw	5	507	v	24-05-96	t		n100	lwoo	19	18	1		23	16	7	24	17	7	21	17	4	19	17	2	22	17	5	
sw	5	508	m	26-02-97	k/l		n106	lwoo	20	15	5		24	20	4	24	16	8	23	22	1	24	21	3	22	14	8	
sw	5	509	m	5-09-97	k/t	531	94	lwoo	21	15	6		23	19	4	16	17	-1	17	17	0	18	21	-3	18	14	4	
sw	5	510	m	11-08-97	k	531	101		24	21	3		24	20	4	24	22	2	17	17	0	20	15	5	19	15	4	
sw	5	511	v	11-08-97	t	528	94	lwoo	22	20	2		23	18	5	24	17	7	22	16	6	21	19	2	19	15	4	
sw	5	512	m	14-01-97		530	105		17	16	1		22	16	6	21	15	6	10	12	-2	23	18	5	8	8	0	
sw	5	513	m	13-02-97	k/t	523	89	lwoo	18	20	-2		16	20	-4	22	16	6	18	18	0	22	21	1	14	17	-3	
sw	5	514	m	31-08-97	k	518	82	lwoo	23	22	1		21	20	1	24	22	2	19	19	0	16	14	2	16	14	2	
sw	5	515	v	20-12-96	t	529	101	lwoo	19	20	-1		24	19	5	18	17	1	21	22	-1	24	21	3	12	16	-4	
sw	5	516	m	21-09-96	t	517	104	lwoo	24	17	7		24	20	4	24	17	7	24	23	1	24	14	10	12	13	-1	
sw	5	517	v	18-03-97	k/g		w81	lwoo	21	18	3		24	18	6	17	17	0	21	17	4	22	15	7	18	20	-2	
								std.	2,02	2,73	2,89		2,27	1,59	2,58	2,83	2,20	3,17	3,95	3,30	2,46	4,15	3,54	3,21	4,42	3,01	4,05	
								som	331	294	37		356	298	58	345	285	60	302	287	15	333	281	52	241	231	10	
								gem.	20,69	18,38	2,31		22,25	18,63	3,63	21,56	17,81	3,75	18,88	17,94	0,94	20,81	17,56	3,25	15,06	14,44	0,63	

Tabel 5.6. Somscores op de schalen van de SVL klas 6.

Schalen SVL Somscores. Klas 6.																										
Loc	atie	Klas	ll. cod e	G	geb. datum	advies	bo	cito	nio	lwoor/pro	PS			SA RL			UV/SV						SW			
											na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na
nw	6	601	m	8-12-96	t	529	w86	lwoor	24	22	2	24	21	3	22	20	2	24	19	5	23	23	0	20	17	3
nw	6	602	v	20-10-96	k/t	528	90	lwoor	20	21	-1	24	21	3	21	18	3	15	20	-5	21	22	-1	16	21	-5
nw	6	603	v	10-07-96	t	528	98	lwoor	19	22	-3	22	24	-2	20	24	-4	24	22	2	23	24	-1	19	21	-2
nw	6	604	m	31-12-96	t	524	76	lwoor	21	22	-1	24	23	1	21	19	2	19	22	-3	24	23	1	10	16	-6
nw	6	605	m	16-02-97	t/h	530	90		19	16	3	24	17	7	24	18	6	15	15	0	22	17	5	18	18	0
nw	6	606	v	15-10-96	t	532	106	lwoor	23	24	-1	24	21	3	20	19	1	19	20	-1	21	17	4	16	16	0
nw	6	607	m	19-01-97	k/t	529	99		21	21	0	11	19	-8	21	19	2	12	17	-5	22	22	0	17	15	2
nw	6	608	v	14-06-97	t		w95		21	21	0	24	17	7	21	18	3	11	9	2	18	18	0	19	19	0
nw	6	609	v	4-05-97	t	529	85	lwoor	21	22	-1	22	20	2	21	20	1	22	22	0	23	24	-1	18	20	-2
nw	6	610	v	16-07-96	g/t	529	98		22	24	-2	23	20	3	24	21	3	24	18	6	20	19	1	24	21	3
nw	6	611	v	17-05-97	t	528	87	lwoor	23	22	1	24	18	6	22	18	4	15	12	3	19	20	-1	16	18	-2
nw	6	612	v	27-10-96	t	527	91		14	19	-5	24	18	6	16	16	0	8	10	-2	14	14	0	16	15	1
nw	6	613	v	19-08-97	t	533	100		22	19	3	24	18	6	24	23	1	22	15	7	24	17	7	21	22	-1
nw	6	614	m	24-12-96	t	531	101	lwoor	23	23	0	24	22	2	23	23	0	24	24	0	22	20	2	16	21	-5
nw	6	615	m	30-10-96	t	527	104		24	24	0	23	18	5	24	18	6	23	20	3	23	20	3	24	23	1
nw	6	616	v	3-09-97	g/t	530	102	lwoor	24	22	2	22	21	1	24	20	4	22	23	-1	20	17	3	19	18	1
nw	6	617	m	10-01-96	t	540	89		22	20	2	24	20	4	22	17	5	22	22	0	21	21	0	11	14	-3
nw	6	618	v	26-06-97	g/t	535	93		12	21	-9	23	23	0	23	17	6	22	19	3	22	19	3	15	18	-3
nw	6	619	m	25-11-96	k/t	529	102	lwoor	24	22	2	24	19	5	24	17	7	22	24	-2	24	24	0	19	17	2
nw	6	620	v	1-03-97	t	531	w83	lwoor	21	22	-1	24	17	7	24	19	5	22	21	1	24	17	7	12	15	-3
nw	6	621	v	23-09-96	t		80	lwoor	20	20	0	24	22	2	22	20	2	18	17	1	18	13	5	20	18	2
nw	6	622	v	6-08-96	t	532	104		24	23	1	20	24	-4	24	19	5	24	23	1	24	21	3	21	23	-2
nw	6	623	v	7-08-96	k/g	535	86		24	24	0	23	22	1	24	20	4	24	23	1	24	23	1	23	22	1
nw	6	624	v	1-09-97	t/h	529	101		23	20	3	24	24	0	24	22	2	22	22	0	24	21	3	18	19	-1
nw	6	625	v	17-11-96	t	534	99	lwoor	18	21	-3	24	24	0	22	20	2	21	19	2	19	18	1	17	15	2
nw	6	626	v	2-10-96	g/t	530	110		21	16	5	22	18	4	23	20	3	13	8	5	10	15	-5	15	15	0
								std.	2,98	2,11	2,85	2,63	2,39	3,55	1,89	1,98	2,39	4,70	4,65	3,01	3,35	3,14	2,72	3,54	2,77	2,51
								som	550	553	-3	595	531	64	580	505	75	509	486	23	549	509	40	460	477	-17
								gem.	21,20	21,27	0,07	22,89	20,42	2,46	22,31	19,42	2,88	19,58	18,69	0,89	21,12	19,58	1,54	17,69	18,35	-0,65

Tabel 5.7. Somscores op de schalen van de SVL klas 7.

Schalen SVL Somscores. Klas 7.																											
										PS			SA			RL			UV/SV						SW		
Loc		ll. cod	geb.	advies			lwoor/pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil		
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio																				
nw	7	701	v	2-10-95	tl	525	91	lwoor	20	19	1	14	17	-3	23	19	4	22	19	3	14	12	2	18	22	-4	
nw	7	702	m	23-05-97	g/t	525	w105	lwoor	24	18	6	23	18	5	21	18	3	18	15	3	21	22	-1	14	18	-4	
nw	7	703	m	24-12-95	t	529	93	lwoor	20	21	-1	21	19	2	22	18	4	17	21	-4	22	23	-1	16	14	2	
nw	7	704	m	8-09-95	k/g	529	89	lwoor	24	24	0	24	20	4	24	23	1	24	23	1	24	24	0	20	22	-2	
nw	7	705	v	25-12-96	t	526	83		18	18	0	23	20	3	20	22	-2	14	13	1	15	11	4	13	16	-3	
nw	7	706	v	19-05-96	g/t	522	91	lwoor	24	17	7	20	18	2	23	17	6	21	17	4	23	17	6	16	18	-2	
nw	7	707	v	12-07-97	t	525	83	lwoor	22	19	3	23	19	4	23	17	6	18	24	-6	20	19	1	20	19	1	
nw	7	708	m	30-04-97	th		87	lwoor	21	20	1	23	16	7	21	18	3	17	20	-3	18	16	2	15	17	-2	
nw	7	709	v	25-10-96	t	526	89	lwoor	24	17	7	22	19	3	22	18	4	12	22	-10	16	21	-5	18	19	-1	
nw	7	711	v	3-01-97	t	523	w89	lwoor	22	20	2	23	20	3	22	19	3	21	22	-1	18	18	0	19	17	2	
nw	7	712	m	10-01-97			112		21	21	0	24	19	5	22	18	4	23	22	1	24	22	2	8	15	-7	
nw	7	713	m	9-04-97	g/t	520	91	lwoor	21	23	-2	23	24	-1	22	22	0	19	15	4	22	20	2	13	13	0	
nw	7	714	m	9-08-96	t	529	100	lwoor	21	20	1	24	21	3	19	20	-1	21	23	-2	24	22	2	15	13	2	
nw	7	715	m	6-04-96	t	527	98	lwoor	20	21	-1	24	17	7	18	17	1	21	22	-1	23	23	0	15	19	-4	
nw	7	716	v	20-06-97	t	524	99	lwoor	24	20	4	22	17	5	24	17	7	22	17	5	19	15	4	22	19	3	
								std.	1,91	2,00	2,92	2,54	1,98	2,66	1,71	2,00	2,61	3,35	3,46	4,17	3,38	4,07	2,60	3,52	2,82	2,89	
								som	326	298	28	333	284	49	326	283	43	290	295	-5	303	285	18	242	261	-19	
								gem.	21,73	19,87	1,87	22,20	18,93	3,27	21,73	18,87	2,87	19,33	19,67	-0,33	20,20	19,00	1,20	16,13	17,44	-1,27	

Tabel 5.8. Overzichtstabel gemiddelden somscores op de schalen van de SVL.

Schalen SVL gemiddelden somscores klassen. Overzichtstabel.																					
				PS			SA RL						UV			SV			SW		
			klas	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw			klas 1	21,81	19,81	2,00	21,44	19,25	2,19	20,38	18,19	2,19	18,38	16,69	1,69	19,69	18,50	1,19	14,13	16,06	-1,94
sw			klas 2	21,20	20,00	1,21	21,36	19,29	2,07	21,57	18,21	3,36	18,57	17,71	0,86	20,43	18,00	2,43	14,86	17,00	-2,14
sw			klas 3	20,10	19,35	0,71	21,59	20,47	1,12	19,47	19,29	0,18	19,71	18,59	1,12	19,88	18,94	0,94	15,47	17,35	-1,88
sw			klas 4	20,00	21,00	-1,00	20,93	20,27	0,67	21,27	20,80	0,47	19,67	17,53	2,13	19,87	16,80	3,07	15,47	17,53	-2,07
sw			klas 5	20,69	18,38	2,31	22,56	18,63	3,63	21,56	17,81	3,75	18,88	17,94	0,94	20,81	17,56	3,25	15,06	14,44	0,63
nw			klas 6	21,20	21,27	-0,07	22,89	20,42	2,46	22,31	19,42	2,88	19,58	18,69	0,89	21,12	19,58	1,54	17,69	18,35	-0,65
nw			klas 7	21,73	19,87	1,87	22,20	18,93	3,27	21,73	18,87	2,87	19,33	19,67	-0,33	20,20	19,00	1,20	16,13	17,44	-1,27

Tabel 5.9. Overzichtstabel standaarddeviaties somscores op de schalen van de SVL.

Schalen SVL standaarddeviaties somscores klassen. Overzichtstabel																					
				PS			SA			RL			UV			SV			SW		
			klas	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw			klas 1	2,29	2,93	2,37	3,79	2,11	4,48	3,03	2,54	4,04	3,95	4,38	3,38	3,11	3,97	2,51	2,78	2,74	2,93
sw			klas 2	1,85	2,86	3,47	1,91	1,82	2,50	1,87	1,93	2,50	4,70	3,81	2,88	4,27	4,88	4,47	3,42	3,98	3,33
sw			klas 3	3,15	2,89	2,78	2,83	1,84	2,47	2,38	2,31	2,01	3,24	2,03	3,24	3,14	3,07	2,36	4,32	3,57	2,91
sw			klas 4	2,65	2,80	2,85	3,26	2,43	3,09	2,66	2,70	3,44	3,74	5,07	3,34	2,97	4,04	2,82	2,92	3,02	3,15
sw			klas 5	2,02	2,73	2,89	2,27	1,59	2,58	2,83	2,20	3,75	3,95	3,30	2,46	4,15	3,54	3,21	4,42	3,01	4,05
nw			klas 6	2,98	2,11	2,85	2,63	2,39	3,55	1,89	1,98	2,39	4,70	4,65	3,01	3,35	3,14	2,72	3,54	2,77	2,51
nw			klas 7	1,91	2,00	2,92	2,54	1,98	2,66	1,71	2,00	2,62	3,35	3,46	4,17	3,39	4,07	2,60	3,52	2,82	2,89

Stanines op de schalen van de SVL per klas

Tabel 6.1. Stanines op de schalen van de SVL klas 1.

										Schalen SVL Stanines, Klas 1.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc	ll.	geb.	adv.							na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
atie	Klas	cod	G	datum	bo	cito	nio	lwoor	pro																		
sw	1	101	v	31-03-97	b/k	522	83	lwoor		6	2	4	6	3	3	5	4	1	7	6	1	6	6	0	3	5	-2
sw	1	102	m	1-02-97	b		n76	lwoor		8	6	2	5	6	-1	5	6	-1	7	3	4	6	6	-2	7	6	1
sw	1	103	v	25-04-96	b	508	s81	pro		5	3	2	7	4	3	5	5	0	5	3	2	6	4	2	6	7	-1
sw	1	104	m	9-01-97	b	516	79	lwoor		7	6	1	4	3	1	4	7	-3	3	3	0	5	5	0	5	4	1
sw	1	105	m	16-02-96	b		n99	lwoor		5	5	0	4	4	0	7	6	1	3	4	-1	3	3	0	3	7	-4
sw	1	106	m	28-10-96	b	516	82	lwoor		7	3	4	8	3	5	8	3	5	7	6	1	7	7	0	7	7	0
sw	1	107	m	6-09-96	b	524	83	lwoor		6	4	2	5	3	2	5	2	3	7	5	2	6	7	-1	5	5	0
sw	1	108	v	9-05-96	b		nw80	lwoor		5	5	0	7	5	2	5	3	2	8	7	1	7	5	2	8	6	2
sw	1	109	m	10-09-96	b		n83	lwoor		8	6	2	8	4	2	8	5	3	8	8	0	8	8	0	6	9	-3
sw	1	110	v	22-03-97	b/k	520	87	lwoor		5	5	0	7	4	3	3	6	-3	3	2	1	5	2	3	5	7	-2
sw	1	111	v	9-11-96	k/t	523	83	lwoor		5	2	3	4	3	1	5	3	2	5	1	4	2	1	1	6	5	1
sw	1	112	v	27-04-96	b		n80	lwoor		2	2	0	1	4	-3	2	2	0	5	3	2	4	3	1	5	6	-1
sw	1	113	v	3-06-96	b	525	87	lwoor		5	4	1	4	3	1	5	3	2	7	8	-1	7	5	2	6	6	0
sw	1	114	m	24-02-96	k		n82	lwoor		6	2	4	8	2	6	8	4	4	6	6	0	6	5	1	4	5	-1
sw	1	115	m	29-07-96	k	515	77	lwoor		6	4	2	8	2	6	8	4	4	3	3	0	4	7	-3	1	2	-1
sw	1	116	m	8-08-96	b		n84	lwoor		7	4	3	5	5	0	6	4	2	5	3	-1	4	4	0	2	4	-2
							std.			1,47	1,48	1,45	2,02	1,09	2,49	1,82	1,52	2,33	1,82	2,16	1,57	1,63	2,10	1,54	1,91	1,62	1

Tabel 6.2. Stanines op de schalen van de SVL klas 2.

										Schalen SVL Stanines, Klas 2.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc atie	il. Klas	cod e	G	geb. datum	adv es bo	ci to	ni o	lw oo	pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw	2	202	v	9-12-96	b i	515	88	lw	oo	5	4	1	6	4	2	5	3	2	6	6	0	7	9	-2	5	4	1
sw	2	203	m	21-03-96	b/k i	520	85	lw	oo	4	5	-1	4	4	0	8	4	4	7	7	0	7	9	-2	9	9	0
sw	2	204	m	6-01-97	k		87	lw	oo	3	6	-3	4	4	0	6	5	1	3	5	-2	5	5	0	6	6	0
sw	2	205	v	7-11-96	b i		n79	lw	oo	6	5	1	5	4	1	6	5	0	6	4	2	7	6	1	8	9	-1
sw	2	206	m	18-11-96	b i	509	84	lw	oo	5	4	1	7	4	3	6	5	1	7	6	1	7	2	5	5	6	-1
sw	2	207	m	23-12-96	i		n74	lw	oo	4	4	0	5	3	2	5	3	2	2	3	-1	4	1	3	2	3	-1
sw	2	208	V	8-08-96	K		74	lw	oo	5	2	3	7	3	4	6	4	2	7	6	1	1	3	-2	4	7	-3
sw	2	209	m	15-12-95	b	515	w90	lw	oo	7	4	3	4	5	-1	8	4	4	9	8	1	6	8	-2	9	9	0
sw	2	210	v	12-04-96	b/k i	522	86	lw	oo	4	4	0	4	4	0	6	4	2	2	1	1	7	3	4	5	7	-2
sw	2	211	v	30-11-96	b		85	lw	oo	4	4	0	3	3	0	5	4	1	5	3	2	4	2	2	5	8	-3
sw	2	212	v	7-03-97	b/k i	519	87	lw	oo	7	3	4	5	3	2	7	3	4	7	7	0	7	7	0	7	6	1
sw	2	213	m	16-07-96	k ?	520	87	lw	oo	4	1	3	7	3	4	8	4	4	3	4	-1	8	5	3	5	1	4
sw	2	215	v	22-08-96	b i	516	85	lw	oo	7	5	2	5	5	0	5	6	-1	9	6	3	6	5	1	4	7	-3
								std.		1,33	1,38	1,88	1,37	0,77	1,60	1,27	1,14	1,57	2,37	1,90	1,39	1,92	2,60	2,42	2,10	2,33	2,01
								som		71	57	14	73	54	19	85	57	28	80	71	9	84	70	14	77	88	-11
								gem.		5,07	4,07	1,00	5,21	3,86	1,36	6,07	4,07	2,00	5,71	5,07	0,64	6,00	5,00	1,00	5,50	6,29	-0,79

Tabel 6.3. Stanines op de schalen van de SVL klas 3.

									Schalen SVL Stanines, Klas 3.																		
									PS			SA			RL			UV			SV			SW			
Loc	Klas	il. cod	G	geb.	advi es	cito	nio	pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	
atie	sw	3	301	v	19-07-96	b/k	524	89	lwoo	5	6	-1	3	4	-1	7	6	1	4	4	0	2	2	0	5	9	-4
	sw	3	302	m	9-08-95	k	515	77	lwoo	7	3	4	8	5	3	5	7	-2	7	5	2	6	5	1	9	7	2
	sw	3	303	m	9-06-96	k	521	90	lwoo	7	6	1	7	5	1	6	6	0	6	4	2	6	5	1	5	6	-1
	sw	3	304	v	24-04-96	k l	529	94	lwoo	2	2	0	3	4	-1	3	3	0	4	5	-1	4	5	-1	7	7	0
	sw	3	305	v	16-08-96	b l		n88	lwoo	3	3	0	6	3	3	5	3	2	8	6	2	4	4	0	8	9	-1
	sw	3	306	m	3-05-97	k	526	88	lwoo	4	3	1	4	3	1	3	4	-1	6	5	1	7	3	4	3	5	-2
	sw	3	307	m	14-11-96	b	522	88	lwoo	3	5	-2	7	4	3	6	6	0	7	7	0	6	6	0	9	9	0
	sw	3	308	m	25-01-97	b/k	520	85	lwoo	7	4	3	7	6	2	6	5	1	6	6	0	3	2	1	3	7	-4
	sw	3	309	v	5-06-97	b/k		n88	lwoo	2	2	0	6	4	2	3	4	-1	9	6	3	6	0	5	7	-2	
	sw	3	310	v	27-07-96	b l	513	90	lwoo	5	3	2	6	5	1	4	3	1	4	7	-3	5	5	0	2	4	-2
	sw	3	311	v	22-07-97	k(t)	526 ²	89	lwoo	5	2	3	6	4	2	4	4	0	9	8	1	7	8	-1	2	5	-3
	sw	3	312	m	6-02-97	k l	521	90	lwoo	3	1	2	3	2	1	5	6	-1	6	4	2	4	5	-1	9	6	3
	sw	3	313	v	8-02-97	b/k	523	85	lwoo	6	6	0	5	4	1	7	5	2	7	5	2	6	5	1	9	9	0
	sw	3	314	v	16-10-96	k	529	88	lwoo	4	4	0	7	5	2	4	3	1	8	5	3	7	5	2	4	4	0
	sw	3	315	v	6-06-97	t	527	83	lwoo	5	4	1	6	4	2	5	5	0	7	5	2	8	7	1	9	9	0
	sw	3	316	m	26-04-97	k/t	520	89	lwoo	8	4	4	7	4	3	5	5	0	5	5	0	6	5	1	2	1	1
	sw	3	317	m	11-05-97	k/t	529	n87		4	6	-2	7	5	2	5	5	0	5	5	0	6	8	-2	7	6	1
									std.	1,83	1,60	1,85	1,60	0,95	1,23	1,27	1,26	1,07	1,62	1,12	1,56	1,59	1,71	1,37	2,77	2,24	1,96
									som	80	64	16	98	71	27	83	80	3	108	92	16	93	86	7	98	110	-12
									gem.	4,71	3,76	0,94	5,76	4,18	1,59	4,88	4,71	0,18	6,35	5,41	0,94	5,47	5,06	0,41	5,76	6,47	-0,71

Tabel 6.4. Stanines op de schalen van de SVL klas 4.

Schalen SVL Stanines. Klas 4.																										
									PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc		ll.		geb.	advi			hwoor/																		
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio	pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw	4	401	m	16-02-97	k/t	530	104	lwoo	4	9	-5	5	2	3	8	6	2	6	2	4	6	2	4	6	5	1
sw	4	402	m	1-11-96	b	522	87	lwoo	6	6	0	7	5	2	7	7	0	7	9	-2	8	9	-1	7	9	-2
sw	4	403	v	4-12-96	k	522	91		4	7	-3	5	3	2	3	5	-2	8	6	2	6	4	2	2	5	-3
sw	4	404	v	24-11-96	k l	530	n92		5	7	-2	4	5	-1	6	8	-2	6	7	-1	6	7	-1	7	9	-2
sw	4	405	v	13-09-96	b/k	522	97		6	5	1	7	5	2	7	7	0	8	6	2	7	5	2	7	8	-1
sw	4	406	v	19-04-96	k	527	w80	lwoo	5	5	0	3	6	-3	4	5	-1	7	6	1	3	3	0	8	7	1
sw	4	407	v	10-08-97	k/t	529	w99	lwoo	7	4	3	4	3	1	7	3	4	2	2	0	3	1	2	8	9	-1
sw	4	408	v	19-12-96	b/k	530	92	lwoo	5	6	-1	7	5	2	7	7	0	9	0	8	6	2	8	8	0	0
sw	4	409	m	17-09-96	k/t l	512	98	lwoo	3	3	0	6	4	2	5	4	1	4	3	1	3	2	1	3	5	-2
sw	4	410	v	27-07-97	b/k	523	w78	lwoo	3	6	-3	4	5	-1	4	7	-3	7	8	-1	6	5	1	5	7	-2
sw	4	411	m	3-03-96	g/t	517	n108	lwoo	3	4	-1	7	5	2	8	3	5	5	1	4	5	2	3	5	7	-2
sw	4	412	m	14-06-96	b/k		n96	lwoo	2	4	-2	7	5	2	5	6	-1	7	7	0	5	7	-2	5	6	-1
sw	4	413	m	14-10-96	k	525	102	lwoo	2	1	1	1	2	-1	5	4	1	8	5	3	6	3	3	6	3	3
sw	4	414	m	7-08-96	k	523	93	lwoo	6	4	2	8	5	3	7	8	-1	5	4	1	5	1	4	4	6	-2
sw	4	415	m	7-01-96	k l	527	104	lwoo	5	5	0	4	3	1	8	6	2	4	2	2	5	3	2	8	6	2
								std.	1,55	1,91	2,09	1,94	1,26	1,75	1,62	1,67	2,23	1,90	2,67	1,79	1,60	2,42	1,81	1,91	1,76	1,75
								som	66	76	-10	79	63	16	91	86	5	93	77	16	82	60	22	89	100	-11
								gem	4,40	5,07	-0,70	5,27	4,20	1,07	6,07	5,73	0,33	6,20	5,13	1,07	5,47	4,00	1,47	5,93	6,67	-0,73

Tabel 6.5. Stanines op de schalen van de SVL klas 5.

										Schalen SVL Stanines. Klas 5.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc		Il.	geb.	adv																							
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio	pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	
sw	5	501	m	28-07-97	k/t	529	105	lwoo	6	7	-1	8	4	4	8	6	2	4	6	-2	8	5	3	3	2	1	
sw	5	502	m	27-03-96	b/k	531	102	lwoo	5	1	4	4	2	2	6	4	2	2	2	0	1	1	0	6	2	4	
sw	5	503	m	24-05-97	k	524	84	lwoo	4	3	1	5	3	2	4	5	-1	6	5	1	6	5	1	1	3	-2	
sw	5	504	m	4-02-97	t	518	w93	lwoo	4	2	2	7	5	2	6	4	2	8	7	1	7	7	0	3	7	-4	
sw	5	505	v	24-06-97	k	529	w97		5	3	2	5	3	2	6	3	3	6	6	0	7	4	3	5	6	-1	
sw	5	507	v	24-05-96	t		n100	lwoo	4	3	1	6	3	3	8	3	5	7	5	2	5	4	1	9	7	2	
sw	5	508	m	26-02-97	k l		n106	lwoo	4	1	3	8	4	4	8	3	5	8	7	1	8	6	2	9	5	4	
sw	5	509	m	5-09-97	k/t	531	94	lwoo	5	1	4	7	4	3	3	4	-1	5	5	0	4	6	-2	7	5	2	
sw	5	510	m	11-08-97	k	531	101		8	4	4	8	4	4	8	6	2	5	5	0	5	2	3	8	5	3	
sw	5	511	v	11-08-97	t	528	94	lwoo	5	4	1	6	3	3	8	3	5	7	4	3	6	5	1	8	5	3	
sw	5	512	m	14-01-97		530	105		3	2	1	6	2	4	6	2	4	2	2	0	7	4	3	1	1	0	
sw	5	513	m	13-02-97	k/t	523	89	lwoo	3	4	-1	3	4	-1	6	3	3	5	5	0	6	6	0	5	6	-1	
sw	5	514	m	31-08-97	k	518	82	lwoo	7	5	2	5	4	1	8	6	2	6	6	0	3	2	1	6	5	1	
sw	5	515	v	20-12-96	t	529	101	lwoo	4	4	0	7	3	4	4	3	1	7	7	0	8	6	2	4	6	-2	
sw	5	516	m	21-09-96	t	517	104	lwoo	8	2	6	8	4	4	8	4	9	8	1	8	2	6	3	4	-1		
sw	5	517	v	18-03-97	k/g		w81	lwoo	5	3	2	7	3	4	3	3	0	7	5	2	7	3	4	8	8	0	
								std.	1,55	1,61	1,91	1,53	0,81	1,42	1,88	1,26	1,96	2,00	1,66	1,15	2,00	1,81	1,91	2,68	1,97	2,34	
								som	80	49	31	100	55	45	100	62	38	94	85	9	96	68	28	86	77	9	
								gem.	5,00	3,06	1,94	6,25	3,44	2,81	6,25	3,88	2,37	5,88	5,31	0,56	6,00	4,25	1,75	5,38	4,81	0,56	

Tabel 6.6. Stanines op de schalen van de SVL klas 6.

										Schalen SVL Stanines. Klas 6.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc		il.		geb.	adv					lwoo/																	
atie	Klas	e	G	datum	bo	cito	nio	pro	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	
nw	6	601	m	8-12-96	t	529	w86	lwoo	8	5	3	8	5	3	5	5	1	9	6	3	7	8	-1	9	6	3	
nw	6	602	v	20-10-96	k/t	528	90	lwoo	4	5	-1	7	4	3	6	4	1	4	6	-2	6	7	-1	6	9	-3	
nw	6	603	v	10-07-96	t	528	98	lwoo	4	5	-1	5	6	-1	5	8	-3	9	7	2	7	9	-2	8	9	-1	
nw	6	604	m	31-12-96	t	524	76	lwoo	5	5	0	8	6	2	6	5	1	6	7	-1	8	8	0	2	6	-4	
nw	6	605	m	16-02-97	t/h	530	90		4	2	2	8	3	5	8	4	4	4	4	0	6	3	3	7	7	0	
nw	6	606	v	15-10-96	t	532	106	lwoo	6	7	-1	7	4	3	5	5	0	6	6	0	6	4	2	7	6	1	
nw	6	607	m	19-01-97	k/t	529	99		5	4	1	1	4	-3	6	5	1	2	5	-3	6	7	-1	7	5	2	
nw	6	609	v	4-05-97	t	529	85	lwoo	5	5	0	5	4	1	5	5	0	7	7	0	7	9	-2	8	8	0	
nw	6	610	v	16-07-96	g/t	529	98		5	7	-2	6	4	2	8	6	2	9	5	4	6	5	1	9	9	0	
nw	6	611	v	17-05-97	t	528	87	lwoo	6	5	1	7	3	4	6	4	2	4	2	2	5	6	-1	7	7	0	
nw	6	612	v	27-10-96	t	527	91		2	3	-1	7	3	4	3	3	0	1	1	0	3	3	0	7	5	2	
nw	6	613	v	19-08-97	t	533	100		6	3	3	7	3	4	8	7	1	7	4	3	8	4	4	9	9	0	
nw	6	614	m	24-12-96	t	531	101	lwoo	7	6	1	8	5	3	7	7	0	9	9	0	6	5	1	6	9	-3	
nw	6	615	m	30-10-96	t	527	104		8	7	1	7	3	4	8	4	4	8	6	2	7	5	2	9	9	0	
nw	6	616	v	3-09-97	g/t	530	102	lwoo	7	5	2	5	5	0	8	5	3	7	8	-1	6	4	2	8	7	1	
nw	6	617	m	10-01-96	t	540	89		6	4	2	8	4	4	6	4	2	7	7	0	6	6	0	3	5	-2	
nw	6	618	v	26-06-97	g/t	535	93		2	4	-2	6	5	1	7	3	4	7	6	1	7	5	2	6	7	-1	
nw	6	619	m	25-11-96	k/t	529	102	lwoo	8	5	3	8	4	4	8	4	4	7	9	-2	8	9	-1	8	6	2	
nw	6	620	v	1-03-97	t	531	w83	lwoo	5	5	0	7	3	4	8	5	3	7	7	0	8	4	4	4	5	-1	
nw	6	621	v	23-09-96	t		80	lwoo	4	4	0	7	5	2	6	5	1	5	5	0	5	3	2	9	7	2	
nw	6	622	v	6-08-96	t	532	104		7	6	1	4	6	-2	8	5	3	9	8	1	8	6	2	9	9	0	
nw	6	623	v	7-08-96	k/g	535	86		7	7	0	6	5	1	8	5	3	9	8	1	8	8	0	9	9	0	
nw	6	624	v	1-09-97	t/h	529	101		6	4	2	7	6	1	8	6	2	7	7	0	8	6	2	8	7	1	
nw	6	625	v	17-11-96	t	534	99	lwoo	4	4	0	7	6	1	6	5	1	7	6	1	5	5	0	7	5	2	
nw	6	626	v	2-10-96	g/t	530	110		5	2	3	5	3	2	7	5	2	3	1	2	1	3	-2	6	5	1	
						std.			1,66	1,42	1,55	1,61	1,11	2,04	1,38	1,17	1,65	2,29	2,17	1,66	1,68	1,99	1,80	1,90	1,59	1,75	
						som			141	119	18	168	109	56	171	124	43	162	147	14	163	142	16	186	176	3	
						gem.			5,42	4,76	0,69	6,46	4,36	2,15	6,58	4,96	1,65	6,23	5,88	0,54	6,27	5,68	0,62	7,15	7,04	0,12	

Tabel 6.7. Stanines op de schalen van de SVL klas 7.

										Schalen SVL Stanines. Klas 7.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Loc		ll.		geb.	advi			lwoo/		na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
atie	Klas	cod	G	datum	bo	cito	nio	pro		na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
nw	7	701	v	2-10-95	t	525	91	lwoo		4	3	1	2	3	-1	7	5	2	7	6	1	3	2	1	8	9	-1
nw	7	702	m	23-05-97	g/t	525	w105	lwoo		8	3	5	7	3	4	5	4	1	5	4	1	6	7	-1	5	7	-2
nw	7	703	m	24-12-95	t	529	93	lwoo		4	4	0	5	4	1	6	4	2	5	7	-2	6	8	-2	6	5	1
nw	7	704	m	8-09-95	k/g	529	89	lwoo		8	7	1	7	4	3	8	7	1	9	8	1	8	9	-1	9	9	0
nw	7	705	v	25-12-96	t	526	83			4	3	1	7	4	3	5	6	-1	4	3	1	4	2	2	4	6	-2
nw	7	706	v	19-05-96	g/t	522	91	lwoo		7	3	4	4	3	1	7	3	4	7	5	2	7	4	3	7	7	0
nw	7	707	v	12-07-97	t	525	83	lwoo		5	3	2	6	3	3	7	3	4	5	9	-4	6	5	1	9	7	2
nw	7	708	m	30-04-97	u/h		87	lwoo		5	4	1	7	2	5	6	4	2	5	6	-1	4	3	1	5	6	-1
nw	7	709	v	25-10-96	t	526	89	lwoo		7	3	4	5	3	2	6	4	2	3	7	-4	4	6	-2	8	7	1
nw	7	711	v	3-01-97	t	523	w89	lwoo		5	4	1	6	4	2	6	4	2	7	7	0	5	5	0	8	6	2
nw	7	712	m	10-01-97	t		112			5	4	1	8	4	4	6	4	2	8	7	1	8	7	1	1	5	-4
nw	7	713	m	9-04-97	g/t	520	91	lwoo		5	6	-1	7	7	0	6	6	0	6	4	2	6	5	1	4	4	0
nw	7	714	m	9-08-96	t	529	100	lwoo		5	4	1	8	5	3	5	5	0	7	8	-1	8	7	1	5	4	1
nw	7	715	m	6-04-96	t	527	98	lwoo		4	4	0	8	3	5	4	4	0	7	7	0	7	8	-1	5	7	-2
nw	7	716	v	20-06-97	t	524	99	lwoo		7	4	3	5	5	3	2	8	3	5	7	5	2	5	3	2	9	7
						std.			1,46	1,16	1,68	1,68	1,18	1,73	1,13	1,18	1,67	1,60	1,70	1,98	1,61	2,26	1,50	2,34	1,50	-0,20	-3
						som			83	59	24	92	55	37	92	66	26	92	93	-1	87	81	6	93	96	-3	-3
						gem.			5,53	3,93	1,60	6,13	3,67	2,47	6,13	4,40	1,73	6,13	6,20	-0,07	5,80	5,40	0,40	6,20	6,40	-0,20	-20

Tabel 6.8. Overzichtstabel gemiddelden stanines op de schalen van de SVL.

				Schalen SVL.. Gemiddelden Stanines. Klassen. Totaaloverzicht.																				
Locatie				advies bo		klas	PS			SA			RL			UV			SV			SW		
							na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw						klas 1	5,81	3,94	1,88	5,69	3,63	2,06	5,56	4,19	1,38	5,56	4,63	0,94	5,38	5,00	0,38	4,94	5,69	-0,75
sw						klas 2	5,07	4,07	1,00	5,21	3,86	1,36	6,07	4,07	2,00	5,71	5,07	0,64	6,00	5,00	1,00	5,50	6,29	-0,79
sw						klas 3	4,71	3,76	0,94	5,76	4,18	1,59	4,88	4,71	0,18	6,35	5,41	0,94	5,47	5,06	0,41	5,76	6,47	-0,71
sw						klas 4	4,40	5,07	-0,70	5,27	4,20	1,07	6,07	5,73	0,33	6,20	5,13	1,07	5,47	4,00	1,47	5,93	6,67	-0,73
sw						klas 5	5,00	3,06	1,94	6,25	3,44	2,81	6,25	3,88	2,37	5,88	5,31	0,56	6,00	4,25	1,75	5,38	4,81	0,56
nw						klas 6	5,42	4,76	0,69	6,46	4,31	2,15	6,58	4,92	1,65	6,23	5,69	0,54	6,27	5,65	0,62	7,15	7,04	0,12
nw						klas 7	5,53	3,93	1,60	6,13	3,67	2,47	6,13	4,40	1,73	6,13	6,20	-0,07	5,80	5,40	0,40	6,20	6,40	-0,20

Tabel 6.9. Overzichtstabel standaarddeviaties stanines op de schalen van de SVL.

										Schalen SVL. Standaarddeviaties Stanines. Klassen. Totaaloverzicht.																	
										PS			SA			RL			UV			SV			SW		
Locatie					advies					na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil	na	voor	verschil
sw										1,47	1,48	1,45	2,02	1,09	2,49	1,82	1,52	2,33	1,82	2,16	1,57	1,63	2,10	1,54	1,91	1,62	1,61
sw										1,33	1,38	1,88	1,37	1,77	1,60	1,27	1,14	1,57	2,37	1,90	1,39	1,92	2,60	2,42	2,10	2,33	2,01
sw										1,83	1,60	1,85	1,60	0,95	1,23	1,27	1,26	1,07	1,62	1,12	1,56	1,59	1,71	1,37	2,70	2,24	1,95
sw										1,55	1,91	2,09	1,94	1,26	1,75	1,62	1,67	2,23	1,90	2,67	1,80	1,60	2,42	1,81	1,91	1,76	1,75
sw										1,55	1,61	1,91	1,53	0,81	1,42	1,88	1,26	1,95	2,00	1,66	1,15	2,00	1,81	1,91	2,68	1,97	2,34
nw										1,63	1,40	1,52	1,58	1,12	2,03	1,39	1,16	1,62	2,41	2,33	1,63	1,66	1,95	1,77	1,87	1,56	1,73
nw										1,46	1,16	1,68	1,69	1,18	1,73	1,13	1,18	1,67	1,60	1,70	1,98	1,61	2,26	1,50	2,34	1,50	-0,20

Bijlage VII.

Resultaten van de vragenlijst ondersteuning

Tabel 7.1. Gegevens van de vragenlijst over de ondersteuning van de mentoren.

Stelling:	Zelden, Waarde 1.	Soms , Waarde 2.	Vaak, Waarde 3.	Vrijwel altijd, Waarde 4.	Totaal waarde. Min. 4, max.20
1. Bij de ondersteuning heeft de nadruk gelegen op wat goed gaat.			2	3	18
2. Feedback is gegeven op wat de mentor doet.	1	2	1	1	12
3. Nadruk van de ondersteuning ligt op de uitvoering.		1	3	1	15
4. De inbreng ondersteuner sluit aan.				5	20
5. Tijdens de besprekingen is er ruimte voor de mentor voor eigen inbreng.				5	20
6. Mentor heeft geleerd van de ondersteuner.		1	3	1	15
7. De mentor heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.			4	1	13
8. De ondersteuner heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.			3	2	17
9. De voorbespreking van het programma voldeed.				5	20
10. Het programma op papier maakte het mogelijk het goed uit te voeren.		1	3	1	15
11. In de nabespreking kon de mentor zijn opmerkingen kwijt aan de ondersteuner.			1	4	19
12. Er vindt evaluatie plaats, die leidt tot aanpassing van het programma.	1	1	1	1	10**
13. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was prettig.				5	20
14. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was nuttig.			2	3	18
15. De mentor heeft ruimte gekregen voor flexibel omgaan met het programma.		1		4	185
16. Het doel van de ondersteuning is voor de mentor duidelijk.				5	20
17. De mentor is tevreden over de ondersteuning.				5	20
18. Ondersteuning heeft tijdens het programma voordelen.				5	20
19. Deze vorm van ondersteuning is volgend jaar wenselijk.	Ja 4**		nee		

20. Opmerkingen.	- Heel positief. Flexibel mee om te gaan. Ruimte voor bijstelling. Ondersteuner heeft tijd genomen. - Keuzemogelijkheden per les. Duidelijke doelomschrijving per les voor mentor. Kennismakingsspelletjes laat. Wat is al gedaan? Doorlopen van het programma was te belangrijk.
------------------	--

* Hopen van wel. ** Alleen voor sova-training. Vier antwoorden i.p.v. vijf.

Tabel 7.2. Gegevens van de vragenlijst over de ondersteuning van de ondersteuners.

Stelling:	Zelden, Waarde 1.	Soms , Waarde 2.	Vaak, Waarde 3.	Vrijwel altijd, Waarde 4.	Totaal waarde. Min. 4, max.20
1. Bij de ondersteuning heeft de nadruk gelegen op wat goed gaat.			5		15
2. 14Feedback is gegeven op wat de mentor doet.		1	4		14
3. Nadruk van de ondersteuning ligt op de uitvoering.			2	3	15
4. De inbreng ondersteuner sluit aan.			5		15
5. Tijdens de besprekingen is er ruimte voor de mentor voor eigen inbreng.				5	20
6. Mentor heeft geleerd van de ondersteuner.		4	1		11
7. De mentor heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.	1	1	2	1	13
8. De ondersteuner heeft de programma's voor de bijeenkomsten voorbereid.				5	20
9. De voorbespreking van het programma voldeed.		3	2		12
10. Het programma op papier maakte het mogelijk het goed uit te voeren.		1	4		14
11. In de nabespreking kon de mentor zijn opmerkingen kwijt aan de ondersteuner.			1	4	17
12. Er vindt evaluatie plaats, die leidt tot aanpassing van het programma.			5		15
13. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was prettig.			1	4	19
14. De samenwerking tussen de mentor en de ondersteuner was nuttig.			5		15
15. De mentor heeft ruimte gekregen voor flexibel omgaan met het programma.			1	4	19
16. Het doel van de ondersteuning is voor de mentor duidelijk.		1	2	2	16
17. De mentor is tevreden over de ondersteuning.		2	2	1	14
18. Ondersteuning heeft tijdens het programma voordelen.			1	4	19
19. Deze vorm van ondersteuning is volgend jaar wenselijk.	Ja 5		Nee		
20. Opmerkingen.					

* Hopen van wel. ** Alleen voor sova-training. Vier antwoorden i.p.v. vijf.

Bijlage VIII.

Resultaten van de vragenlijst over kwaliteit en effectiviteit van de programma's

Tabel 8.1. Gegevens van de vragenlijst over de kwaliteit en effectiviteit van de programma's van de mentoren.

Vraag:	Antwoorden: Waarde antwoord:	Zelden, waarde 1.	Soms, waarde 2.	Vaak, waarde 3.	Vrijwel altijd, waarde 4	Totaal waarde
1. De activiteiten uit de programma's nodigen de leerlingen uit tot bezig zijn met sociale vaardigheden.	Kennismakings middag.		1	4		14
	Introductie.			2	3	18
	Mentorlessen.			3	2	17
2. De thema's passen binnen:	Kennismakings middag		1	1	3	17
	Introductie			1	4	17
	Mentorlessen				5	20
3. De doelen van de programma's zijn passend..	Kennismakings middag		1	1	3	17
	Introductie			1	4	19
	Mentorlessen			1	4	19
4. De lesdoelen worden behaald..	Kennismakings middag	1	1	2	1	13
	Introductie			4	1	16
	Mentorlessen		1	2	2	12
5. Het programma sluit aan bij de verwachtingen.	Kennismakings middag	1		4		13
	Introductie			2	3	18
	Mentorlessen		1		4	18
6. De thema's, lesdoelen zijn gebruikt tijdens andere lessen.		1		4		13
7. Er is effect zichtbaar van de aangeboden programma's tijdens de andere lessen.		1	3	1		10
8. De sociale vaardigheden zijn tijdens de thema's vergroot:	Kennismaking.			3	2	17
	Complimenten.		2	2	1	14
	Contact leggen.			2	2	14*
	Samenwerken.			2	2	14*
	Leiding geven.		3	1		9*
	Moeilijks zeggen.		3	1		9*
	Opkomen voor jezelf.		2	2		10*
9. Hebben de leerlingen meer zicht gekregen over de functie, inhoud van sociale vaardigheden?			1	4		14*
10. Opmerkingen.	Vervolg lj.1. Twee mensen werken. Volgend jaar opnieuw. Training spreiden. Per les prog. Vaststellen. Kennismaking tips ipv prog. Leerlingen vonden sova-lessen interessant en leuk. Leuke onderdelen					

* Deze vragen zijn door 4 mentoren ingevuld i.p.v. 5 mentoren.

Tabel 8.2. Gegevens van de vragenlijst over de kwaliteit en effectiviteit van de programma's van de ondersteuners.

Vraag:	Antwoorden: Waarde antwoord:	Zelden, waarde 1.	Soms, waarde 2.	Vaak, waarde 3.	Vrijwel altijd, waarde 4	Totaal waarde Min.4,max.8
1. De activiteiten uit de programma's nodigen de leerlingen uit tot bezig zijn met sociale vaardigheden.	Kennismakings middag.		1		1	6
	Introductie.			1	1	7
	Mentorlessen.			2		6
2. De thema's passen binnen:	Kennismakings middag		1		1	6
	Introductie			1	1	7
	Mentorlessen			1	1	7
3. De doelen van de programma's zijn passend..	Kennismakings middag		1		1	6
	Introductie			1	1	7
	Mentorlessen				2	8
4. De lesdoelen worden behaald..	Kennismakings middag		1	1		5
	Introductie		1	1		5
	Mentorlessen			2		6
5. Het programma sluit aan bij de verwachtingen.	Kennismakings middag		1	1		5
	Introductie		1		1	6
	Mentorlessen			1	1	7
6. De thema's, lesdoelen zijn gebruikt tijdens andere lessen.						
7. Er is effect zichtbaar van de aangeboden programma's tijdens de andere lessen.						
8. De sociale vaardigheden zijn tijdens de thema's vergroot:	Kennismaking.		1	1		5
	Complimenten.		1	1		5
	Contact leggen.		1	1		5
	Samenwerken.				2	5
	Leiding geven.	1			1	5
	Moeilijks zeggen.	1	1			3
	Opkomen voor jezelf.		1	1		5
9. Hebben de leerlingen meer zicht gekregen over de functie, inhoud van sociale vaardigheden?			1	1		5
10. Opmerkingen.						